

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ENİS BATUR

D E N E M E

Kurşunkalem Portreler*

* SEL YAYINCILIK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ENİS BATUR

•

Kurşunkalem Portreler

*

KURŞUNKALEM PORTRELER

Enis Batur, 28 Haziran 1952'de Eskişehir'de doğdu. İlk yazısı 1970'de, ilk kitapları 1973'de yayımlandı. M. E. B. Yayın Dairesi Başkanlığını (1979-1980), *Milliyet*'in kültür servisi ve yan yayınlar yöneticiliğini (1983-1984), *Milliyet Büyük Ansiklopedi*'nin (1986) ve Dönemli Yayıncılık'ın genel yayın yönetmenliğini (1987-1988) yaptı; 1988'den bu yana Yapı Kredi Yayınları'nda çalışıyor.

Yazı, Oluşum, MEB, Tan, Gergedan, Şehir, Sanat Dünyamız, Kitaplık, Cogito, Arredamento Dekorasyon, Fol gibi dergilerin hazırlanışında sorumluluklar üstlendi; Remzi Kitabevi'nin (1990-1993), TRT'deki "Okudukça" programının (1994-1999) yayın danışmanlığını yaptı; Açık Radyo'nun kuruluşuna katkıda bulundu ve "Şifa, Şifre, Deşifre" programını gerçekleştirdi; UNESCO'nun "Göreme'den İstanbul'a Kültür Mirasımız" kampanyasını (1984) yönetti, *Cumhuriyet, Milliyet, Dünya, Aydınlık* gazetelerinde, *Yeni Gündem, P-eki, Express, 2000'e Doğru* dergilerinde 1978-1998 arası düzenli haftalık yazılar yazdı; yurtdışındaki çeşitli dergilerde ürünleri yayımlandı: *Poesia, Il Ebbro Quaterno, Letters Internationales, Quarterly West, Tabaccaria, Podium, Kelk, Connaissance des Arts*.

Şiirleriyle Cemal Süreya, Altın Portakal, Sibilla Aleramo ödülleri, denemeleriyle TDK ödülünü kazandı.

Kitaplarından *Opera* üzerine Ahmet Oktay'ın kitabı *İsrafil'in Sûru* ve bir sempozyumun bildirilerini biraraya getiren *Opera Odağında Enis Batur Şiiri*, yapıtları üzerine yazılmış yazılardan bir seçmeyi içeren *Enis Batur için Otuz Kuş Bakışı*, Hatice Aynur'un hazırladığı *Enis Batur Bibliyografyası 1970-1995* ve Cem Akas'ın *Belkienisbatur*'u hakkındaki başlıca kaynaklardır.

Batur, Galatasaray Üniversitesi'nde ders veriyor.

***SEL YAYINCILIK**

Babıali Caddesi, 20 / 1, Cağaloğlu - İstanbul

Tel. / Faks: (0212) 511 10 05

<http://www.selyayincilik.com>

e mail: posta@selyayincilik.com

ISBN 975-570-092-7

© Sel Yayıncılık 1999

Sel Yayıncılık 96

Kurşunkalem Portreler

Enis Batur

Kapak Genel Tasarım: Savaş Çekiç

Birinci Baskı: Ekim 1999

Baskı: Yayıncılık Matbaası

Cilt: Sistem Mücellithanesi

KURŞUNKALEM PORTRELER

Enis Batur

İÇİNDEKİLER

- 9 • Karakalem Portre Üzerine: Yüzün Arkasına Gitmek
- 14 • Ingmar Bergman
- 17 • Feyyaz Kayacan
- 20 • İlber Ortaylı
- 23 • Cornelius Castoriadis
- 26 • Turgut Çeviker
- 29 • Adnan Benk
- 32 • Necdet Uğur
- 35 • Octavio Paz
- 38 • Özer Kabaş
- 41 • İbrahim Yılmaz
- 44 • Ekrem Işın
- 47 • Ara Koçunyan
- 50 • H. Nâzım
- 53 • Ernst Von Salomon
- 56 • Ertuğrul Oğuz Fırat
- 59 • Mustafa Kemal Ağaoğlu
- 62 • Mîna Urgan'ın Hâşim Portresi
- 65 • Sami Şekeroğlu
- 68 • Erol Akyavaş

- 71 • Özdemir İnce
- 74 • Mustafa Irgat
- 77 • Turhan Ilgaz
- 80 • Sevin Okyay
- 83 • İlhan Usmanbaş
- 86 • Ragıp Duran
- 89 • Ergin Günçe
- 92 • Frank Lloyd Wright
- 95 • Jean-Louis Bacqué-Grammond
- 98 • Sefa Kaplan
- 101 • Antony Greenwood
- 104 • Arif Verimli
- 107 • Berke Vardar
- 110 • Louis Massignon
- 113 • Şefik İbrahim İşçil
- 116 • Selim Somçağ
- 119 • Ahmet Say
- 122 • Haşim Çatış
- 125 • Bedrettin Cömert
- 128 • Çetin Altan
- 131 • Nurettin Ergun
- 134 • Engin Ardıç
- 138 • Ergin Telci
- 141 • Ali Semizoğlu
- 144 • Arslan Ebiri'nin (Oto) Portresi

KURŞUNKALEM PORTRELER

Karakalem Portre Üzerine: Yüzün Arkasına Gitmek

1997'nin sonundaydı, *Cumhuriyet*'te her pazar yayımlanan "Köşebentler"i portre yazılarına ayırmaya karar verdim.

Portre denemeleri bağlamında, küçük çapta da olsa, deneyim sahibi olduğumu söylemeliyim. İlk girişimim, 1979'da kaleme aldığım, kısa tanıtma metinlerinden oluşan "Vesikalık Fotoğraflar"dı. Ahmet Oktay'dan, bir yazısında, onlarla ilgili teşvik edici bir cümle gelmişti: "Tanıtma notlarında bile sorgulayıcı bakışını terk etmeyen Enis Batur..." Ardından, benim gözümde önemli bir alıştırma niteliği taşıyan, *Gergedan* dergisinin şairleri ve yazarları için kâğıda düştüğüm kıpkısa künye bilgileri geldi. Bunun sözünü etmeye değer mi, demeyin: Bir şairi, yazarı *şimdi*'sinde konumlamak, bu işlemi bir-iki cümleye sığdırmak çok kolay değildir. Sonra, bir dizi "polaroid portre" yazdım: Boratav'dan Attilâ İlhan'a, Yusuf Atılgan'dan Bilge Karasu'ya "kahraman"larım.

Döküm şundan: Portre yazarlığı ile portre ressamlığı, çizirliği, fotoğrafçılığı arasında görünen ve görünmeyen

ortaklıklar vardır. Bir seferde tamamlayamayacağınız bir keşif alanı önünüzdedir. Kimi zaman tanışmadığınız, karşıkarşıya hiç gelmemiş olduğunuz biridir seçtiğiniz; kimi zaman, yıllara yayılan bir tanışıklık biçimi sözkonusudur. Ne olursa olsun, kim olursa olsun, portresini kuracağınız kişiyi aslında tanımazsınız: İnsan, kimseyi tanımadan ölür, kendisini tanıyacak kadar vakti ve isteği olmamıştır ki başkalarını tanımaktan sözdebilsin.

Demek ki, portre kurmak, bir kesite ya da an'a odaklanan uğraştır, diyebiliriz. Üstüste, Semih Poğoy'un çizgi-portrelerine, Lütfü Özkök'ün fotoğraf-portrelerine baktıktan sonra, Özkök'ün sergisinde rastladığım iki yazara, Aslı Erdoğan ile Mahir Öztaş'a, neredeyse on beş yıldır kafamda dolaşan bir soruyu yönelttim: Bir şairin, yazarın yüzüyle yapıtı arasında birebir bağlantı kurabiliyor musunuz? İkiisi de kesin yanıtlar vermedi bereket, yoksa bulmacayı benim çözemediğime varacaktım.

Portresini kuracağınız kişi yüzünden, vücudundan mı başlar?

Ressam ya da fotoğrafçı, işe oradan başlamak, işi orada tamamlamak zorundadır genellikle. O portrelerin karşısına geçtiğimizde bizim işimiz başlar: Ne kadar(ını) okuyabileceğimiz belli değildir.

Portre yazmak, portre yapmaktan işte burada ayrılır. Yüzünü hiç görmediğim (yüzünü pek az kişinin gördüğü) birinin, örneğin Blanchot'nun portresini kaleme alabilirim. O yüzü, okuduğum kitaplarının arkasından, zaman içinden seçer olmuşumdur. Gene de, tanışma derecem arttıkça, kurmayı seçtiğim portre sanki derinleşir. Yüz ile Tin arası bir gelgit yaratma olanağım doğar.

Bizim edebiyatımızda; unutulması güç portre dene-

meleri yazılmıştır. Yusuf Ziya Ortaç'ınkiler, Haldun Taner'inkiler sözgelimi. Beni en derinden etkileyen Tanpınar'inkilerdir: Tarancı portresi benim gözümde dorukta-
dır. Dünya edebiyatından tek bir örnek verecek olsam, du-
raksamadan, Michel Leiris'in yaşamöyküsünün ilk sayfa-
larını kaplayan "otoportre"sini seçerdim. Başka kim, ken-
disine bunca şiddetli bir dikkatle bakabilmiştir?

* * *

500 kelimeyle sınırlı bir portre yazısı, ister istemez kendi çerçevesini getirir koyar. Karakalem çalışmaktan bo-
şuna söz etmedim başlıkta. Yakınma, hayıflanma yok bu
söylediğimde: Herşeyin zaten bir sınırı vardır, olur, sınır-
sızlığın bile. Kaldı ki bir disiplin işidir *de* yazmak: Size bir
paragraflık yer açılrsa, sizden tek bir cümlede diyeceğinizi
demeniz beklenenecek olsa, çözüm bulursunuz. Yazı adamı
kendisine ket vurulmasından tuhaf bir haz alabilir: Va-
léry'nin nicedir Türkçesinden de okuyabildiğimiz *Eupali-
nos*'u öyle kaleme alınmıştır örneğin: Metni ısmarlayanlar
kesin bir sınır sunmuşlardır yazara. (Merak duyduğum bir
konu: Tahsin Yücel, çeviriyi yaparken, o ölçüye ayak uy-
durmayı aklından geçirmiş midir?).

Sınırsa sınır ama: 500 kelimede hangi rakıma ulaşılabil-
ir? Anıştırma kendiliğinden devreye giriyor her seferinde:
Cézanne, bir portre çalışmasını bilmem kaç seansta, şu ka-
dar saat çalışarak ancak tamamlayabilirmiş. 500 kelimelik,
oldukça geniş bir yatak açılırsa yazan kişinin önünde, ku-
racağı portre ne türden açılımlara hak kazanabilir?

Sartre'ın birkaç bin sayfaya yayılan Flaubert inceleme-
si *Ailenin Budalası*'nda, okuma-yazma öğrenme güçlüğü

eken küçük Gustave’a yüzlerce sayfa ayırdığı bilinir. O bölümü okuyan okur, ‘konu’yla kısıtlamaz kendini, kaçınılmaz olarak okuma-yazma öğrenme sürecine döner, bir otoportre çalışmasına soyunur böylece. Sartre’ın da, bir başka yandan, otoportresini kurcaladığı ileri sürülebilir orada.

şüphesiz, bir yağlıboya portre çalışması, ille de kara-kalem portre karşısında üstünlük sağlar diye bir kural ko-yamayız; tersini kanıtlamak için tek bir ressama, sözgelimi Picasso’ya başvurmak yeterlidir. Gene de, rengin siyah-be-yaz denklemini aşan bağ özellikler getirebildiği açıktır. İş-te Kokoschka’nın *kurduğu* yüzler: Yüzeyine baktığımız “su”yun ayırıcı özelliklerini ayırmayı bilmek gerekir.

Durgun, çalkantılı, billrsu, bozbulanık su yüzleri. Karanlık bir ırmak, sakın bir gl, yaz vakti bir ideniz, kış ortası bir okyanus: Farklı dereceler içerir karşımızdaki ke-sitler.

Yüzün arkasına gitmek, derken biraz da bu karmaşa-ya dikkat çekmek istiyorum. Yüzün, o yüzü bir ayna gibi taşıyan insanın “hal”leri vardır — biribirine benze-mez(ler). Kimsenin bütün halleriyle karşılaşamazsınız, kendinizinkilerle bile.

stne üstlük, konu gelip portre kurmaya dayandı-đında, bir de *hal okuma*, çeşitli hallere erişebilme yetisin-den, yeteneğinden dem vurmanın yeridir, herkes eşit de-ğildir burada, ne yazık ki olamaz. Usta fotoğrafçıların bize öğrettiği birşey bu: Aynı insanı (diyelim Melih Cevdet An-day’ı), aynı makinayla (diyelim sıkı bir Hasselblad’la), ay-nı gün (diyelim bugün) aynı sonuçlarla *alamaz* kimse: Ala-mamıştır.

Yüzün arkasına gitmek, çok geniş zamana, inceltilmiş

bir özen tanımına, durmadan artırılmış bir dikkate bağlı bir evrim ister.

Portre *öyle* kurulduğunda, yüzün sahibi de karşısına geçen aynadan bir anlığına ürperecektir.

Ingmar Bergman

İsveç televizyonu için yazar Jörn Donner'ın hazırladığı belgesel, *Hayat ve İş*, 80. yaşında yönetmenin kendi kendisini sorguladığı büyük bir monoloğa dönüşmüş. Bergman: Uğultulu tepe. Dilimize de çevrilen (Afa yayınları) sancı dolu özyaşamöyküsü "*Büyülü Fener*"e parantezler açan, uzantılar getiren bir tanıklık: Nasıl olmuş da yaşamayı, üretmeyi sürdürme başarısını göstermiş? Susmasına, çıldırmasına, ölmesine yol açabilecek onca iç depremden sonra.

Bergman'ın "hayatı ve işi", baştan uca bir iman bunalımına dayanıyor. İçinde yaşadığı topluma "tahammül" edemiyor, ama ondan büsbütün kopamıyor. İsveç'in en ucuna gitmiş, Farö adasında, gene de belli belirsiz bir temasa gereksinmesi var. Kadınlarla kronik bir cehennem atmosferini paylaşıyor, ama pek çok evlilik ve ilişki gösteriyor ki varoluşunun motoru onlar. Son eşi Ingrid'in ölümünden bu yana, yapayalnız yaşadığı evinde yüksek sesle onunla konuşuyor. İnançla imanla ilişkisi de böyle işte. Din adamının oğlu, 80 yılını Kilise'yle didişerek geçirmiş, hâlâ orada tutunacak bir sürgün dalı arıyor.

Etkileyici yanlarından biri: Yorgun düşmemiş. Daha da etkileyici yanı: Ona göz kamaştırıcı bir ayna tutan, yıllar yılı hırpaladıktan sonra onda yüzyılın büyük sanatçılarından birini okumayı kabullenen dünyaya tutsak düşmesi: Geri çekilmiş, dilediği zaman gelip yüzüne bir Lama gibi tükürüyor.

Genel onay görmüş bütün ustalar gibi, durumu aşmayı öğrenmiş: Bir işçi olarak görüyor kendini, işinin zanaat olduğunu söylüyor, ikidebir vurguluyor: "Ben, tüketim ürünleri ortaya koydum." Küçümsüyor mu, hayır: Seyircim olduğu sürece varım. Dile getirmiyor ama belli ki inanıyor: Her zaman seyircisi olacak işler yaptım.

Son filmi, *Gürültü Çıkar ve Budalaymış Gibi Davran*, Bergman metafiziğinin atom çekirdeğinde toplanmış hali. Bir vasiyetname değil film, bir antoloji mantığı da içermiyor tam, gene de yönetmenin dünyasının ana kesitini veriyor: Akıl hastanesinde başlıyor (Bergman sormuş, tedavisini üstlenen ünlü ruhçözümcüye: "Kimseyi iyileştirdiğiniz oldu mu?"), bir intihar sahnesiyle bitiyor. Arada: Sine-ma, Tiyatro, Seyirci, Aşk, Cinsellik, Utku ve Bozgun, Ölüm ve Ölüm. İki kıpkısa rolde kendini gösteren iki ana kahramandan biri: Renkli filmin içinde simsiyah (yani: Siyah, beyaz, gri) gezinen bir Shakespeare figürü: Ölümü çağıran, fısıldayan soytarı. Öbürü: Tıpkı Hitchcock gibi, akıl hastanesi sahnesinde bir görünüp yiten, koridorda ayakta dikilmiş Ingmar Bergman. Varoluşunun bütün sıkıntısını çekirdeğine toplamış, oradan 120 dakikalık bir filme daha varmış.

Bir televizyon kanalımız, geçenlerde, Hitchcock'un *İp* adlı efsanevi filmini sundu. Hiç makas kullanılmamış filmde, kameranın düğmesine basılmış ve baştan uca, kes-

meksizin anlatıyı götürmüş Hitchcock. (Tabii, bizim televizyonumuzun “Reklamlar”ını hesaba katmamış). Bergman’ın son projesi de bunu andırıyor. Tek bir plan kullanacakmış, yakın plan bir kadın yüzü gelecekmiş ekrana, bütün film orada geçecekmiş.

İnsan yüzü, bütün filmlerinde ana rolü üstlenmişti. En derin, karmaşık, fırtınalı olayların cereyan ettiği yer değil midir yüz? Savaşlar, düğünler, yas ve esrime yüzün yüzünde yazmaz, okunmaz mı?

Çekildiği, nicedir insanlardan uzak durduğu adasında, Bergman’ın görebildiği tek yüz aynada beliriyor olsa gerektir. Yaralı, bitkin, birikmiş bir Nergiz. Bir de şüphesiz, belleğine dolmuş, iç takviminde yer etmiş, artık geçmişteki hallerinden uzaklaşmış sayısız yüz vardır.

Bergman’ın fenerinin büyüğü, hangi yüzü seçerse seçsin, orada kendi yüzümüzü, hayatımızın yüzlerini bize anımsatacak bir gramer yaratmasından geliyor.

Feyyaz Kayacan

Hangi dilin, ülkenin edebiyatına, kültür yaşamına bakacak olsak, bir dolu “sürgün” portresiyle karşılaşırız. Genellikle siyasal baskıların, buyurgan rejimlerin, gergin dönemlerin ürünü *zorunlu* sürgünler çıkar önümüze, o panoramada: Tercih hakları kalmamıştır pek, çekip gitmek neredeyse tek seçenekleri olmuştur.

Bir de, toplumsal baskının sıkıştırdığı bireylerin göç ettiklerine rastlanır. Yaşamsal bir tehlikeyle yüzyüze geldiklerinden değil, sıkıştıklarını, sıkıştırıldıklarını hissettikleri için daralır, gitme kararı alırlar. Gönüllü sürgün demek haksızlık olur bunlara gene de: Giderken ana parçalarından birini ülkelerinde, kentlerinde bırakırlar, giden gövde kalan gövdede durmadan zonklar.

Feyyaz Kayacan onlardan biriydi. Hayatının yarısından çoğunu İngiltere’de geçirdi, gelgelelim –Mahir Öztaş’ın deyişiyle– “ruhunun ikizi”ni İstanbul’da bırakmıştı. Son yıllarında, özellikle, Türkiye’ye daha sık gelir olmuştu. Akranlarıyla gevşemiş ilişkilerini yeniden sıkılaştırmak, genç kuşaktan meslektaşlarıyla bağlantılar kurmak istiyordu. Sonuçta, sanırım, iki sevgili kentine bölünmüş,

kronik gurbet duygusuyla yaralı, Londra'da öldü.

Derin etkiler bırakan, bir hayli yankı uyandırmış ilk kitabı *Sığınmak Hikâyeleri*'nden başlayarak Türk edebiyatında, hikâyeciliğinde bir yeri oldu. *Cehennemde Bir Yusuf, Gibiciler* gibi dilin ve imgelemin uç bölgelerine seferler düzenlediği sonraki yapıtlarında, soyutlama gücü gitgide yükselen anlatım özelliklerini yeğledi. Tek romanı *Çocuk-taki Bahçe, Gecelik* başlığıyla vaftiz ettiği günlüğüyle bir 'çağcıl masal babası' kimliği çizdi. Bir görünüp bir kaybolurdu ya yaşarken, şimdi de öyle: Kitaplarının her zaman dolaşımında kalmasını sağlamak gerekir.

Aslına bakılacak olursa, *Sığınmak Hikâyeleri* ilk kitabı değildi. Edebiyata şiirle başlamıştı (son döneminde gene cinayet mahalline dönmüştür), ilk kitabı da Fransızca kaleme aldığı şiirlerini içeren oylumlu bir ciltti. Feyyaz Kayacan'ın, yazın adamı olarak alışılmadık bir özelliği de *üçdilli* olmasıydı: Türkçe ve Fransızcanın yanı sıra İngilizce de limanlarından biriydi: Onda az rastlanır bir dil yeteneği vardı, *durum*'unu inceleyecek bir eleştirmen bekliyor kör-kütük yalnız kalmış yapıtı.

Yurtdışında, çeşitli yazın ortamlarıyla somut ilişkileri oldu Kayacan'ın. Örneğin, 1930'ların sonunda son atılımını yapan gerçeküstücü çevreyle arasında bir köprü olmuştu, akımın etkili olmayı sürdürdüğü dergilerde şiirleri çıkıyordu. Türk şiirinin anglo-sakson dünyasında duyurulup tanıtılması sürecine de katkıları oldu, İngilizceye çevirdiği şiirler de unutulmamalı.

Bütün bunların ötesinde, Feyyaz Kayacan, inanılmaz ölçüde renkli, zeki, esprili, sıcak bir insandı. Tanıştığınız andan başlayarak müptelâsı olmak herhalde kaçınılmazdı. Bir gün mutlaka mektupları toplanıp kitap haline getiril-

meli, diye düşünüyorum: Herbiri bir öykü, bir şiir değeri-
rindeki o mektuplardan sonsuz bir haz devşirmemek, coş-
kuya kapılmamak elde değildi. Yazarlığı gibi mektupçulu-
ğu da üç dilliydi. Ama, bir dördüncü dil arkada beklerdi:
O üç dili aşan, hepsinin ustaca kullanımından artan, taşan
Feyyazcanın dilbilgisi, sözlüğü özeldi.

Son buluşmamız Bebek Otelinin barında gerçekleşti-
di. Dostlukları, özlemleri, İstanbul'a duyduğu sevdada bir
kefedeydi; öbür kefedede burukluklar birikiyordu hızla: Bir
avuç arkadaşı dışında kayıtsızlıkla çarpışmak onu hem
üzmüş, hem de öfkelenmişti. O duygular içinde öldü-
ğünü biliyorum.

Feyyaz Kayacan'ı unutmamak, unutturmamak için en
güçlü gerekçemiz gene de yapıtları.

İlber Ortaylı

İlber Ortaylı'yı, NTV'de konuk edildiği programda izlerken çeyrek yüzyıl öncesine indim: Onunla ilk defa 1972'de karşılaşmıştım; Bodrum'da, Kalenin dibindeki bir kahvede Knidos ve komşu adalarla ilgili bir sohbetine tanık olmuş, üslubu karşısında ikileme düşmüştüm: Neredeyse saldırgan sayılabilecek bir ataklığı vardı, bir yandan da bu özelliğiyle açıkca çelişen bir çekicilik sözkonusuydu konuşmasında.

Yıllar geçti, arkadaş olduk Ortaylı'yla; güç ve güçlü kişiliği, anlaşılan benim için çekiciliğini hep korudu: Sevgi vardı işin içinde şüphesiz, ama bir o kadar da ilgi ve saygı duyduğumu söylemeliyim.

Dönüp baktığımda, onun bazı konularda derinlemesine, hemen her konuda genişlemesine bir merak alanı kurmuş olmasının benzersiz bir durum yarattığını daha iyi anlıyorum. Gene de İlber, her şeyden önce büyük bir üslûptur: Cerbezeli, süslü, doğru bir stil sanatına dayanır.

Geçimsiz olmaya çalışmaz, biraz geçimsizdir. Bu geçimsizliğin kaynağında, ne olursa olsun, karşısında kim olursa olsun, doğru bildiğini söyleme kararlılığı yatar. Onu

tanıdıkça anlamıştım: Kavgaya girişmeye yoksa özel bir eğilimi yoktu.

NTV’de söylediklerini dinlerken, birkaç özelliği üzerinde söz almak gereksinmesi duydum. Bir kere, Türkiye’nin en ‘sohbetine doyum olmaz’ insanlarından biri olmasına karşın, bu özelliğinden ne kadar az yararlanıldığını fark ettim o an. Televizyon ekranına her gün munkabız, renksiz, sık insanları taşıyan zihniyetin temsilcileri bu sohbetin derinliğini acaba görmüşler miydi?

İkincisi, ‘basmakalıp’ tek bir düşünce, fikir öne sürmedi Ortaylı, basmakalıp olanı neredeyse genetik bir refleksle bünyesinde taşıyor gibi geldi bana. Hayır, özgünlük ya da şaşırtıcılık peşinde asla değildi; kendiliğinden onda oluşmuş, gelişmiş bir boyut olduğu, bunun doğal bir biçimde gerçekleştiği apaçık ortadaydı. Sözelimi ‘resmi tarih’ konusunda Cengiz Çandar’ın yönelttiği soruya verdiği yanıtta peşpeşe dizilen düşünceler: Daha önce hiç kimsede karşılaşmadığım türden bir bilgelik taşıyor; herkese, hepimize yepyeni bir ışık tutuyordu.

Üçüncüsü, kendisine sahici bir özgüven duyan her aydınlık insan gibi hakbilir, adil, tartımlı bir yaklaşım getiriyordu İlber Ortaylı. Gerek, Türkiye’yi Batı ile Doğu, Kuzey ile Güney arasındaki konumu içine yerleştirirken; gerekse, uğraşı ve mesleği bağlamında eski/yeni, yerli/yabancı hoca ve öğretmenlerini değerlendirirken teraziye ne denli titiz ölçülerle kullandığını hemen sezdiriyordu.

Bütün bunlara elbette tek bir televizyon programında izlediklerimden hareketle varıyor değilim. Özellikle Ankara yıllarımda, İlber’le her buluşmamız benim için keyifli bir gerginlik yaratırdı. Bazen çelişir, hatta dalaşırdık. Daha

çok paylaşır, kurcalardık. Ondan hem pek çok şey öğrendim, hem de lezzet aldım her zaman.

İlber Ortaylı'nın öğrencileri, okurları arasında görüşlerimin altına imza atacak olanların sayısı herhalde yabana atılamaz. Ne yazık, çok sayıda parlak adam yetişmiyor hiçbir toplumda. Farksa, bazı toplumlar parlak adamlarından daha çok nektar toplamayı, onun balını geniş kesimlere dağıtmayı bazı başka toplumlardan daha iyi becerebiliyorlar.

Ben, İlber Ortaylı'nın arkadaşlığından beslendim, gurur duydum; yaşadıkca bunun böyle sürüp gitmesini de diliyorum.

Bir de, diyorum, Türkiye ondan gereğince beslense, gurur duysa. Çok mu safcana bir beklentidir?

Cornelius Castoriadis

Yüzyılın ilk yarısında, Batı düşüncesinin belli başlı düşünürleri aynı coğrafya bütünlüğünden çıkmıştı: Orta Avrupa. II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde, merkezin dışından gelen, soykütükleri açısından bir tür "sürgün çocuğu" olma niteliği taşıyan filozofların öne geçtiğini görüyoruz.

Bunların başında, azınlık kökenli "yersiz yurtsuz felsefe"nin tohumlarını atan Levinas, Derrida gibi isimler geliyor. Bir de, Balkanlar çıkışlı felsefe ve bilim adamları yer alıyor tabloda: Bir "gezegen felsefesi" geliştiren, en son *Genç Bir Düşünüre Mektuplar* ve *Yaşamöyküsel Kırıntılar* gibi iki yakıcı metin yayımlayan Kostas Axelos'u henüz keşfedemedik; Selanikli bir aileden gelen ve bu ailenin serüvenini sıcak bir yaklaşımla didikleyen Edgar Morin'i bir ölçüde tanıma olanağı bulduk; felsefeden toplumbilime, psikanalizden siyaset kuramına uzanan geniş bir alanda düşüncesini geliştiren, İstanbul doğumlu (1922), ele avuca sığmaz düşünce adamı Cornelius Castoriadis'i biraz daha yakından tanıyoruz.

Castoriadis, 1997'nin son günlerinde Paris'te öldü.

Sosyalist düşünce, uçarı ve bağımsız, her türlü bilgi alanı karşısında sonsuzluk ölçüsünde susuz, bir kalıba girmemekte direnen bir erini yitirdi. “Böyle adamlar artık yetişmiyor” sözünden hiç hoşlanmıyorum ama böyle adamların artık yetişmediği bir gerçek.

Başkalarının Ortodoks yargılarını yerle bir etmeyi iş edinmiş bir çözücü’den ibaret değildi Castoriadis: Kendi düşünsel evriminde ortodoks bir boyut belirlediğinde hemen onu eritmek için kolları sıvıyor, kendisine karşı sefer düzenlemekten asla kaçınmıyordu.

Biribirileriyle uzlaşması güç görünen dallarda her seferinde tazelenme gücü bulmasının nedeni bu olsa gerekti. Önce, Marksizmin bir bakıma imana dönüşmüş cephesine savaş açtı: *Sosyalizm ya da Barbarlık* hareketini Claude Lefort’la birlikte kurduklarında, birer oyunbozan, birer düşkırıcı ilan edilmişlerdi. Zaman geçti, çok da uzun sayılamayacak bir zaman dilimi geçti, Castoriadis ve arkadaşlarının pek çok şeyi nasıl öngörmüş, önceden görmüş oldukları açıklık kazandı.

Erkenden psikanalizle sıkı bir diyaloga girdi düşünür; üstelik, Althusser gibi göz kırpmakla yetinmemiş, gırtlığına kadar toplumsal bilinçaltının sularına gömülmeyi göze almıştı. Felsefenin düşünülebilir-olanı bütünlüğünde kapsamayı hedef alması gerektiğini savunuşu boşyere değildi: Toplamların işleyiş mekanizmalarını her disiplinden kan devşirerek gözetlemeyi bir kere iş edinmişti.

Castoriadis’in dizi kitaplarından birinin, *Toplum, İmgeleminde Kendini Nasıl Kurar?*’ın ilk cildi, *Marksizm ve Devrimci Kuram* (İletişim Yayınları, Hülya Tufan çevirisi) yayımlandı. O dizi tamamlanınca, düşünürün çok yönlülüğünü belgeleyen *Labirentin Dört yolağı*’nı (1978-1996)

da dilimize aktarmak gerekir, ki düşünce eylem ile nasıl bir gövde/gölge ilişkisi kurar daha iyi anlaşılabilsin.

Castoriadis, on yıl önce, *Gergedan* dergisine özel bir söyleşi vermiş, Ömer Madra'yla sohbet ederken doğduğu kentin insanlarına böylece bir selam göndermişti. Ortaya çıkan portre, ödün vermeyi bilmeyen bir aydının hatlarını gösteriyordu.

Bundan tam 100 yıl önce, 13 Ocak 1898 günü yayımlanan, Zola'nın "İtham Ediyorum" yazısıyla başlayan entelektüel sorumluluk tarihinin başköşelerinden birinde yer aldı o hemşerimiz.

Turgut Çeviker

Kimilerinin başarı ‘formül’lerini, reçetelerini ters- yüz eden örneklerden biri: Turgut Çeviker. Yetiştirme koşullarının ulaştıkları yüksekliği açıklamaya yetmediği başka kuralçözücüler tanıdım: Tahsin Saraç, Nermi Uygur, Tahsin Yücel, Akşit Göktürk gibi. Bir sonraki kuşak muammayı beslemeyi sürdürdü, Turgut Çeviker başı çeken bir isim:

Sonradan nefis bir kitapla selamladığı Çarşamba’da doğmuş, büyümüş. Bütün ilk ve ortaöğrenimini orada yapmış. ‘Taşra, adamı büzer’ yollu yazgıcı, basmakalıp düşünceyi hemen yenmiş, bir çıkınla yola düşüp hem Ankara’ya, hem İstanbul’a kafa tutmuş.

Büyük kentler onu hemen bağırklarına basmamış olsalar gerekir. Pek çok ‘yabancı’sını yıldırان, onlara pes ettirmenin yolunu yordamını kolaylıkla bulan ortamlarına boyun eğmemiş. Çeviker’i tanıyan bilir: Kafasının dikine gitmesi, akla önce gelen özelliği.

Oluşum dergisi yıllarında, demek yaklaşık yirmi yıl önce karşılaştım ismiyle. Şiirdi öyküydü, masabaşında didiniyordu. Sonradan, 70’lerin önemli bir bölümünü Yeşilçam setlerinde, yönetmen yardımcılığına giden dik bir rampada ge-

çirdiğini öğrenecektim. Çetin atmosferlerin içinden havlu atmadan, bozulmadan ve çürümeden geçmeyi bilmesini sağlayan son derece sağlam bir çekirdeği varmış.

Asıl, 1980 sonrası ağırlığını koymaya başladı Turgut Çeviker. Bir avuç insan onun nasıl, ne pahasına hazırlandığını biliyordu, usul usul karakamu da bunu öğrenecekti. Neredeyse yemedi içmedi Turgut, izbe evlerde yaşamayı göze aldı, karşılığında dudak uçuklatıcı bir *yatırıma* girişti. Bir kurumun, ciddi sermayesi olan bir kuruluşun güç bela yapabileceğini (ama yapmadığını), bir başına yaptı: *Türk Mizah ve Karikatür Tarihi*'ni sislerin arasından söküp çıkardı ve karşımıza getirmenin yollarını buldu.

1980'lerin canalcı yayın projelerinin başında, Adam Yayınları'nın gözüpek bir kararla soyunduğu *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü* paketi geliyordu. Turgut'un yemeden içmeden topladığı, kaybolmanın eşiğinden döndürdüğü o büyük miras birden ikinci bir güneş gibi gökyüzümüze fırlamıştı.

Tanzimat, Meşrutiyet döneminin ağır ustalarından azınlıklarımızın güçlü örneklerine, anonim çizerlerine giden geniş yelpazeden süzdükleriyle oluşturduğu 'corpus' Turgut Çeviker'in kalıcı bir iş ortaya koymasına yetmişti yetmesine, ama o duracak, yetinecek değildi: Maraton koşucusunun soluğunu ciğerlerine yerleştirmişti bir kere.

1990'ların yeni deniz feneri ufuktan ışığını göstermişti: *Güldiken* dergisi, hem köklü bir geleneğin ürünlerini tarayarak, hem de mizah kültürüne yeni boyutlar katarak yabana atılamayacak bir atılım gerçekleştirdi. Gene şaşırtıyordu Çeviker: Dergiyi hiçbir kaynağa dayanmadan, bağımsızlığını her şeyin üzerine koyarak çıkarmayı başarmıştı.

Geçen yıl başlattığı bir kitap dizisi, mizah olgusunu felsefi, toplum bilimsel, estetik boyutlar açısından işleyen ana yapıtlar onun herkesi şaşırtmayı sürdüreceğinin son, en yeni kanıtı.

Başka bir ülkede yaşıyor olsaydı, bugün bir üniversitenin 'honoris causa' doktorasına layık görülürdü.

Ama Turgut Çeviker, zaten gülü dikenine bağlamayı bilmiş bir yalnız adam.

Savaşını şimdiden kazanmış.

Adnan Benk

İşe kendini beğenmemekle başlamış. Amansız bir zekânız, dudak uçuklatıcı bir kültür birikiminiz, neredeyse herkesi şaşırtacak ölçüde yeteneğiniz varsa, bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de kendinizi beğenmiyorsanız, iyice yalnız kaldınız demektir.

Kendisini karşısına koyup kılı kırk yaran biri, başkalarını beğenme konusunda ne kadar eli açık olabilir ki? Dönem dönem dile gelip etrafı kasıp kavurmuş Adnan Benk; gene de, çoğunlukla susmuş, telef etmeyi bir kişisel politika haline getirmeye yanaşmamış. Eline kalem almayı adet haline getirseydi, bundan kimsenin şüphesi olmasın, Türkiye'nin kültür ortamını bir hurdacı dükkânına çevirebilirdi. Yazdıkları, yazabileceklerinin kanıtı, tanığıdır.

Oysa Adnan Bey hem de nasıl zarıftı. İçindeki eleştiri dalgalarına ket vurmayı yeğledi. Bazı yazılarında insaf sınırını zorlamış olduğu düşünülebilir, özellikle hedef olanların canı yanmıştır şüphesiz. Gelgelelim, doğal bir saldırganlık güdüsünden, sirke üslûbundan, bir şiddet karakterinden eser yoktu onda: Onu hem bir bey, hem de sıradışı bir beyin kılan, eleştirel bakışın dünyasında temel ama dengeli bir ölçüler bütünü taşımasıydı.

Tanıştığımızda 30 yaşında yoktum. Beni yokladı. Biraz iğneledi. Üstüme gelse, yüklense ezilirdim. Öyle yapmadı: Hiçbir söz söylemeden bana kıymet verdiğini sezdirirdi. Bir iki sarsaklığımı hemen bertaraf etmemi sağladı. Eşitmişiz gibi davrandığını unutmadım.

Çağdaş Eleştiri yıllarında, çatı katında, ufak bir ormana dönüştürdükleri evlerinde birkaç kez baş başa kalma fırsatımız oldu. Simin Hanım, yere basmıyormuşçasına yumuşak bir yürüyüşle çay koyar, çekilirdi. Bir seferinde Blanchot'ya Barthes'dan çok daha fazla yakınlık duyduğumu söylemiştim. "Aman" dedi, "şiiirinde filozof ol da, sakın felsefe yapma", küpe oldu.

Bir başka seferinde, cesaretimi toplayıp üzerine gittim. Olgunlaşmış insan anlar, haddini bilir ve susması gereken noktada susar ya, ben gençtim: Bunca birikim, bilinç ve yetenekle neden geride durduğunu, günümüzde etkili olan birçok isimden tartışılmaz biçimde daha etkin olabilecekken neden bundan kaçındığını sormaya cüret ettim.

O gün zekâsıyla beni atlatmayı seçmediydi. Önce, bir bakıma, matların arasında parlak görünmeyi onursuz bir tutum olarak gördüğünü aktardı. Sonra sözü Valéry'ye getirdi: "Beni biraz da o yakmıştır." Yüzyılın en büyük "zihin terbiyecisi" ile hesaplaşmıştı gençliğinde, o hesaplaşmadan yaralı çıkmıştı.

Faka basmaz bir ifade cambazı, sıkı bir sözcük soykütükçüsü olduğunu kendisiyle birlikte çalışanların hemen fark etmemeleri olanaksızdı. Çoğumuzun bir ömür çırpınarak edinme uğraşı verdiğimiz dil bilgeliği, Adnan Benk'te sanki içkin bir özellikti, sıksanız onun öyle doğmuş olduğunu ileri sürebilirdiniz.

Herkeste, kendisini tanıyanlarda, bir ana izlenim bı-

rakmış olsa gerek. Kendi payıma ben, Adnan Benk'i benzersiz bir *karizma*'nın sahibi olarak anımsayacağım. Aşırılık ve zerafeti özel bir tartım yoluyla terazisinde dengelemeyi başarmıştı. Sözünün yarattığı haz dokusunu betimlemek, aktarmak çok güç. Zekâsı göz alırdı desem, karşınızdaki pencereden gözünüzü çelen hergele bir güneş aklınıza gelir mi? Bütün bunlara, kimbilir kaç dişi kalbi yakmış, bunu yapmak için herhangi bir çaba göstermemiş adamı eklemek istiyorum.

Gönülçelen sahiden de kendisiymiş.

Necdet Uğur

Necdet Uğur’u tanıdığım da, onun *kim* olduğunu ayırdedebilecek bir yaşta değildim. Önce şunu kestirmeye çalıştığımı anımsıyorum: Bu kadar ciddi görünen bir adam, nasıl oluyor da asık suratlı durmuyor, diye düşünmüştüm. Gözleri ışıklı, bakışları yumuşaktı; çevrede tanıdığım hiçbir büyüğe benzemiyordu: Beni gerçekten adam yerine koyduğunu anlamış ve şaşırmıştım — ötekiler durmadan bana hayatın ne olduğunu anlatıyorlardı, o dinliyordu.

İlişkimizin ikinci aşaması, Necdet beyin M.E.B.’nda bana önemli, büyük bir sorumluluk gerektiren bir görev vermesiyle başladı. Yayın “operasyonu”nun başına getirildiğimde 26 yaşımıdaydım; olayı bir “torpil” olarak değerlendirenler olduydu; oysa, bunu gerektirecek bir yakınlık sözkonusu değildi aramızda — tam tersine, Necdet bey açısından rizikolu bir karardı bu, gene de genç ve deneysiz birini seçmesinin nedenleri vardı: Gençlere *sahiden* güven duyuyordu.

Birlikte çalıştığımız süre içinde, onu farklı bir bağlamda tanıma, gözlemlleme olanağım doğdu. Akıl sır ermez bir enerjisi vardı; insanlarla ilişkilerinde gerçek demokrat

davranışları içindeydi hep; öylesine derin bir saygı uyardırıyordu ki herkeste, kimsenin aklından sınırları zorlayacak yaklaşımlar getirmek geçmiyordu. Gecesi gündüzü yoktu çalışırken, tatili pazarı yoktu: Bana tempo kazandıran ilk insan oldu.

Meslek geçmişini, siyasal tercihlerinin iç dinamiğini o dönemde öğrendim. Biyografiler ne yazık ki birkaç satırda geçirir o durakları, oysa Necdet Uğur Emniyet Müdürlüğünden bakanlığa iki çırpıda geçmiş değildi: 6-7 Eylül olaylarından 27 Mayıs'a, Ortanın Solu hareketinden İnönü'yle yakın diyaloguna giden yelpazede derin bir monografiyi hakeden pek az siyaset adamımızdan biriydi: "Devlet adamı" nedir, bunu kavramamı da ona borçluyum.

Necdet beyle "üçüncü dönem"imiz 1980 sonrasında başladı: Ben askere gitmiştim, o siyasi yasaklıydı. Yeniden, neredeyse sıfırdan, *herşeye* bakmaya başlamıştı. Türkiye neden Demokrasi yolunda ikidebir tekliyordu? Eğitim düzenimiz neden yaralanmıştı? Yerel yönetimler hangi düzenlemelerin ışığında sağlıklı olarak ağırlık kazanabilirdi? Bunların ve benzeri temel soruların içinden ana soruya yürüyordu: Sistem, Türkiye'de, nasıl yapılanmalı, yapılandırılmalıydı?

Ankara'da, Oran'daki evine gittiğimde, yıl 1982, onu dev bir çalışma odasına dönüştürdüğü aile ocağında, yığınlar halinde yayılmış dosyaların, kitapların etrafında, bir doktora öğrencisinin heyecanı ve tutkusu içinde buldum. Necdet Uğur'un ve başta Tarhan Erdem olmak üzere birkaç yakın arkadaşının düşünsel etkinliklerinden Türk siyaseti biraz olsun yararlanabilseydi bugün *şu halde* olmazdık. Bizler için trajik olan, yeni seçenekler üretmek

için büyük emek sarfeden bu türden siyasîlerin *muhalif olarak bile* sistemde yer bulamamalarıdır: Onların yerine, siyasal kültürü sıfır düzeyinde seyredenler muktedir olmuştur: Ağla, sevgili yurdum!

Necdet Uğur, 1990'larla birlikte, siyaset sahnesinden geri çekildi ve "dördüncü dönem"i başladı ilişkimizin. Pırıl pırıl bir Türkçesi, müthiş sağlam bir düşünce örgüsü vardı, yazmaya başladı. *Alla Turca*'daki denemeleri, *İsmet İnönü* kitabı, kim ne derse desin, siyasal yazınımızın en nitelikli ürünleridir. Melih Cevdet Anday'la, Seha Meray'la, Türk Dil Kurumu çevresindeki aydınlarla, orta kuşak akademisyenlerle bunca koyu ilişkiler geliştirmiş kaç devlet adamı biliyoruz? Bu özellikler, Necdet beyin yazısında kendini gösterir.

Benden, benim bulunmadığım ortamlarda "dostum" diye övgü ve sevgiyle sözettiğini duydukça, yapmacıksız alçakgönüllülüğü karşısında hem utanıyor, hem gururlanıyorum. 'Hayatıma girmemiş olsaydılar kaybolacaktım', diyebileceğim iki-üç insandan biri oldu Necdet Uğur: Aca-ba farkında mıdır?

Octavio Paz

Durup dururken ölüm haberini yayımlayan gazetelere ‘Ölümümü biraz abartılı biçimde vermişsiniz’ mesajını ileten Mark Twain ile geçen hafta AFP’nin yanlışlıkla öldüğünü duyurmasına içerleyen Octavio Paz’ın farkı yalnızca duyarlıklarında belirmiyor bana kalırsa. Durum’ları da, tavırları konusunda bir o kadar belirleyici: Twain turp gibiymiş haber yayımlandığında, Paz’ın kanseri iyicene ilerlemiş bir evresinde, hastanede, deyim yerindeyse, ölümle pençeleşiyor.

O haldeyken, ‘ölüm’ kelimesiyle şakalaşmaya gelmez. Günlerin sayılı olduğunu biliyor Meksikalı şair; dehşet acı veren tedavisinden ve yorgunluğundan kalan vakti ‘yapıt’ına son biçimini vermeye ayırıyormuş. Ürkütücü uzay geometrisi.

Ölümün sözkonusu edilişi mi incitiyor Paz’ı? Birazı, bundan: “Bu kadar da acele etmeyin” deyişinde bir tutam baharat, bir tutam da ekşilik seziliyor.

Bana öyle geliyor ki, durumun bir başka boyutu daha var: Gövdesi hızla ölüme yaklaşırken beyninin dipdiri kalması bir tür haksızlığa öfke duyma olarak da yorumlanabilir.

Bazı organizmalarda gövdeyle bilinç koşut bir hazırlıktan geçer belli yaş kümelerinde. Beynin gövdeden önce iflas etmesi ne denli hazinse, gövdenin beyin tıkr tıkr işlerken snmeye yüz tutması o denli isyan fitili.

Yaşlanmaktan, çok yaşlanmış olmaktan hareket ediyorum burada — erken gelen ölüm başka.

Uyumlu yaşlanma, gövdenin ve zihninin birlikte yorgun düşmeleri anlaşılan lksel koşul. Zihin apaıksa, eriyen gövde havlu attırıyor ona: G.B. Shaw ‘artık’ ölmek istiyor, ken mihrabına bakıp. Sönmüş zihniyle upuzun yaşayan Hölderlin’in ruhu yıllar yılı can ekişmiş. Kestirilmesi g son’lar da olmuş: İşte Heine, on beş yıla yakın ölüm döşeginde bekleyen adam.

Gene de en acımasız saatlerden biri Paz’inki: Bugün yarın.

Üstelik yarına duyduğu açlık sürüyor bugün. Ona daha vakitler gerekmiş. Öyle düşünüyor şimdi. Ağrısından, acısından yorgun düşmüş olmasına karşın hayata tırnaklarını geçirmeyi sürdürüyor.

Keşke zaman üzerine onca akıl yrtmemiş, onu bunca farketmemiş olsaydı, diye düşünüyor insan. Ama başka türlü Paz, Paz olabilir miydi?

Gzergh’ı, yaşamının ilk yarısını konu edinen otobi-yografik kitabını okurken şaşırmıştım: Kitaplarından tanıdığım, kişiliğine saygıyla bağlandığım adamın bir eylemci de sayılabileceğini orada gördüm, anladım. şüphesiz, siyasal tavırları bunu bana düşündürmüştü. Bir de *serüvenci* yanı okunuyordu satır aralarında: Belli ki, gerillaya içinde ramak kalmıştı.

Ne tür bir eylem zincirinden söz ediyorum, Octavio Paz’a bakarken? şair, denemeci, kültür adam büyük bir

odak seçmişti kendisine: İçinde yaşadığı çağa, iliğini kat ettiğı 'asri zamanlar'a bakış biçiminde etkin bir tanık yetişmişti.

Yüzyılımızda, uzun bir ömür ile seyahat eden pek çok insan olduğunu biliyoruz. Kaçı, Paz ölçüsünde, uyanık kalmış, olup bitenleri çok yakından izleyip yorumlama cüretini kendisinde toplayabilmişti?

Konumunu değerlendirirken Türkiye'de, çok nesnel davranmıyor olabiliriz. Meksikalılığı, onu bize komşu, hı-sım, kardeş kılıyor belki de. Gelgelelim, Octavio Paz'ın ay-rıcalığı, Meksikalılığı ile kozmopolitliğini elde edilmesi hayli güç bir alışımda denk kılmasında değil midir?

Kronometresinin ne zaman duracağını bilmiyor, ge-cinden vermesini diliyorum elbette. Ne ki, kurduğı saatin tiktaklarının ömrünün çizgisini uzun bir geleceğe uzataca-ğından en ufak şüphe de duymuyorum.

Hem, ölüm kim ki?

Özer Kabaş

İçinde yaşadığımız toplum, içinden geçerken bizi usul usul kahrolmaya alıştıran tarihsel dönem öylesine sert ölümlerle kuşattı ki hepimizi, yumuşak ölümlerin sertliğini ölçemez olduk. Özer Kabaş'ın ölüm haberini duyduğumda, belki bundan, elimden bir tek donup kalmak geldi.

Böyledir bazı insanlar; çekip gittiklerinde, onlardan kalan boşluk aniden bir yere, birine tutunma isteği doğurur. İçimizdeki anlamlarını geç fark ederiz; varlıkları öylesine zarif bir oluş biçimine dayanmıştır, yoklukları gelir bunu gösterir.

Özer Kabaş önce bir "gentleman" di: Soyu soppu çoktan tükenmiş ince bir beyefendi. Her vakit sakın, ölçülü bir durulukla; yaşama felsefesinin özünü ileten gösterişsizliğiyle karşımıza çıkardı. Oysa tutkunu olduğu denizden pek farkı yoktu: Kabarmaları, fırtınaları olan insandı, ama onları kullanmaya kalkışmazdı.

Şüphesiz, daha önce: Bir sanat adamıydı. Zamanla bilimeri, yazıneri sözcüklerinden soğur oldum; gene de sanateri diyeceksem, bunu Özer Kabaş'a ayırmak isterim:

Herhangi bir cakaya başvurmaksızın, ömrünün ağını “iş”ini merkeze alarak örmüştü. Şimdi kolay: Ressamlığı, hocalığı üzerinde övgüyle, gelgelelim hızla durulacak, geçilecektir. Özer Kabaş, her şeyin hakkını ağır ağır, marazi bir titizlikle vermeye çalışmamış mıydı? Hiç değilse, nice-dır hazırladığı, nisan ayı için öngördüğü sergiyi hakkını vererek görebilsek.

Özer Kabaş’ta, Türkiye’de hiçbir sanatçıda, hiçbir eleştirmende ya da sanat tarihçisinde görmediğim derinlikte bir *temel* sanat bilgisi vardı. Bu yönünü neredeyse kamudan gizlemeye çalışmıştır — durmadan beslediği öğrencilerine akıttıklarını saymazsak. Yıllar önce Yale’deyken hazırladığı, kanımca canalcı önemde bir akademik çalışma olan kuramsal kitabını sonunda yayımlamaya ikna olmuştu; bir kez daha erteledi o çalışmanın gün ışığına çıkmasını ne yazık ki: Yetkinlik duygusu iliklerine işlemişti. Başkası olsa, o çalışmayla böbürlenir, pazularını şişirerek dolaşır-dı; Özer Kabaş’ta alçakgönüllülük hep ifrat boyutlarında tezahür etmişti.

Ressam duruşu farklı mıydı sanki? Sapına kadar özgün, sahici bir dünyası vardı; onu formel bazı oyunlarla gündemin ilk sırasına oturtacak bilgi ve hünerin âlâsı bey-ninde ve elindeydi, numara yapmayı aklından geçirmede, günün hava akımlarına arkasını dönerek doğru bildiğini yaptı. Özer Kabaş’ın ne kadar *sağlam* bir insan olduğunu tanıyan herkes bilirdi, ne kadar sağlam bir sanatçı olduğunu bir avuç insan görebilmişe görmüştür. Bu büyük deniz ressamının yapıtında, sanat tarihinin en zor “konu”larından birinin nasıl işlendiği bir gün herhalde didiklenecektir.

Özer Kabaş’ın, *Urart* girişiminin başlangıç yıllarında,

Türkiye'deki ilk özgün takı çalışmalarına giriştiği pek bilinmiyor bugün. Onun yapıtında dudak uçuklatıcı bir ustalıklarla kendini gösteren sanatkârlığının ardında, benzersiz bir tasarımcı titizliği taşımış zanaatkârlığının payı olduğunu unutmamak gerekir. Bir deniz âşığının kayığı teknesi, oltası iğnesi ile kurduğu sabır dolu, sevda yüklü ilişkisinin doğal uzantıları sayılmalı bunlar.

Öte yandan, boşyere bütün bu sözler, sözcükler: Bir aksilik olmaz da planladığı gibi nisan ayında açılabilirse "son sergi"si, galerideki boşluğu nereye koyulacak, bunu kestiremiyorum.

Sesi, gülümsemesi — bir dalga alıp götürmüş olmalı onu açık denizlere doğru ve Valéry'nin *Deniz Mezarlığı*'nda dediği gibi:

"Ey tuz saltanatı! Koşalım dalgalara yine fıskırsın canlı!"

İbrahim Yılmaz

Onu, 1980'li yılların hemen başında, Ankara'da tanıdım. Hacettepe Üniversitesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenciydi. Sıkıntılı, kıpır kıpır bir genç adam. Aydın'lıydı, dar gelirli bir ailenin büyük oğluydu, başkentte küçük sayılamayacak düşlerle çıkarma yapmıştı.

O yıllarda, henüz 'av, avlayanındır' felsefesi çökmemişti genç insanların üzerine. Kızılay kıraathanelerinde saatlerce oturulup konuşulurdu: Edebiyat, felsefe, bilim, sanat, kuram arası tokuşurdu kafalar. İbrahim, yumuşak renkli sert hatlı o genç adam, kendine özgü kısık sesiyle yanıbaşımızdaydı hep. Fakültenin ortamında boğulayazmak üzereydi, siyasal tercihleri nedeniyle tehlikedeydi, ama akıllı gönlü şiirde, Türkçede, doyamadığı kitaplardaydı.

Bu dönemde, Ankara, edebiyat dünyasında önü çekecek bir dinamizme sahipti: *Türkiye Yazıları*, *Oluşum*, *Yazı*, *Türk Dili*, *FDE*, *Tan* gibi dergilerin etrafında ateşe birer pervane, dönülürdü durmadan. Nuri Pakdil'in *Edebiyat*'ı bir başka ışıktı. İbrahim Yılmaz, 1983 ilkyazında *Sözcükler* dergisini çıkardığında, kendisiyle birlikte bir parantezin kapanacağını öngörebilir miydi?

Bir tür imeceyle kotardıydı *Sözcükler'i*, anımsıyorum. Sağdan soldan tuz ve un ile katkıda bulunanlar olmuştu derginin çarkına, ama o, ten ve ruh, kendini, herşeyini kazana atmıştı. Arada fena sıkışır, bir sayı daha çıkaramayacağı endişesine kapılır, İstanbul'a telaş içinde ünlemler ile tirdi. Bir seferinde, unuttur muyum, ondan gelen zarfın içinden tek bir şey çıkmıştı: İbrahim'in kafatası röntgeni. Saklıyorum o çılgılığı. Bir kafa filminin bunca şeyi ifade edebileceği akla gelmezdi.

Dergiyle birlikte İbrahim Yılmaz da sırra kadem basmıştı. Bir iki yıl ses alamadım ondan. Sonra kış geldi çattı. Kar yığıldı kapıya. Geceyarısıydı, Paşalimanı'ndaki evin kapısı çaldı. İçine bütün dünyasını sığdırdığı küçük bir bavulla çıkageldi. Çay sürdük ocağa. Sabaha dek konuştuk, açıldı.

Sözcükler'i kapatıp askere gitmişti İbrahim. Köyüne dönmüş, Dostoyevski'nin sayfaları arasına gömülmüş, bir cinnetin eşiğine gelip yola düşmüştü. Kalması mümkün değildi. Gideceği yer yoktu.

Bugün *Simurg'un* kapısından girenler, yayımladığı kitaplardan birini satın alanlar, o adamın arkasındaki hikâyeyi bilmiyorlarsa, kimbilir neler kuruyorlardı. Geniş bir okur çevresi için aradıkları her kitap konusunda öncelikle başvurmayı düşündükleri "İbo", bu şehrin kapısına vardığında bir tek şeye malikti: İçindeki ateşe. Öyle serseri bir ateş ki, her şeyden önce kendi kendini yakmasına yol açabilirdi.

1987'de, aynı çatı altında, *Gergedan'da* birlikte çalıştık İbrahim'le. Kendini o denli büyük bir titizlik, yatırım ve tutkuyla işe veriyordu ki, öteki çalışanların ona ayak uydurması olanaksızdı. Gerilimler yaşadı. Gelgitlerin içinde

çırpındı. Her vakit yaptığı gibi, uzun bir mektup yazarak çekilmeyi yeğledi. Bir veda mektubu. Çok konuşmayı sevmez İbo, sanki içindeki söze yetişememekten ürkmüştür. Gene de, mektubunun ardından aradı ve geldi. Bünyesini ölçmüştü. Kolektif çalışma ona göre değildi, kendi işini açacaktı. Hayatta en büyük değeri kitaplara biçmişti, yanında ilk kurtarılacak şey canı değil de kitaplarıydı. Sahaflık yapacaktı.

Bundan tam on yıl önceydi, Beyoğlu'nda çok küçük, alçakgönüllü bir dükkân açıldı: *Simurg*. Bugün, ülkenin önde gelen sahaflarından biridir. 1993'te yayıncılığa başladı. Biribirinden değerli kitaplarla raflarımıza yerleşti.

Karısı, kardeşleri, kedileri, her gün sayısız konuğun uğradığı dükkânıyla İbrahim Yılmaz şimdi bir başka dönemece hazırlanıyor olmalı: *Sözcükler*'in sayfalarında bıraktığı yerden şiirine devam edecektir.

Ekrem Işın

1995'te İletişim Yayınları tarafından yayımlanan *İstanbul'da Gündelik Yaşam* başlıklı kitabı edinip okuyan okurlar, kitabın yazarı hakkında zihinlerinde uyanan temel, kaçınılmaz sorunun yanıtına ulaşamamışlardır sanıyorum: "Kim bu adam?" Kitabın arka kapağında, künye sayfalarında tek satır olsun yer almamıştı bu konuda: Ekrem Işın, XIX. yüzyıl İstanbul'unu avucunun içinden iyi tanıyan bu yazar, yoksa dili sadeleştirilerek yayımlanan bir geçmiş zaman bilgisi miydi?

Onu tanımış, onunla karşılaşmış olsalar da bu türden bir şüphe yerleşebilirdi içlerine, kaldı ki. Hemen hemen yaşıttım olan Ekrem Işın'la yirmi yıl önce tanıştığımında işin içinden çıkamamıştım önce: 25 yaşındaki genç adamın çıkınından handiyse asırlık bir bilgi deposu ve ölçülmesi güç bir araştırma merakı çıkmıştı.

Benimle karşılaşmak isteğinin altında ciddi bir düşünsel kavga çıkarmak niyeti yatıyordu. İlk buluşmamız bu açıdan başarılı geçmiş, birbirimize girmekte gecikmemiştik. Ayrıldığımızda, bir daha görüşmeyeceğimizden ikimiz de emindik sanıyorum. Aramızda güçlü bir çekme ala-

nı oluştuğunu, biribirimize mıknatıs mantığıyla bağlandığımızı henüz fark etmemiştik. Sık sık bir araya gelmeye başladık, dost kafaların anlaşma paylarını haydi haydi aşan "düşman"lığımızdan şaşırtıcı oranda beslendiğimiz ortadaydı.

Nasıl olmuştu da, sabahtan akşama Mallarmé'yle uğraşan biriyle sabahtan akşama Emin Nihad'la uğraşan bir başkası arasında vazgeçilmezliği ağır basan, köklü, derinlemesine bir söyleşi doğmuştu? Yıllar sonra Ekrem, bana "Beni sen zehirledin" dediğinde düşündüm de, bu büyük iltifat üzerinde ne yazık ki hiçbir hak iddiam olamayacağını anladım: Birincisi, bana kalırsa, o zaten kendisini zehirlemişti; ikincisi, biribirimiz üzerindeki etkimizden sözedilecekse, burada tamutamına denklikti geçerli olan.

İşin tuhafı, bütünüyle zit kutupları simgeliyorduk, gerçekten de. Ekrem Işın, 1970'lerde Kemal Tahir'e enikonu bağlıydı; ilgi alanını Osmanlı kùltürü üzerinde, öncelikle de XIX. yüzyılda yoğunlaştırmıştı. Zamanla, Kemal Tahir'in çizdiği çemberin bir hayli dışına taşarak kendi engin ufkunu yarattı, gitgide derinleşerek perspektifini zenginleştirdi.

Öyle sanıyorum ki, bende Ekrem'in uyandırdığı saygıyı hayranlığa dönüştüren ana özellik, onda kendimde olmayanları keşfetmemdi: Seçtiği kùltür coğrafyası içinde, saptadığı sınırlar çerçevesinde büyük bir kazı başlattı erkenden; zamanla kopmadı hedefinden, tersine ona iyicene bağlandı. Kanal 7'ye hazırladığı, İstanbul'un mistik boyutu hakkındaki programları izlerken; "Ölüm Kùltürü"ne yönelik araştırmalarını okurken onu Panofsky'nin hizasına yerleştirdim aklımda.

İstanbul'da Gündelik Yaşam — yirmi yıla yayılan bir hazırlığı, on yıla yayılan bir yazılış sürecini taşır o kitap gerçi, ama buzdağının görünen kısmıdır olsa olsa. Ekrem Işın, geçen yüzyılın Osmanlı dünyasına en beklenmedik ayrıntılarına dek hâkimdir; dudak uçuklatıcı bir bireşim yaratma yeteneğiyle onların bağlantılarını koyar önümüze. Okurken, zamanın ve mekânların içimizde kıpırdamaya koyulmalarını sağlar. Kitap bittiğinde panorama tamamlanır: Ekrem Işın, XIX. yüzyıl İstanbulu'nun merkezine seyahati hiçbir boyutu unutmaksızın örgütlemiştir.

Arka kapakta, künye sayfalarında kendisiyle ilgili hiçbir bilgiye yer vermemesinin altında Ekrem Işın'ın tartımlı bir seçimi yatıyor. Günümüzün görünme esasına ayarlı dünyasından uzak durmaya baştan beri özen gösterdi o; görünmek istemeyeni göremeyen bir ortamda gölgede bırakılmasının önde gelen nedeni bu.

Varsın olsun: Ekrem Işın'da, yeni kuşağın en güçlü kültür tarihçisi nasıl olsa vücut buluyor.

Ara Koçunyan

İstanbul'un Ermenice olarak yayımlanan *Jamanak* gazetesi, yalnızca Türkiye'nin en eski gazetesi değil, aynı zamanda bu dilde yayımlanan dünyadaki en kıdemli gazete: İlk nüshası 15 Ekim 1908'de çıkan *Jamanak*'ın bu yıl 90. yaş günü kutlanacak.

Geçenlerde *Arte*'de, Isaac Bashevis Singer'la ilgili birkaç belgesel izledim, üst üste. Singer, Stockholm'deki Nobel konuşmasında, yazarlık hayatı boyunca kendisine en çok yöneltilen sorunun "neden Yidiş dilinde yazmakta ısrar ettiği" olduğunu söylüyordu. Zeki ve esprili bir insanmış Singer: Kıyamet günü dirilecek milyonlarca okurun Yidişçe yazılmış yeni kitaplar arayacağını ve bu durumda onun kitaplarına başvuracaklarını anlattı ödül töreninde, sonra da birkaç yüz kişinin konuştuğu bir dilde yazmak için bile gerekçe göremediğini ekledi: "Shakespeare'in yazdığı çağda, İngilizce bilenlerin sayısı birkaç milyon aşmıyordu."

1908'de, İstanbul'da, Ermenice bir gazetenin yayın yaşamına girmesi eşyanın mantığı: Bir tek İstanbul'da mı, Osmanlı'nın o günkü sınırları içinde yabana atılamayacak bir

nüfusu simgeliyor Ermeniler. Bugün öyle değil oysa: *Jamanak* gazetesi Türkiye'deki toplam nüfusu 60 bini zor bulan bir cemaat için 2 bin nüsha basılıyor.

Benim gözümde gazetenin önemini azaltacağına, büyütüyor bu olgu. Bir cemaatin; bir dilin, bir kültürün köklü tarihsel geçmişini barındıran bir coğrafyada yaşamını sürdürme mücadelesi vermesi, yalnızca o azınlık açısından hayati bir anlam taşıyor bana kalırsa, ortasında yaşadığı çoğunluk açısından da, bunu tartmayı öğrenirse, canıncı bir önemi var *Jamanak*'ın.

Yüzyıl başında Koçunyan kardeşlerin başlattığı bu gözüpek serüveni bugüne dek aynı ailenin üyeleri sürdürmüş. Gazetenin başında şimdi Sarkis Koçunyan yer alıyor, ama belli ki, oğlu Ara Koçunyan mirası devralmaya ve sürdürmeye kararlı.

Ara, kelimenin tam anlamıyla sıkı bir genç. Onunla konuşurken gözlerindeki, bakışlarındaki olgunluğun dozu beni hüzünlendiriyor. Yeryüzünün hiçbir bölgesinde, hiçbir çağda, azınlık olmak, azınlığın üyesi olmak kolay taşınacak yük sayılmamıştır gerçi; ama bu bağlamda, XX. yüzyıl gibisi yoktur: Ulusallık bilincinin neredeyse bilinci silen bir doza doğru hızla tırmanması, yüzyılımızı dünyanın dört bucağında yakın komşusunu önce ayırmayı, sonra dışlamayı hedef alan topluluklar eliyle kaynayan kazan haline getirmişti. Bizim azınlıklarımızın durumu farklı olamazdı:

Yüzünün yarısında hoşgörü ifadesi taşıyan insanlar, öbür yarısında ne denli tahammülsüz olduklarını durup hiç düşünmüşler midir?

Ara Koçunyan'ın beni kedere yönelten yanı, hiçbir yaşıtında bugüne dek görmediğim dikkati, ölçülülüğü, te-

vekkülü oldu. Henüz 25'inde Ara. Doğrudan doğruya içinde olmamış sert dönemlerin. Gelgelelim, işin içinde bellek var, kuşaktan kuşağa aktarılan endişe ve temkinli olma dürtüsü var. Bunun ne demek olduğunu iyi bilirim: Ortaöğrenim yıllarımda en iyi dostlarım Manuk, Moşe, Leslie'ydi.

Ara Koçunyan, tam bir aydın. Gazetenin ciddi yükünü paylaşmakla yetinmiyor, açikoturumlar ve konserler düzenlemek için uğraşıyor, kitap ve CD yayımlamak için dört koldan çalışıyor. Kendisi, babası, büyükbabası, yüzünü görmediği ataları hepsi sahici birer İstanbullu. Burada yaşamışlar hep; ne olursa olsun, başka yerde yaşamayı akıllarından geçirmemişler.

Onları görmeyen, tanımayan, onlarla şu hayatı paylaşmak istemeyen, hemşeri ya da yurttaş sayılabilir mi?

H. Nâzım

H. Nâzım'a beni akla kolay gelmeyecek nedenler yaklaştırdı. Edebiyatı Cedîde akımının bu öne çıkamamış temsilcisinin bir antolojide yer almış şiirlerini okuduktan sonra, gözüm Tahir Alangu'nun yazdığı kısa bibliyografik/biyografik nota ilişti.

H. Nâzım, Osmanlı'nın son döneminde siyasal yaşamıyla yabana atılamayacak bir rol üstlenen Ahmet Reşit Bey'in yazın dünyasında kullandığı takma isimdi. 1870'te doğmuş, 1904'te Kudüs mutasarrıfı olmuş, 1912'de Dahiliye Nâzırlığı'na getirilmiş, bir yıl sonra sürgüne çıkmış, gıyabında idama mahkûm edilmişti. 1914-1919 arası Cenevre'de yaşadıktan sonra bir kez daha Dahiliye Nâzırı göreviyle yurda dönen Ahmet Reşit Bey, Sèvres Anlaşması görüşmelerinde görev almayı kabul etmeyerek 1920'de siyaset arenasından çekilmeye karar vermişti. Alangu'nun giriş notunda beni şaşırtan bir paragraf daha yer alıyordu: 1956'daki ölümüne dek şiirle ve çeviriyle uğraşmayı sürdüren H. Nâzım, 1930'lu yıllarda Racine'in, Corneille'in oyunlarını beşer cilt halinde yayımlamış, Vergilius'un *Aeneis*'iyle Homeros'un *İlyada*'sını da dilimize aktarmıştı!

Kısacık bir yoklama-araştırma süresi, H. Nâzım'ın burnumuzun dibinde *beklediğini* göstermeye yetti: Ahmet Reşit Bey, Ahmet Reşit Rey'den başkası değildi. Ekrem ve Cemal Reşit Rey'in babalarıyla ilgili ansiklopedilerimizde özlü bilgiler yer alıyordu. Daha ayrıntılı bir döküm için Evin İlyasoğlu'nun *Cemal Reşit Rey* monografisine başvurdum ve önüm açıldı. Bir adım sonra, Ahmet Reşit Rey'in *Gördüklerim-Yaptıklarım* başlıklı hatıraları (1945, Türkiye Yayınevi) önümdeydi. Bunu, 1911-12 yıllarında Galatasaray'da hocalık yaparken yayımladığı iki ciltlik *Nazariyatı Edebiyye* izleyecekti.

Günümüz okurunun kolay ulaşabileceği tek kaynak, sanırım, Evin İlyasoğlu'nun kitabı. Orada, son derece derlitoplular bir Ahmet Reşit Rey portresi yer alıyor. Biri gençlik yıllarına ait dört fotoğrafını da yayımlamış İlyasoğlu: Bir ikiz kardeş kadar yaşlı Pound'a benziyor yaşlı Rey. İki fotoğrafına da anılarında rastladım. Uzun uzun baktım onlara. Sanki onları delip geçebilir, arkalarındaki örtük öyküyü okuyabilirmişim gibi.

Tıpkı, kendisini MŞE (yazar) ve Esendal (siyaset adamı) olarak *ikiye bölmeyi* seçen ünlü öykücümüzde karşılaştığımız durum: Ortasından yarılmış bir hayat var karşımızda. Siyaset adamı, Ahmet Reşit Bey, bir kamu figürü olarak ulaşılabilir kılmış kendini: 1890-1922 dönemini ayrıntılarıyla kaleme almış, yakıcı bir döneme ışık tutmanın ötesinde, siyasal kimliğini de aydınlatmaktan geri durmamış.

Buna karşılık, H. Nâzım konusunda düpedüz ketum davrandığı açık. İkinci kimliğini neredeyse şifrelemiş. Yakın çevresinden başlayarak kimse onu deşifre etmeye yönelmemiş. Bekliyor, dedimse, en çok bundan.

İpuçları yok mu? *Gördüklerim-Yaptıklarım*, adım adım, siyasetin dehlizlerindeki adamı aktarıyor. Olaylarla yorumları kolaycana toslaştırılabilir. Kitabın sonunda birkaç portreye yer veriyor Ahmet Reşit Bey: Yakından tanıdığı Tefik Fikret, Cenap, Ali Ekrem, Sami ve Hüseyin Siyret. Dudak uçuklatıcı öznellikte yaklaşımlar. Serveti Fünun ve Yenilikçi Edebiyat hakkında çok önemli, basmakalıp hiçbir yanı olmayan değerlendirmeler. Halid Ziya üzerine son derece sert, net bir eleştiri denemesi. İster istemez, yazınsal kimliğine, H. Nâzım'a yönelik güçlü bir merak uyandırıyor.

Daha önemlisi: Evin İlyasoğlu'nun aktardığı kimi ayrıntılar. Nişantaşı'ndaki köşkte, gençler yeni bir ülkenin yepyeni kültür yaşamı için çırpınıyorlar. Üst katta geri çekilmiş bir adam var: H. Nâzım, bir yandan Ahmet Reşit Bey'in anılarını yazıyor (büyütülmesi gereken bir konum), bir yandan da şiir yazıyor, Vergilius ve Homeros çeviriyor.

Bana öyle geliyor ki: Herkes, o çevrede, Ahmet Reşit Bey'in geçmişine saygı duymuş, kimse H. Nâzım'ın şimdiki zamanına, 1956'ya dek süren, özenle mahfuz tutulmuş yalnızlığına yeterince dikkat kesilmemiş.

Şiirleri de, *İlyada* çevirisi de öylecene, elyazısında kalmış.

Ernst Von Salomon

Edebiyat tarihini kuşbakışı taradığımızda, pek çok yazarın hayatının en ilgi çekici yanının, hayatlarında herhangi bir “ilginçliğe” rastlanmamasından kaynaklandığını görürüz. Şüphesiz en düz, gürültüsüz, inişsiz çıkışsız yaşamöyküsünün içinde bile, büyüteç altına alındığında tuhaf, şaşırtıcı, sıradışı sayılabilecek öğelere rastlanabilir, rastlanır: En azından koyu, özel bir sorun ya da dram bekler o durgun görünen hayatların çekirdeğinde, yaklaştıkça bunu fark ederiz.

Gene de karşı kutupta yer alan yazar portreleriyle onları karşılaştıramayız kolay kolay: Hayatları inanılması güç bir serüvenler toplamı içeren Rimbaud, Artaud, Pound gibi şairlerin, yazarların bundan dolayı daha önemli, güçlü, kalıcı yazın adamları sayılabileceği görüşünün bir dayanağı yoktur: Yazar kalırsa, kalacaksa yapıtıyla kalacaktır, sıradışı hayatıyla değil.

Yıllar önce, serüvenci yazarın dört dörtlük portresini çizen Roger Stéphane, iki büyük örneğin üzerinde derinlemesine kalmayı seçmişti. Bunlardan birini Türk okuru yakından tanıyor: André Malraux. Öbürü, ne yazık ki hâlâ

bir hayalet bizim için: Ernst von Salomon'un kitaplarından hiçbirini dilimize aktarılmadı bugüne dek.

Prusya soylusu bir ailenin çocuğu olarak 1902'de Venedik'te doğan bu tuhaf adam, genç yaşta baba mesleğini seçerek askeri okula gitmiş: Önce Karlsruhe'de, sonra Berlin'de yatılı öğrenci olarak yetişirken, 16'sında milliyetçi partiye üyelik kaydı yaptırmış, 20'sinde dönemin Dışişleri Bakanı Rathenau'nun ölümüyle sonuçlanan suikaste katılmış ve yakalanarak beş yıl hapse mahkûm edilmiş.

İlk romanı, ona hemen yaygın bir ün getiren *Yitip Gidenler*'i hapisteyken yazmaya başlamış Ernst von Salomon; 1928'de çıkan bu romanı, yaşamöyküsel damarı belirgin bir ikinci romanı, *Kent* (1931) izlemiş. 1933'te üçüncü romanı, askeri okul atmosferini olağanüstü bir yoğunlukta aktardığı *Kadeler* yayımlandığında Avrupa'ya karabasan çökmek üzereymiş.

Ernst von Salomon'un karmaşık hayatının 1950'ye dek olan bölümü sisler altında. Savaş boyunca, Nazilerin cephede çektiirdiği filmlerde önemli teknik görevler üstlendiği biliniyor. Buna karşılık, Nazi rejimiyle daha baştan anlaşmazlığa düşmüş: Hitler rejiminin demokrasinin bir sonucu olduğu görüşünde Salomon: Parti, parlamento, seçimler işin içinde ona göre; demokrasiye hepten karşı zaten; çok özel koşullarda yetişmiş bir avuç seçkinin devleti ve ülkeyi hak esasına göre yönetmesinin tek çıkar yol olduğuna inanıyor: Faşistler, Salomon'un gözünde küçük ve sığ insanlar, demokrasinin en zaafı kesimini oluşturuyorlar.

Bu curcunalı hayatın ortasında, yazarın ölüm-kalım savaşı verdiği uzun bir ara dönem duruyor. Yazdığı her senaryo ile ölümü göze aldığını gösteren bu eski teröristin

nasıl paçayı sıyırdığı pek bilinmiyor. Savaşın hemen ardından yazmaya başladığı, yayımlandığı an (1951) yıkık dökük Almanya'nın en çok okunan kitabı haline gelen *Soru Kâğıdı*, kesinkes başyapıtı.

Amerikalıların, kendi bölgelerindeki her Almanı yanıtlamaya zorladıkları soru kâğıdından hareketle, elli yıllık Almanya tarihini dev bir romanla katetmeyi başaran von Salomon'u okumadan, "Almanya gerçeği"nin karmaşasını kavramak güçtür. 1960'da yayımladığı *A.D.'nin Yazgısı* başlıklı romanını okuyamadım; bir tür "otoportre" kurduğu anlaşılıyor o kitabında. Ernest von Salomon, 1972'de ölmüştür.

Yüzyılın en çetrefil kimlikli yazarlarından biri olduğu tartışılmaz, sanıyorum. Weimar Cumhuriyeti'nin parçalanışına ve Nazi çağının başlamasına istemeden önayak olanların arasında yer almış, yaşanan felaketlerin anatomisini en beklenmedik açılardan aktarmayı seçmiş bu romancıda, modern dönemin paramparça ettiği bir Avrupalı bizi bekliyor.

Ertuğrul Oğuz Fırat

Ondan bana ilk söz eden, Bilge Karasu olmuştu. 1970'lerin başında, Ankara'da, bir avuç seçkin kafanın tanıdığı özel, gizemli bir insandı. 1981'de tanıştık. Görüşmelerimiz, kişiliğinin ne denli güç, çetrefil olduğu konusunda belli bir kanı oluşturdu zihnimde. Kim, ne dereceye kadar kendisine yaklaşabilmiştir kestiremem, bütün bildiğim: Kimseyi kendisine yaklaştırmama konusunda kararlı ve başarılı biri olduğuna inandıyım.

Gözüpek, sağlam bir hukuk adamı olarak yıllarını Adalet dünyasına vermiş, emekli olunca da, o güne dek biraz geride tuttuğu sanatçı kimliğinin bir ölçüde devreye girmesine izin vermişti. Bir ölçüde, diyorum, çünkü Ertuğrul Oğuz Fırat yaptıklarıyla *tanınmayı* hemen hemen istememiş biridir. İletişime hepten kapamamıştır işlerini, gelgelelim onlara ulaşılmasını, karmaşık bir labirenti katetmeyi göze alanlar için -gene bir ölçüde- mümkün kılma yoluna gitmiştir.

İlk dinlediğim bestesi, Paris'te seslendirilen, TRT tarafından yayımlanan bir orkestra çalışmasıydı. Kullandığı alışlagelmedik ses araçları, kalabalık bir kadro gerektir-

mesi, o çalışmanın Türkiye’de seslendirilmesini engelle-
miş olabilir. Ertuğrul Bey’in bestelerine bugün için de
ulaşmak kolay değildir; bildiğim kadarıyla bir CD’si, bir
kaseti olsun yoktur piyasada.

Oysa, müzik çevrelerinde, özellikle de genç kuşaklar
için, öteden beri benzersiz bir cazibe alanı yaratmıştır. Yıl-
lar yılı süren, hâlâ sürdürüp sürdürmediğini bilmediğim
“Kğ Dersleri”, günümüz genç bestecilerinin oğununa
beslendiği bir ocak oluşturmuştu.

Ertuğrul Bey’in yazı serüveni biraz daha ele avuca sı-
ėar bir yan taşıyor. 1950’li yıllardan başlayarak tek tük
Ürününü dergilerden izleyenler olmuştu. Asıl ortaya çıkışı
gene de son döneme rastlar. Öyküleri Metis Yayınevi’nde
toplandı, görmek isteyen görebilirdi. Yıllarca üzerinde a-
lıştığı, dev şiirsel girişimi *Seviira* yayımlandı gerçi, ama o
kitaba ulaşmak ne yazık ki kolay değil. Dahası da olmalı.

Ertuğrul Oğuz Fırat, zleşme anlayışına tutkuyla bağ-
lıdır. Köktenci yaklaşımından ödün vermemiştir hiç. şiiri
de, düzyazısı da bir çırpıda elevermez gizlerini, dik yo-
kuşları tırmanma sabrını keyfe dönüştürmeyi öğrenmiş
okuru ister... Bunu haketmiştir.

En az bilinen yanı, sanırım, ressamlığı. eyrek yüzyıl
ncesine kadar kişisel sergiler aan, karma sergilere katıl-
an, hatta yurtdışında da tablolarını sergileyen Ertuğrul
Oğuz Fırat, sonradan yapıtlarını, ileride küçük bir müze
olsun istediği evinde tutmayı yeğledi. G bela iznini alıp
sergilediğim  tablosundan ancak bir hafta uzaklaşabildi-
ėini, galerinin kapısına bir taksiyle gelip apar topar onları
götürdüğünü anımsarım.

Oysa resmi, Ertuğrul Bey’in en ulaşılabilir yanıdır. Ko-
lay bir resim olduğundan değil, tam tersine, sanat kimli-

ğinin katman katman derinleşen özellikleri orada da işin içindedir. Gene de, dilesen, labirentinin Ariadne yumağı olsa olsa resimleri olabilir diye düşünürüm. Figür ağırlıklı, bilinçaltının dehlizlerine korkusuzca inmiş, güçlü bir renk dünyası kurmuş o resimler *satılık* değildir.

Etrafına Çin Seddi örerek kirlenmeden saltık boyutta korunmayı başaran Ertuğrul Oğuz Fırat'ta, çevresine sokulabilmiş insanları harekete geçiren bir cevher olduğu su götürmez gerçek: İlhan Usmanbaş'ın bestelediği şiirini, Bilge Karasu'nun *Kısmet Büfesi*'ne aldığı derin metnini, kulunuzun "*Şimdi Gök Annemdir*" başlıklı düzyazı şiirini, yani kuşak bestecilerimizden Semih Korucu ve Mehmet Nemutlu'yu yanyana koyuyorum.

Ertuğrul Oğuz Fırat sert, ödünsüz, toplumsal sorunlarla birebir didişmiş ama toplumsal uzlaşmanın kendisine fire verdireceğine inandığı bölgelerinden uzak durmayı seçmiş bir yaratıcı.

Üne kavuşmamış olmasının nedeni, Çetin Altan'ın yaptığı nefis ayırmada aranmalı: "Önemli" biri değil Ertuğrul Bey, "değerli" biri.

Mustafa Kemal Ağaoğlu

Yıllar önceydi; kapım çalındığında, telefon konuşmalarından yalnızca sesini tanıdığım, o güne dek yüz-yüze görüşmediğim biriyle karşılaşacağımı biliyordum, gelgelim 'küçük efsanesi' ile tanışalı epey olmuştu: Mustafa Kemal Ağaoğlu *tuhaf* bir adamdı.

Yıllar sonra ilk (ve şimdilik tek) kitabının künye notunda yazdığım gibi, sırtında büyük bir kambur vardı: Ahmet Agayef'in torunu, Samet Ağaoğlu'nun ve Neriman Ağaoğlu'nun oğlu, Tektaş Ağaoğlu'nun küçük kardeşiydi. Bu taşınması güç yük, onu ilkgençliğinden başlayarak Karamazof ailesinin huysuz üyesi kılmaya yetmişti. Saint-Joseph Lisesi'nin berduş öğrencisi, gönderildiği Londra'dan bir tek Eliot'ın "*Çorak Ülke*" sini ezberleyerek dönmüş, 1970'lerin başında kimsenin tanımadığı Gölköy'e giderek, bir avuç çizgidişi yaşıtıyla birlikte Türkiye'nin "komün hayatı" yaşayan ilk uyumsuz cemaatini kurmuştu.

Sonrasında onu İstanbul'un egzantrik figürleri arasında görüyoruz. Dünyanın en yakışıklı adamlarından biri değil(di) Mim Kaf, gene de kentin en güzel kadınlarıyla peşpeşe, sayısını kendisinin bile unuttuğu evlilikler, bera-

berlikler yaşamasına engel olmamıştı bu: Onda garip, anlatılması güç bir şeytan tüyü gerçekliği gizli kapaklı beklerdi. Uçuk kaçık gece yaşamını gündüz bir yana bırakıp, Tektaş'la birlikte kurdukları Ağaoğlu Yayınevi ve Basımevi'nin çatısı altında, olmadık kitaplar yayımlıyorlardı: *Ve Durgun Akardı Don'u*, James Baldwin'ın gözüpek *Giovanni'nin Odası'nı* unutamam.

1980 öncesi kapımı çaldığında, beni ve Yusuf Atılgan'ı, yeni projesi için ayartmaya geldiğini biliyordum. O gece, uzun uzun, YAZKO girişimini aktardı bize. Bütün külyutmazlığıma rağmen, ikna gücünün müthiş olduğunu itiraf etmek zorunda kaldım. Aramızda sıkı bir arkadaşlık ilişkisinin başlamak üzere olduğunun farkında değildim henüz.

YAZKO operasyonu uzun ömürlü olamadı. Olamazdı da: Bir araya gelen Türk yazarları birkaç yılda cadı kazanına çevirdiler kurulan ocağı, Mim Kaf'ı iktidardan düşürdüler ve hızla kooperatifin çöküşünü hazırladılar.

Oysa, olanaksız görüneni başarmıştı. Memet Fuat'tan Selâhattin Hilav'a ve Ahmet Cemal'e, Salâh Birsal'den Adnan Özyalçınar'a ve Barış Pirhasan'a, bir araya gelmesi, getirilmesi olanaksız görünen insanları buluşturmuş, ortaya hâlâ sağlıklı bir ölçümü yapılamamış önemli bir toplu etkinlik koymayı becermişti. Başka bir ülkede, YAZKO serüveni doktora konusu olurdu, biz unutmayı, olanları silip devam etmeyi seçtik.

Mim Kaf, çevrede çok sevilmezdi. Böyledir, bir şeyler yapan adam genellikle pek sevilmez. Neden bunları bunlarla yapıyordur, şunları şunlarla yapmak varken? Üstüne üstlük, itici gelen başka özellikleri yedekteydi Mim Kaf'ın: Ailesi, becerikliliği, kadınları, yaşama biçimi ile iyi-kötü

herkesi sinirlendirebilecek bir repertuvarı olduğu söylene-
bilirdi.

Yenilen pehlivan döğüşe doymaz, YAZKO devreden
çıkınca BİLSAK'ı hayata geçirdi Ağaoğlu; tiyatro ve resim
stüdyoları, paneller, sayısız etkinlik düzenledi, bilim
adamlarını bir araya getirdi. Son organizasyon nefesini de
orada tüketmeyi seçti.

Mim Kaf'ın evi yıllar yılı "yolgeçen hanı" değil de
"yalnuz yolcular oteli" işlevini görmüştür. "Komün" gele-
neğinden kopmamış, "büyük aile" düşünüyü belli ki ciddiye
almıştı. Kalmaya gelen, uzun kalırdı. Önce Ortaköy'den,
sonra Hisar'daki evden böyle yolcular geçmiştir: Ece Ay-
han, Ömer Uluç, Asaf Savaş Akat... Ben, birkaç kere kısa
süreliğine, bir kere uzun süreliğine indim o odalara. Gece-
leri kadınlardan, ölümden, sinemadan, yazıdan söz ede-
rek uykudan kaçardık. Yazmak isteğini taşımıştı hep. Kış-
kırtırdım, "Sen bir şey yazamazsın" diyerek. Ortaya bir
şeyler koysun istediğim için üstüne giderdim. Kaçıp gi-
derdi.

Sonra bir gün, başına ağırlı girmiş. Beyin kanaması,
ameliyat, hastanede güzelim nazlanmaları: "Enis, bana
nüzül indi." Oynamaya bayılır ya, oynuyordu namussuz.

Zaman girdi araya, bir de baktım, Adam Sanat'ta üst-
üste şiirler. Mim Kaf Agayef, *Nüzüllü Şiirler*.

Oyun diyorsam, o şiirlerde sıkışmış ayrıksı bir hayat.

Mîna Urgan'ın Hâşim Portresi

Mina Urgan'ın anılarında beni en çok etkileyen portre Ahmet Hâşim'inki oldu: Şairle ilgili bütün yazılanları okudum sanıyorum, onu böyle çizenine rastlamadım. İşte aynı hikâye: Mina Urgan'ın Hâşim portresi nesneldir, yansızdır diyemeyiz, nasıl deriz; şurası açık ama: Hâşim'e yakınlık duymasaydım, duymaya başlardım o satırların ardından; duyuyordum, duyduğum yakınlık böylece arttı. Tam tersi, Yahya Kemal konusunda geçerli: Mina Urgan'ın "*Vuslat*" şairi portresi oldukça acımasız; gerçi, daha önce okuduklarımızı doğruluyor bir yanıyla, ama ilk kez bir Yahya Kemal portresiyle karşılaşacak okur (genç okur) için ciddi bir antipati kaynağı oluşturabilir o satırlar. Şunu demeye çalışıyorum: Kalemî önce kendinde denemeli anı yazarı, deneyebilmeli; ki öteki konusunda da hak sahibi olsun.

Bir Dinozorun Anıları'nın Hâşim'le ilgili bölümünde beni şaşırtan satırlara da rastladım:

"Ahmet Hâşim, Kadıköy'de Bahariye'deki küçük dairelerinde ölüm döşeğinde yatarken, okuldan kaçıp kaçıp onu görmeye giderdim. Bir defasında, henüz tanımadığım

ve daha sonraları dostum ve meslektaşım olan Ahmet Hamdi Tanpınar ile vapurda karşı karşıya oturmuşuz. Hamdi, benim kılık kıyafetime, kitap okumama bakmış, 'bu kız mutlaka Hâşim'e gidiyor' demiş. Nitekim, aynı anda girdik Bahariye'deki eve..."

Birkaç paragraf önce "gourmet"liğine değindiği şair, hastalığı nedeniyle perhize mahkûm edilmiştir, dilediğini yiyememektedir, Mina Urgan sürdürür sözü:

"Bütün 'gourmet'liği su içmeye yönelmişti. İrili ufaklı şişelerde, İstanbul'un değişik kaynak sularından örnekler vardı: Karakulak, Hamidiye, Taşdelen, Çırçır, Kestane, Kısıklı, Halkalı, Kayışdağı, Çamlıca, Kocataş, vb. Bu sulardan birkaç yudum içmemi ister; 'söyle bakalım, bu hangisi?' diye sorardı. Ben bilmezdim elbette. Ama o bilirdi. Kaynak suları arasındaki tat değişikliklerini anlatırdı bana."

Mina Urgan'ın anılarında rastladığım bu olay kesiti, beni hemen bir başka metne, Tanpınar'ın *Beş Şehir*'inin, bugüne dek bir kentle ilgili okuduğum en derin metinlerden biri olan "İstanbul" bölümüne götürdü:

"Çocukluğumda, bir Arabistan şehrinde ihtiyar bir kadının tanımuştuk. Sık sık hastalanır, humma başlar başlamaz İstanbul sularını sayıklardı:

– Çırçır, Karakulak, Şifa suyu, Hünkâr suyu, Taşdelen, Sırmakeş..."

Satırlarıyla başlayan "*İstanbul*" a, Tanpınar suların içinden girer: "İstanbul bu kadın için serin, berrak, şifalı suların şehriydi". Metnin sonunu gene suyla, Boğaziçi'ni anlattığı kısa, ama düzyazı şiir ölçeğinde yoğun bir bölümle getirecektir.

Tanpınar'a bu imge, Hâşim'i ziyaretleri sırasında mı çakılmıştı? Arabistan'da karşılaştığı yaşlı kadın, zihninde,

“Arap Hâşim”in görüntüsüyle mi çakışmıştı? Yoksa Mina Urgan, dostu Tanpınar’ın metnindeki o bölümü sonradan Hâşim’le mi buluşturmuştu?

Ne biri öbürü, ne de beriki belki: Herşey, sırasıyla böyle olmuş da olabilir pekâlâ.

Bu noktada, beni kurcalayan bir konu daha var: 1885 doğumlu Hâşim, 1901 doğumlu Tanpınar, 1915 doğumlu Mina Urgan için İstanbul’un içme sularının taşıdığı tılsım, tad çoğulluğunun, çeşitliliğinin de beslediği bir kültür zenginliği, yaşama keyfinin olmazsa olmaz boyutlarından biriymiş. Onları bu ortak gönderme alan içinde yanyana getiren, yalnızca bir damak zevki olarak tanımlanamaz gibi geliyor bana: Bir o kadar da, yaşanan günlerin, içinde yaşanılan ortamın, Hayat’ı amansız anlamsızlığından bir ölçüde soyan estetiği idi.

Budanan, güdükleştirilen estetiğin küllerinden taze bir yumurta çıksın, bekleyebilir miyiz?

Sami Şekeroğlu

Bizim kültür ortamımız, bu ortamda yaşayan herkes iyi kötü bilir bunu, hakbilirlik esasına dayanmaz pek. Kara çalma, hiçe sayma, görmezlikten gelme genellikle ağır basmıştır, öteden beri: Düşmanlık demeyelim hadi, ama sevgisizlik eksik olmaz kulislerimizden. Bir de durmadan 'bir şeyler' yapmaya, üretmeye çalışan kişiler sözkonusuysa, koşullar iyiden iyiye sertleşir; onlar, bağışlanması en zor insanlardır.

En güçlü örneklerden biri de Sami Şekeroğlu, bana kalırsa. Şüphesiz bir avuç aydınının, birkaç avuç öğrencisinin saygılarını ondan esirgemedikleri hemen söylenebilir; gelgelelim, genel hatlarında Sami Bey'in 'sevilen biri' olduğunu ileri sürmek güçtür açıkcası: Yıllar yılı didinerek, sevilmemeyi hak etmiştir o.

Nedir, Sami Şekeroğlu'nun durumunda, yüklüce husumetin doğmasına yol açan, sözgelimi?

On yılı aşkın bir süredir tanıyorum onu, gene de yakından tanıştığımızı söyleyemem. Bir araya gelişlerimizde elimden geldiğince gözlem yapmaya çalıştım; yakın çalışma arkadaşlarını dinledim, bir de "ortam"dan devşirdi-

ğim kanılar oldu. Herşey net benim gözümde: Sami Şekeroğlu'ndan hayranlıkla söz edenlerle ona yüklü miktarda negatif enerji kusanların gerekçeleri çakışıyor. Efsaneyi yaratan da, çökertmeye çalışan da Şekeroğlu'nun yaptıkları, yapıp ettikleri.

Belli ki, onun en büyük "suç"u, bir tür Robinson Crusoe olmaya soyunması. Gemi batmış, enkaz bir adanın yakınlarında savrulmuş ya da dibe çökmüştü. Sami Bey, Türk sinemasının darmadağın edilen belleğini toplamaya yönelmişti. Başlangıçta, bunu başarması olanaksız görüldüğü için, girişimi sevimli görünmüş anlaşılan. İnadı, çalışkanlığı, becerikliliği, herşeyden önemlisi "sevda"sı onu hedefe yaklaştırdıkça "karşı taraf" tırnaklarını çıkarmış, göstermiştir.

Sami Şekeroğlu gibi yılmazların en sevimsiz yanı, yenilmeye yanaşmamaları, yağmur gibi üzerlerine yağan kem oklara aldırmaksızın, varlarını yoklarını ortaya koyarak, yitireceklerinden emin olunan savaşı kazanmalarıdır.

Batan geminin yüzeye saçılan, dibe vuran parçalarını topladı Sami Bey; onları kurtarıp sınıflandırmakla yetinmedi, üstüne üstlük onarmayı başardı. Türk sinemasının arşivi bir bakıma yoktan var oldu böylece. Sinema-Televizyon Enstitüsü, merdiven boşluğuna kurulan bir masadan hareketle sağlam altyapılı, gelişkin stüdyo olanaklarına sahip sıcak bir yuva atmosferi gerçekleştirmiş bir merkez haline geldi. Bütün bunlar yetmedi, büyük bir düşün peşine takıldı Sami Bey: Sıradışı bir Sinema Müzesi'nin hazırlıklarına girişti, çarçabuk mesafe aldı orada.

Bizim kültür ortamımızda iş yapmayı güçleştiren tek etmen, öldürücü boyutlar alabilen sevgisizlik değildir: Maddi olanaklar kısıtlıdır, yasalar ve kurallar alabildiğine

köstekleyicidir, işin kolektifleşmesini engelleyen bir ilgisizlik ve bilgisizlik ağı örülmüştür, çevremizdeki üç-beş kişi olmasa gerçekten de Robinson'un yalnızlığını çağırıştırır durumumuz.

Sami Şekeroğlu kişisel bir servetin peşinde değil elbette; çoluğuna 'çocuğuna bırakacağı bir mirası büyütmüyor yaptıklarını yaparken. Gelecek yüzyılın sinemaseveri, sinema öğrencisi, sinemacısı, *Susuz Yaz*'ın sağlıklı bir kopyasını izlemek, Muhsin Ertuğrul'un bir dekorunu, Lütfü Akad'ın kamerasını görmek, yazılı sinema arşivinin bir kaynağına ulaşmak istediğinde Sami Şekeroğlu'na borçlandığını bilecek.

Onu bunları yaptığı sırada, aramızda yaşarken alkışlamak, hakkını teslim etmek, ondan öğrenilebilecekleri öğrenmeye çalışmak bağışlanmaz bir ayıp mıdır?

Erol Akyavaş

Erol Akyavaş'ın resimleriyle ilk defa 1971'de, ortak dostumuz Bilge Karasu'nun evinde karşılaştım. O resimlerden özellikle biri, Bilge'nin "*Çapavulun Çattığı Çaparız*" diye vaftiz ettiği ve üzerinde dörtlüklük bir metin kaleme aldığı yapıt, içindeki başka bir gezegenden gelmiş ya da prehistorya mağaralarından fırlamış izlenimi yaratan tuhaf kedileriyle üzerimde anlatılması güç bir etki bırakmıştı.

Tanışınca dek geçen süre içinde başka resimleriyle de karşılaştım gerçi ama, yapıtını asıl 1986'dan sonra tanımaya başladım. Somut engel, Akyavaş'ın New York'ta yaşamasıydı yıllardır; sık sık geliyordu Türkiye'ye, gelgelelim bir dönemde yaptığı işleri özel ve sınırlı bir çevre için bir dost evinde sergileyip gittiği için, serüveni izlemek güçleşiyordu. Geçenlerde, Betül Mardin'in evinde bu özel sergilerden kalma büyüleyici bir resmini gördüm örneğin, öbürleriyle karşılaşmadığım için ister istemez hayıflandım. Bir başka döneminden kalma bir portre çalışmasını, Rönesans tonları taşıyan bir işini Ferit Edgü *Gergedan* koleksiyonuna armağan etmişti, o diziden de görebildiğim tek parça bu oldu.

Galeri Nev'le işbirliğine girdikten sonra, resimlerini, başka çalışmalarını daha yakından izleme olanağı doğdu. İstanbul'daki ve Petersburg'daki birer sergisinin katalog yazılarını yazmayı üstlendiğim için evine, atölyesine git-tim bir dönem, işlerini sıcağı sıcağına görmek ve üzerle-rinde tartışmak fırsatını buldum.

Ne yazık ki hâlâ, elimizde retrospektif gelişimini gös-teren –Jâle Erzen'inki sayılmazsa– kitaplar yok; bir umut, bunu birlikte kotarma olasılığı var. Erol Akyavaş bağla-mında iyiden iyiye önemli, bu tür bir kataloğun oluşturul-ması: Serseri mayın yol almış bir sanatçı güzergâhı sözkö-nusu değildir onda; halka halka genişleyen, kendi bilinçli uzay geometrisini yaratan bir yapıttır kurduğu. Mimarlık formasyonundan gelme bir inşa disiplini ile plastik dün-yasını sanki baştan tasar(ım)lamıştır.

Çeyrek yüzyıl öncesine giden, temel geometrik form-larla didişmesi bana çarpıcı gelmişti: Leonardo'nun *Defter-ler'*inden fırlamış bir modern kardeşi vardı karşımızda, şüphesiz kendi dünyagörüşünün, inancının ve estetiğinin özellikleriyle Usta'dan ayrılarak, sözgelimi küpte Kâbe'yi *de* okuyarak.

Bilmeyenler olabilir: Erol Akyavaş'ta İslam bağlılığı, Türkiye'de siyasal İslam'ın gelişmesine endeksli biçimde ortaya çıkmış değildi. Tasavvufa, İslam gizemciliğinin ki-mi anahtar figürlerine her vakit derin bir yakınlık duy-muş, görsel haritasına hat sanatının, bazı temel simgelerin mührünü vurmasına iştahla açılmıştı. Başlangıçta, minya-tür istifine çağcıl bir optikten eğilmiş, surlarla çevrili bir evrenin kozmologyasının üzerine gitmişti. Mevlânâ'yla, Hallacı Mansur'la kurduğu koyu ilişkiler ardından geldi.

Estetik/İman kutuplarında tartışırken, zaman zaman

gerildiğimiz, birbirimize karşı tırnaklarımızı çıkardığımız oldu elbette; ama, camı kırmaya kalkışmadık. Her şeyden önce Erol Akyavaş'la zordur bu: Hayatımda rastladığım en esprili, daha önemlisi kibar insanlardan biri. Mektuplarını saklıyorum, ondaki gizli yazarı da gösterebilir ileride o havai fişek belgeler.

Erol Akyavaş'ın yapıtının bende derin ve sürekli bir ilgi uyandırmasının tek nedeni estetik boyutu olmadı şüphesiz; bir o kadar da kavramsal içeriğinin çağrısı egemendi yarattığı cazibede. Epeydir yeni sergi açmadı Türkiye'de: Bizi kendisine iyice susattı. Son dönem ürettikleriyle bambaşka bir kavşağa yaklaşmış olabilir mi? Eldeğmemiş labirentler keşfetmiş midir, kâğıdına kumaşına tutkuyla bağlı olduğu Hindeli'nde?

Ama önce, sesleniyorum ona: Bir retrospektif serginin gerçekleşmesi olanaksız ve yorucu geliyorsa, hiç değilse -eksiksiz- retrospektif bir kitap hazırlayamaz mıyız?

Bir "Erolnâme" için çok mu erken?

Özdemir İnce

Türk şiirinin 1950'li yıllarda çehresini değiştiren kuşak, dönemin önde gelen dergilerinde ürünlerini vermeye başlamıştı: *Pazar Postası*, *a*, *Yeditepe*, *Mavi* gibi yayın organlarında 1930'lu yıllarda doğan kuşağın üyelerinin etkileri belirgindi.

Kimileri, kendi payıma çok anlamlı bulmasam da bu ayırtlaştırma biçimini, "toplumcu şiir" in önemli temsilcileri arasında yer aldı o şairlerin: Gülten Akın, Sabri Altınel, Kemal Özer gibi. Kimileri, II. Yeni hareketinin ağır top şairleri olarak görüldü: Cemal Süreya, Ece Ayhan, Turgut Uyar, Sezai Karakoç, Edip Cansever. Kimi şairler, aynı hareketin ikincil isimleri olarak değerlendirildi: Ergin Günçe, Tevfik Akdağ, Seyfettin Başçılar, Yılmaz Gruda, Ercüment Uçarı gibi.

Bir de aynı kuşağın biraz daha geç biçimde öne çıkmış şairleri olduğu görülüyor: Ahmet Oktay, Hilmi Yavuz, Ülkü Tamer ve Özdemir İnce, Onat Kutlar ve Cevat Çapan. Bu şairlerden ilk üçünün, günümüzde, her iki anlamıyla tanındığını söyleyebiliriz sanırım. Okur önünde Onat Kutlar'ın öykücü kimliği, Cevat Çapan'ın çevirmen yanı sıra daha

ağır basıyor, yanılmıyorsam (bu yargıları paylaştığımı söylemiyorum, bir saptama yapıyorum). Özdemir İnce'ye gelince: Onun, kendi kuşağı bağlamında en az değerlendirilmiş isim olduğu kanısındayım. Burada başvurduğum temel ölçü de değerlendirilme biçimiyle ürünleri arasındaki orantısızlıktan kaynaklanıyor.

Şüphe yok ki bir edebiyat ortamında, nesnel yaklaşımlar kurmak kaydıyla, bir edebiyat adamı hakkında her türlü değerlendirme yapılması en doğal durumdur. Gelgelelim, Özdemir İnce bağlamında bu konuya baktığımızda, daha çok sessizliğin geçerli olduğu göze çarpıyor. Biriki girişim sayılmayacak olursa, şairliği üzerine de, denemeci-eleştirmen kimliği üzerine de (Memet Fuat'ın yazısı bir yana) elle tutulur bir konumlama çabasına rastlanmıyor. Çevirilerinin etrafında belli bir hareketlilik sözkonusu gerçi, ama bunların da "terazili" eleştirilerden çok öznel karşı çıkışlar olduğu söylenebilir kolaylıkla.

Yalnızca künye bilgilerine bakarak, yalnızca yapıtlarının dökümünü karşımıza koyarak, Özdemir İnce'yle ilgili "sessizlik anlaşması"nı irdelemeye kalkışacak olsak, açık bir yanıt bulmakta zorlanacağımız ortada. Hele son yıllardaki verimliliğini hesaba katarsak: Peşpeşe şiir kitapları, deneme ve eleştirel deneme toplamları, modern dünya şirinden dilimize aktarmayı üstlendiği başyapıtlar, gösterilen hakbilirliği(!) hak ettiğini herhalde kanıtlayacaktır.

Ne oluyor peki? Bana öyle geliyor ki doğru dürüst okunmuyor bile Özdemir İnce. Yorgun, önyargılı, "karar vermiş" bir çevre izlemediği bir güzergâhı konumlamaktan geri durmuyor gene de. Sorun beğenip beğenmemekte biçimlenmiyor kesinkes, kimse kimseyi beğenmek zorunda elbette değildir, gelgelelim bir "fikir", bir "kanı" oluş-

turmak için önce bir yapıtla adamakıllı bir ilişki kurulmasının gereğinin artık bu diyarda geçersizleştiği anlaşılıyor.

Yirmi beş yıldır tanıyorum Özdemir İnce'yi. Her yılı, günü, dakikayı edebiyata hasrettiğini yakından biliyorum. Şiir serüveninde durmadan kendini yenileme, yazılarında durmadan asal sorunlarla didişme, çevirilerinde ince ayar çalışması yapma kaygısından uzak düşmediğini görüyorum. Yineliyorum: Yapıtına yakınlık duyup duymamak kişisel bir tercihtir, benim burada üzerinde durduğum başka bir düzlem: Bir edebiyat ortamında değerlendirme ölçüleri geliştirileceğine, eleştirel yaklaşımın gerektirdiği emek sarfedileceğine, bir yapıt iki kelimeyle ya da hepten suskun kalarak saf dışı bırakılıyorsa, o edebiyat ortamı güdükleşmekte sakınca görmüyor demektir.

Özdemir İnce örneklere bir örnek: Şairini, sanatçısını, bilim adamını bunca hor gören, hırpalayan, özensizlikle kuşatan kaç toplum var bugün?

Özdemir İnce'yi böylesine dayanılması güç koşullarda direnmeyi sürdürdüğü için de selâmlıyorum ben.

Mustafa Irgat

Tanışıklığımız okul yıllarına iniyordu. Benden iki yaş büyüktü, ama bir sınıf üstteydi. Ciddi bir ortak yanımız vardı: Okul yönetiminin gözünde “patlayıcı madde” statüsündeydik. Hırçın, ele avuca sığmaz bir öğrenciydim ben; o sessiz, oysa alabildiğine uyumsuzdu: Derslikten uzaklaştırıldığımız için, sık sık avluda buluşur, kafa kafa verirdik. Bir seferinde, unutmuyorum, durup dururken “evlenmek istiyorum” diye bağırmış, sınıftan atılmıştı. Kimseye benzemeyen bir yanı vardı Mustafa’nın, alışılmadık bir çocuktü, öyle bir yetişkin doğdu.

Arkadaşlığımız, çok sonra, 1975’te başladı. Arada, birbirimizi uzaktan izlemiştik. Onun *Yeni Dergi*’de şiirleri çıkmıştı, benim ilk kitaplarım yayımlanmıştı, o yılın yaz aylarında, Bodrum’da, çevremizdekilerin mahiyetini anlamakta güçlük çektiği tartışmalara dalmıştık.

Sonrasında, neredeyse yirmi yıl boyunca, inişli çıkışlı bir ilişkimiz oldu. *Beyaz* dergisi çıkana dek, şiirlerinin yayıncısıydim. Benimle itişmekten hoşlanırdı. Hem şiirlerini gönderir, hem pişman olurdu. “Siz, majör şairler” derdi, bıyık altından gülerek, durmadan Melih Cevdet’e, İlhan

Berk'e ve bana takılırdı. Ben de rahat durmazdım, Edip Cansever'in İzzet Yasar'la Mustafa'yı kastederek yaptığı "Ece Ayhan'ın tüp şairleri" benzetmesini silah olarak kullanırdım. İzzet'le çok yakın dosttular, gelgelelim onunla da tatlı tatlı çekişmeden edemezdi. Ece Ayhan'a gerçekten bağlıydı, neredeyse Cahit Irgat'ın yerini dolduruyordu onda. En büyük ortak tutkumuz Oktay Rifat'tı.

Gerilimli ve mesafeli arkadaşlığımız, son iki yılında yumuşak, derin bir dostluğa dönüşmeye başladı. Hastalanacağını bilseydim, bu yakınlaşmaya izin vermezdim sanırım. Birlikte çalıştık o dönemde. İşindeki titizliği şaşırttı beni, konuşmalarımız gitgide koyulaştı, bana öyle geliyor ki ciddi bir dönüşümden geçiyordu Mustafa, kabuğun altından farklı bir insan çıkacaktı. Avunduğumuzu anımsıyorum: Hiç değilse kitaplarını yayımladı, resimlerini sergiledi diye. Oysa, gerisi gelecekti.

40'ına gelesiyse, çok ağır, yakıcı sorunlarla yüzleşti Mustafa. Ne kadarı gerçekten ona aitti, ne kadarını yaratıp büyüttü, hep düşünmüşümdür. Sonuç olarak, kendisiyle ve dünyayla onca didiştirse, bir tür barışıklık kazanana dek onca savaş boyası sürdüyse, yabana atlamayacak gerekçeleri vardı. Kendini yıprattı. Onu seçenlere gelince, onlar onu sevenlerdi, şikâyet edecek bir şey yoktu — etmediler de.

Uzaktan bakıldığında, Mustafa Irgat, şair savrukluğu içinde yaşıyor izlenimi uyandırır. Bu görünümün altında, sıkı bir kültürel donanım yattığını bilmezlerdi. Göstermemeye çalışırdı, daha doğrusu göstermeye çalışmazdı, ama Mustafa'nun akli fikri 24 saat şiirde, sinemada, resimdeydi. Derinlemesine ve sistemli biçimde araştırmaya yönelebileceği bir yaşama üslubu seçmemişti gerçi, gene de basbayağı entelektüeldi: Artaud'yu ya da Pound'u, Stra-

ub'un filimlerini ya da Staël'in resimlerini kurcalar, onlarla aralıksız hesaplaşırdı.

Ölümünün ardından, vasiyetine bağlı olarak, "terake"si bana ulaştırıldı. Şaşılasi bir disiplinle, arkasında bırakacağı malzemeyi ayrıştırmış, tek tek dosyalarda toplamıştı. Bu büyük fırtınadan kalanlar, kalanları organize ediş biçimi, yaptıklarını, yapmaya çalıştıklarını ne kadar önemsedığını kanıtlıyordu. O toplamdan yaptığım bir seçme yakında ortaya çıkacak, yaralı bir adamın nasıl okuru da yaralayacağını hep birlikte göreceğiz.

Mustafa Irgat'ı özlüyorum. Pisuvanın üzerine yapıştırdığım "çek elini oradan Mustafa" yazısını görünce kıs kıs gülmeye başlaması gözümün önünden gitmiyor. Arkasında, onu benden fazla özleyen insanlar bıraktığını biliyorum. İçimizden bir güneş geçti, bize gölge kaldı. Bu üşüme ondan.

Turhan Ilgaz

1983'ün başlarındaydı, onunla Tarhan Erdem'in odasında karşılaştık, tanıştırıldık. Sonradan söyledi: Benimle ilgili kafasında "hazır" bir yargı varmış. Onunla ilgili kafamda hemen bir yargı hazırlanmıştı: Bu adamla yolum kesişmeyecekti. Bazen dostluk, körkütük olumsuz bir ilk izlenimin küllerinden doğar, bunu hepimize Hayat öğretmiştir.

Sonra Sevin Okyay, "Turhan Ilgaz..." diye bir cümleye başlayacak oldu, lafı ağzına tıkadım: "Bana o adamdan söz etme, tanıştığı insandan bir selâmı esirgeyen kişiden hayır gelmez." Ertesi gün bir iskemle çekip masamın karşısına oturdu Turhan; mahut konuya girmede hiç, havadan sudan konuşmaya başladık; bir saat sonra Céline'den Foucault'ya uğramıştık.

Önce şaşırmıştım: Babiâli'de bir adam, sağlam Felsefe altyapısına sahip, alışılmadık bir Edebiyat zevki oluşturmuş okur dünyasında, dünyanın nabzını tutuyor bir yandan da. Türkiye'de rastladığım öyle tek insandı: Güncel bağli bir iş yaparken, bütün çağli aklında tutmaya çalışıyor. Ortama uyum sağlaması mucize olurdu. Mucize gerçekleşmedi.

Onbeş yıl içinde biribirimizde ne çok şeyin “tanığı” olduk. Benim adım çıkmış, asıl zor adam Turhan Ilgaz’dır. Siyah yüzünün, tepeden tırnağa sert kabuk bağlamış duruşunun arkasına inmek için zamandan fazlası gerekiyordu. Sartre’ın aklına hayrandı, oysa Camus’nün duyarlığına çok daha fazla sokulmuştu. Derin bir melankoli. Yaralanmaya açık bir bünye. İyi bir hatip olabileceksen, dilsiz. Güçlü bir yazar olabileceksen, kabuğunun altına çekilen kaplumbağa. Mağrurluğunda alçakgönüllü kaldığı için anlaşılmaz.

Yeni Gündem’den Hürgün’e, Yapı Kredi Yayınları’ndan Kesit’e, başına geçtiği her işten bir mühür vurarak, ama kan kaybetmeyi unutmaksızın geçti. Kadınlarıyla, dostlarıyla farklı mıydı sanki yazgısı? Kimseyi bağışlayamadı belki, kimseden demir almamayı bildi. Yaşıtlarından en önemli farkı, bana kalırsa, iyi geçinmeyi öğrenmemesine yol açan bir iç iklimde yaşamasından kaynaklanıyordu, bir sanatçıya yaraşır duyarlığı onu toplumsal kontratlar düzleminde “beceriksiz” kılarken, bir düşünce adamının eksenini belirlemesini yeğledi.

Turhan Ilgaz’ın aydın olarak özgünlüğü bu paradoksa bağlı biçimde ortaya çıkıyor bence. Aydınlanma hareketine sıkışıkıya bağlı bir eleştirel bilinç, onu dogmalardan uzak tuttu. Yazdıkları ne yazık ki görünmedi, çünkü görünmek onun için bir tercih olmadı. Bunu bir erdem saymıyorum açıkcası: Kişi düşünüyor ve üretiyorsa, bunun etkili olması için de asgari bir çaba göstermelidir. Turhan Ilgaz’ın son onbeş yıl içinde neredeyse gizlenerek yazdığı ve yayımladığı metinlerden bir seçme -hiç değilse- yapmasının artık vaktidir.

Çevirmenlik uğraşında da benzeri bir durum yarat-

mıştır: Kaç kişi onun Leonardo'nun *Defterler*'inin, Octavio Paz'ın denemelerinin, Deleuze-Guattari'nin *Felsefe Nedir?*'inin, Raymond Aron'un, Sartre'in, Heidegger'in, Tocqueville'in, *Muhteşem Süleyman*'ın ve pek çok anayapıtın daha çevirmeni olduğunun farkındadır acaba?

Türkiye, özellikle 1980 sonrasında, gürültü çıkaranların baştacı edildiği bir ülke görünümü kazandı. Gürültü kafadan çıkmaz, göğüs kafesinden de gelmez, onları dinlemek için dikkat kesilmek şarttır; gürültünün nereden çıktığını ve neye yaradığını biliyoruz. Sesler, bu gürültü bütünüünün içinde kaybolursa, durumumuz yamandır. Gelgelelim, "sahibinin sesi" bu kadar pes çıkıyorsa, ses sahiplerinin pes etmemeyi öğrenmeleri de bir görev boyutu taşıyor: Aydınlanma, bir savaşım tarihidir de.

Aydınlanma, diyorum, çünkü biliyorum: Turhan Ilgaz epeydir o konu üzerinde çalışıyor. "*Küçük Prens*"te lamba yakmakla yükümlü biri yok muydu?

Sevin Okyay

Yirmibeş yıllık “iş yaşamı”nın en zorlu işi, *Avrupa Ülkeleri Ansiklopedisi*’nin yayın sorumluluğunu üstlenmiş olmamdır. *Milliyet*, 1983’de bu öneriyle kapımı çaldığında, ortada tek satırlık hazırlık, tek kişilik kadro yoktu. 15 Şubat günü kabul ettim öneriyi, Mayıs sonunda Ansiklopedi tamamlandı: Üç ay boyunca gün ışığını görmeden çalıştık bir avuç insan. 30 yaşındaydım, bugün kimse bu çılgınlığı kabul ettiremez bana.

Ekip oluşturmak için tanıdıklarımın yardım istemiştin. Selâhattin Hilav, bir hanım arkadaşını tavsiye etti, hemen randevu verdim: Ertesi sabah karşıma gelen hanımefendiyi hiç gözüm tutmadı, başımdan savmak için zor bir İngilizce metin tutuşturdum eline, çevirmesini istedim. Yandaki boş masalardan birine ilişti, daktiloyu önüne çekti, metni yanına koyup akıl almaz bir hızla yazmaya başlayınca dayanamayıp uyardım: “Metni temize çekmenize gerek yok, ben sizden çevirisini istemiştim.” Kendisini aptal yerine koyduğum için beni aptal yerine koyan bir bakışla “iyi ya” dedi: “Ben de çeviriyorum zaten.”

On dakika sonra önüme koyduğu metin beni şaşkın-

lıktan şaşkınlığa sürükledi: Onca süratle *yazılmasını* bile aklım almazken, onca süratle *çeviri yapılmış* olmasını nasıl anlayabilirdim? Beterin beteri: Çeviri, tek kelimeyle, mü-kemmeldi: Hem özgün metne sadık kalmıştı, hem de pırıl pırıl bir Türkçeyle işin altından kalkmıştı. Sevin Okyay'la dostluğumuz o gün, o an başlamış — bunu anlamam da vakit almıştır!

Sevin'i gözüm tutmamıştı ya, çok da haksız sayılmazdım bu başlangıçta: Çok kötü bir dönemini arkasında bırakmak üzereymiş o sıralar. Gerçi, onbeş yıllık dostluğumuzda dönüp geçmişlerimizde arkeolojik kazılar yapmaya girişmedik pek, kaba hatlarıyla biribirimizin tarihiyle ilgili bilgi değiş-tokuşu yapmakla yetindik. Bunda, Sevin'in ketumluğunun payı büyüktü: O gürültüyle yaşar, yaşadıklarını sessizce *atlatırdı*.

Bu süre içinde beni dostluk ilişkimiz açısından hiç düş kırıklığına uğratmadı; buna karşılık, biriki kez yanılttığını söylemek isterim. İyi ki de yanılttı: Onun dibe vurduğunu, *kıyasıya* yaşamayı seçtiği için vurgun yediğini ve bir daha düzelemeyeceğini düşündüğüm anlarda birden su yüzüne döndüğüne tanık oldum. Alabora olmayı göze alacak kadar gözüpek, son eşikte durmayı başarabilecek ölçüde güçlü ve iradeliymiş. İşin ilginç yanı, her seferinde, zorlu deneyiminden kârlı dönmüş olması, kendisine katarak geri gelmesidir. Böyle bir insan tanımadım: Uçlara doğru yaşamış bütün öteki tanıdıklarım malûldür, bir tek Sevin aşmıştır yaşamayı seçtiği vartaları.

Yazarlık yaşamının başlamasına katkımı abarttığını hemen söylemeliyim. Benimkisi, nefis yüzen ama denizden boşyere korkan birini iskeleden itmiş olmaktan ibarettir. Hiçbir risk almış değilim: Sevin'in dili, üslûbu müthiş-

ti, yazıyla uğraşan pek çok kişinin erişmek için çırpındıkları özellikler onda Allah vergisi vardı, masaya oturur oturmaz düğüm çözüldü.

Romanı, denemeleri, sinema yazıları, çevirileri peşpeşe geldi. Cevher ortaya çıktı. Bana öyle geliyor ki, bu aşamada onu bir başka suya, uçsuz bucaksız okyanusa doğru itmek gerekiyor bir kez daha: Sevin Okyay'dan bundan sonra daha zorlu bir proje bekliyorum ben: Proust'un romanı gibi soluklu, derin, büyük bir yapıta yönelmeli o — kumaşı, yetileri, engin yaşantı deposu, eriştiği olgunluk hızası bu beklentiyi yaratıyor içimde.

Sıradışı roman kahramanı, haydi al eline kalemmini, yeniden aynanın öbür yanına geç, soy kendini!

İlhan Usmanbaş

On yıl kadar önceydi, bir dergi için, *Helikon Derneği* ile ilgili bir özel bölüm hazırlamaya kalkıştık, başaramadık. Gene de bir ana yazı ulaşmıştı elimize, onu yayımladık: Derneğin kuruluşunda önemli rol üstlenmiş Bülent Ecevit'in yazısıydı bu, *Helikon*'un 1950'li yıllarda Ankara'nın kültür ortamında yarattığı hareketliliği açık biçimde ortaya koyuyordu Ecevit.

Resim sergileri de açılmış *Helikon*'da, tartışmalar yapılmış; ama asıl ağırlık noktası anlaşılan modern müzikmiş. Ece Ayhan aktarmıştı: Yeni müzik felsefesiyle orada tanışmış ilk, şiirde bir tür atonalite denkliği arama fikrine öyle kapılmış. O dönemli ilgili olarak, özellikle İlhan Usmanbaş'ın üzerinde durur Ece.

Ben de Ankara'da tanıştım Usmanbaş'la, 1972'de, yalnız İlhan Bey'den mi, Atifet Usmanbaş'tan da etkilendiydim, o evin duvarları bile müziktendi izlenimine kapıldığımı anımsıyorum.

Derin izler bıraktı Usmanbaş'la karşılaşmam, bende; o gün bugün, kimi zaman yakından, genellikle uzaktan yürünmesine sokulmaya çalıştım. Ara sıra yazıştık, bir araya gelip

söyleştik, birkaç projede yanyana geldik. Çeyrek yüzyıllık bu ilişki, hayatın yaratı cephesinde beni besleyen birkaç ustadan biri konumuna getirdi onu.

İlhan Usmanbaş, gerçekten de özel bir insandır. Bana kalırsa, besteciliğinin öneminin bilincindedir, ama bunu asla göstermez. Neredeyse hiç yeri olmamıştır göstermenin hayatında, durduğu yerde durur, siz yönelmezseniz karşınıza çıkmaz, alçakgönüllülük onda kendiliğinden biçimlenmiştir. Doğasıdır.

“Hoca”lığı da önemli bir ağırlık noktası oluşturmuştur serüveninde. Yılların içinde sayısız genç geçmiştir önünden, herbirine vakit ve emek ayırmıştır, Türkiye’de modern müziğin gelişimine bu yoldan yaptığı katkı bir okulunkine denktir... Bir başına. Günümüzün müzik adamlarının, genç bestecilerinin künyelerini tarayın, genellikle Usmanbaş’ın sıcak mührü okunur orada.

Cahit Arf’ın, matematik ile şiir arasında kurduğu ana bağlantı bilinir. Usmanbaş’ta bu denklem biraz daha çetrefildir: Müzik, şiir ve matematik onun hem yapıtında hem sanat felsefesinde içiçe geçmiştir. Bir seferinde, oturmuş, Mallarmé’nin *Bir Zar Atımı* üzerinde konuşuyorduk, unutmuyorum; Atifet Hanım nasılsa sigara içmeme de izin vermişti, açık bir pencerenin altında; birden, Usmanbaş’ın, son yüzyılın en önemli şiiri saydığım(ız) yapıtının benim için karanlıkta kalmış bir cephesini bir çırpıda aydınlattığını farkettim: Harflerden çok bir cebir denkleminin ya da yıldız takımadasının öğelerine yakın duran yapısıyla o tekinsiz metin bir çırpıda notalara dönüşüvermişti.

Usmanbaş’ın yapıtını değerlendirebilecek konumda elbette değilim; beni bu konuda biriki kez, en son da dün (AKM’deki *Usmanbaş ve Şairleri* gecesinde) söz alma cesa-

retine sürükleyen, bir köprünün iki ucundan ortasına yöneldiğine inandığım ortak harekettir: Şiir ve müzik, özellikle de içinden geçtiğimiz şu “aciz çağ”ın ortasında, yalnızlıklarını birbirlerinde dindirmeye çalışmışlardır.

Usmanbaş’ın şairlerinin şiir yakasında giriştikleri arayış, bestecinin müzik yakasındaki arayışının simetrik konumunda yer alır. *Bakışsız Bir Kedi Kara* bestesindeki alkışlı bölüm, kaba bir alegori de sayılsa, şiirin ve müziğin, arı güzergâhlarında karşılaştıkları sessizliğin kendileri tarafından bozuluşlarının göstergesi olarak görülebilir mi?

Usmanbaş ayarında bir yaratıcı, başka bir coğrafyada, ateşinin etrafına çok daha fazla pervane toplardı, bundan kimsenin şüphesi olmasın. Bir avuntu, tek bir avuntu bu düzlemde: Bunca suskuya karşın, kırıntı düzeyinde olsun ödün vermemeyi bilen bir sanat adamı, kesinkes geleceğe hak kazanmıştır.

Ragıp Duran

Ragıp Duran'ın etrafına dört duvar örülmesine 48 saat kaldı: Düşündüklerini ifade ettiği için yedi buçuk aylığına içeri girdiğinde, belki de Renaud'nun şarkı sözünü düşünecek:

"Güzel bir yazım olsun ki
Asi kelimeler yazayım her tarafa
Öyle asi ki, yıkılsın duvarlar."

Kendi eliyle çevirmişti o sözleri Ragıp; duvarların arasında boş durmayacağına göre, yazısı güzel kelimeleri asi olsun dileyelim, bir de şunu: Ondan uzak geçireceğimiz 225 gün onun için çarçabuk geçsin.

Birkaç ay önceydi, televizyon kanallarından birinde, katıldığı açık oturumda dile getirmişti Ragıp Duran: Son on yıl içinde medyaya transfer olmuş kimi arkadaşlarımız 'mal varlığı beyânı'nda bulunsunlar, diye. Sanırım en az kimi siyasilerimiz kadar açıklamakta zorluk çekenler çıkardı, medya yıldızlarımız arasından. Bunun farkındaydı Ragıp tabii, on-onbeş yıl önce, çizgileri ayrılmazdan önce, durumları neredeyse aynıydı. Sonra ne oldu? Ragıp Duran'ın durumu, ne olduğunu bize gösterecek işaretlerden

yalnızca biri: İman kaynağı değişen insanlar bir tek gerçek tanır oldular, bulmaca herkesin yanıtını hemen verebileceği bir kavram: Para.

Oysa, Ragıp'giller ortama ayak uyduramadılar; idealizm anakronizmine düştüler, hâlâ düşüncelerini çıkarlarının üzerinde tutacak kadar safdil ve demodeydiler, etraflarında onca susturulan olduğunu görüp, hiç değilse akıllansalar, korksalar ya.

Böyle yapmalıyken üstüne gitti Ragıp. *Apoletli Medya* kitabında çerçevesini çizdiği basın dünyasının dileyeydi nimetlerini pekâlâ paylaşabilirdi: Paris'te hukuk öğrenimi görmüş, öğretim üyesi olmuş, AFP'den BBC'ye saygın yurtdışı kurumlarında iz bırakan işler yapmış, *Hürriyet*'ten *Cumhuriyet*'e, Türk basınında görev alınış biri merdiveni kolay tırmanırdı.

Gelgelelim, bağışlanmaz saplantıları vardı Duran'ın: Özgür düşünceye, ifadeye sıkısıkıya bağlıydı bir kere; televizyonun ve gazetenin *doğru*'dan yana tavır içinde politikasını kurması, koruması gerektiğine altiltilmez biçimde inanıyordu — apoletli dünya faturasını keserken herhalde bu inadını hesaba katmıştır.

Güleryüzlü, hatta kahkahalı, yumuşak görünümlü bir adam. O efendi çehrenin arkasında ödün vermez, gerektiğinde sertleşebilen bir savaşçının beklediğini tanıyanlar bilir. Üstüne üstlük, savaşçının ciddi bir birikim sahibi olması koşulunun farkındadır Ragıp: Durmadan bilgisini tazelemiş, donanımını arttırmaya özen göstermiştir. Özellikle de iletişim alanında, bütün kuramsal yeniliklerle sıcak ilişki içinde kalmaktan geri durmamıştır. Hapishaneye girmezden önce hâlâ yeni kitapların peşinde koşmuyormuydu?

Tek seçeneği dört duvar arasına girmek değildi, öte yandan: Ünlü *Libération* gazetesi ona kapılarını hemen açmıştı sözgelimi. Bu çözüm, onu kısa vadede savaşımın dışına çıkarırdı, yanaşmadı. Bir mola olarak algılıyor bu süreyi, kitap yazarak, çevirerek geçireceği günler: Aragon'un şiirindeki gibi: "Zaman geçsin diyedir şarkı söylüyorum!"

Ne yapıyor Türkiye? Neden, bugün bile, düşünce ve ifade özgürlüğü uykularını kaçırıyor? Görmüyor muyuz, sanıyor: Kimlerin, neler yaptıktan sonra, ellerini kollarını sallayarak yurtiçinde ve yurtdışında gezindiğini?

İlk değil Ragıp Duran, denilecek, biliyoruz ilk olmadığının, derdimiz bunun son olması için yanyana gelmesi gereken insanların yanyana gelmemesinden kaynaklanmıyor mu?

Sabır diliyorum sana, Ragıp Duran.

Ergin Günçe

Sevgili Ergin;

İlk arkadaşların biliniyor iyi-kötü; Cemal Süreya'nın portre denemesinden, edebiyat dünyamızdaki ilk arkadaşlıkların da, kimse bilmiyor, son arkadaşının ben olduğunu, Gülseren Hanım ve Çetin Bey dışında, Dadal daha çok ufaktı o zamanlar.

Frankfurt'tan Paris'e yazdığın mektupları saklıyorum tabii; dalaşmalarla, itiş kakışlarla başlamıştı ilişkimiz. Sonra, Aşağı Ayrancı'daki evde gizli buluşmalarımız: Kendini mi saklıyordun, yoksa çevrendekileri mi koruyordun, anlayamamıştım pek. Daha sonra: Şiir, aritmetik, iktisat elbette, sizin evde, bizim evde konuşmalarımız: Kasıklarım ağrıyasıya güler, nasıl bu kadar zeki olunabildiğini düşünürdüm.

O vakitler bugünkü yaşımdaymıydın, anımsadığım adam daha genç ama daha yorgun. Yaşasaydın, bu yıl 60 yaşında olacaktın, amma erken gitmişsin. İstanbul'a taşıyorum diye içerliyordun, taşındığım ay göğe uçtun. Uçaktan müthiş korkan bendim, kaza seni buldu. İçimde patlayan isyan duygularını anlatacak kimse bulamadım, onbeş yıl geçmiş aradan: Yokluğuna hâlâ alışamadım.

Bütün şiirlerini bir araya getiren *Türkiye Kadar Bir Çiçek*'in yayımlanması gecikince oturup *Türkiye Kadar Bir Böcek* başlıklı bir yazı yazdım, yazımdan önce kitap çıkınca bir işe yaradığım duygusuna kapıldım. Yayımlanmadığı iyi oldu o yazının, ayrıca: Bugün bile, kişiliğinle şiirin arasındaki mesafeyi katedemediğimi, serinkanlı davranamadığımı görüyorum.

Oysa, şiirlerinin yeniden dolaşıma girmesinin vakti geldi, bana kalırsa. Bir kere de genç şiir okuru karşılaşsın bakalım onunla. Özel bir lirik dokusu var ya şiirlerinin, o dokunun Türkiye'ye nasıl işlediğini yeniden tartmak gerekiyor. En başlarda, Sezai Karakoç çarpıcı bir saptama yapmış senin için: "Kırık bir Verlaine var bu çocukta." Türkiye'nin gündelik sorunlarının, sert toplumsal ortamının ortasında haylaz bir edâyla gezen şiirin sıcağı sıcağına algılanamıyordu. 71'den kaynaklanan şiirlerin 78-82 arası *Yazı'da*, *Oluşum'da*, *Tan'da* çıkarken sis iyice kalınlaşmıştı, onları göremediler. Şimdi bir başka sisin içindeyiz gerçi, gene görülmeyebilir "*Limon Rengindeki Ergin Konusunda Yeni Bir Açıklama*", gene de belli olmaz, bu yıl Cumhuriyet'in 75. yıldönümü, onbinlerce sayfa yazılacaktır, bakarsın senin bütün meseleyi özetleyen "*Orta Yaşlı Bir Yazarın Cumhuriyet Bayramı Konulu İlk Şiiri*" anımsanır: "Yarına inanmasam bugünü kurcalamam."

Sevgili Ergin, sana verdiğim bir sözü tutamadım: Hani "Adam Smith'in *Wealth of Nations*'ını sağlıklı biçimde dilinde ağırlamayan bir ülkeden hayır gelmez" diyordun ya sık sık, o projeyi gerçekleştirme işini ben üstlenmiştim 78'de, 20 yıl oldu bir şey beceremedim. Neyse ki bugünleri göremedin: Adam Smith'in de işe yaramayacağını kabul etmek zorunda kalacaktın, sanırım.

Öte yandan, sana pek güvenmiyorum açıkcası: Orada bir şeyler çevirdiğinden eminim. Yeni şiirlerinde de bir geometri probleminin tadı var mı? Otuz yıl önce yazdığın “Şehirli Şairler Antolojisi” şiirinde pek çok şair için çuvaldız kullanmıştın, bugünküler için acaba zehirli oklar mı hazırlıyorsun? Kimlerle kaynatıyorsun yukarıda: Cemal Süreya, Kleopatra ve Marks yanında mı?

Burada, Ergin’siz geçen günlerde, yıllarda bir şey eksik, ama tam ne bilemiyorum: Bir renk, bir ses, bir ışık belki, onu arayıp duruyoruz işte.

Frank Lloyd Wright

Yaşarken herkes “bir şey”, “biri” olur sonuçta; gene de, içinde bir başka “şey”, başka “biri” olma isteği de bekler, gizlenir. Bunun, kişinin kendisini başarılı görüp görmemesiyle kesin bir bağlantısı da yok bana kalırsa: Aslında, bir tane hayatımız olması, kabul edilmesi güç bir durumdur.

Bir hayatım daha olsaydı, yeniden şiirle, yazıyla uğraşırđım gibi gelir bazen. Tam tersine, bazen de, *ötekim* çağırır beni: İçimdeki kuytulardan birinden çıkagelen yabancı, yabancılarımdan biri. Matematikçi olmak ister o, müzisyen olmak ister, filologluğa özenir. Bir de: Mimar olmak için yanıp tutuşur. Zaman zaman, öylesine gür bir tutku halini almıştır ki mimarlık içimde, en önem verdiğim metinlerden birini, yirmi yıldır taşımama, onu sürdürmeye ve bitirmemeye yöneltmiştir beni. O metinden ağır, açıklanması daha da zaman ve emek isteyecek bir cümleyi aktarmak istiyorum burada: Mimarlık, yapılamayacak kadar önemli bir meslek. Şüphesiz, “ben”in “öteki” karşısında avunmasını sağlayan bir önerme bu.

Frank Lloyd Wright ile ilgili bir belgeseli izlerken zih-

nim bunlarla doldu taştı gene. Ne kadar dolu, yaratıcı, zengin bir hayat. Öbür cephede: Ne kadar sert, trajik, zorlu bir serüven. Bugün dönüp bakıldığında, çağın en büyük mimarlarından biri olarak görüyoruz Wright'ı, oysa inanılması güç bedeller ödemiş 92 yıllık yolculuğunda: Öldürülmüş bir eş, yakılmış bir başyapıt, sonsuz direnç göstererek onaylatılmış projeler ve bütçeler, çağdaşları tarafından kıyasıya eleştirilmiş (zeki bir eleştiri: Frank Lloyd Wright diye söz edermiş ondan hasımlarından biri) bir mimarlık felsefesi.

Yapıtının şaşırtıcı yanlarından biri: Modernlerden, modernizmden hiç hoşlanmamasına, onlarla arasında hiçbir ortaklık görememesine karşın alabildiğine modern, çağın simgesi sayılagelen yapılar tasarlamış olması. Bir başka zeki hasmı, onu yerle bir etmek için külçe gibi bir yargı geliştirmiş: "Ondokuzuncu yüzyılın en önemli mimarı" diyerek. Gelgelelim, zekâ her şey değil işte. Yaralamış Wright'ı, orası doğru, ama bir gerçeği tersyüz etmeye yetmemiş bu: Yirminci yüzyılın en önemli mimarlarından biri olarak kalmış Wright.

Öte yandan kendisinin de bir aziz olduğunu söyleyemeyiz herhalde. Çalışma masasına konan sinekleri bir sineklikle öldürmeden önce onlara isim takmayı savsaklamazmış: "İşte Mies geldi", "hoş geldin Le Corbu", "merhaba Gropius" gibi. Guggenheim Müzesi'ni yapan adamın öncü sanattan nefret etmiş olmasını insanın aklı almıyor doğrusu: Guggenheim'a Kandinski'nin ve Klee'nin resimlerini gösterip, "Siz bunlara ne diyorsunuz şimdi" diye sormuş. Öğrencilerin giyeceği çorapları kendi seçermiş. Atölyede hangi müziğin dinleneceğine hep kendi karar verirmiş.

İnsanlar geçer gider, ama işler kalırsa kalır. Wright'ın evleri, büroları, tapınakları yaşadığımız çağın, çelişkilerle dolu uygarlığımızın simgeleri arasında yer aldı, alacak. Nasıl Antikite'nin yedi harikası varsa, Modernite'nin de kendi harikaları olduğunu gelecek görecektir. İşin tuhafı, bu harikalar arasında Wright'ın yapıları kadar onun masasına konan sineklerin yapıları da yerlerini bulacaktır.

Beni, işin bu noktasında, insanımızın içinde yaşadığı uygarlığın başyapıtlarıyla ilişki kuramayışı, onları görmeden yaşayıp ölmesi de tedirgin ediyor. Şimdi Mısır'a "tur"lar düzenleniyor, beş bin yıl öncesinin uygarlık işaretleriyle nihayet tanışıyoruz. Ya Wright'ın, Mies van der Rohe'nin, Le Corbusier'nin, Walter Gropius'un, Alvar Aalto'nun yapılarını ne zaman göreceğiz; bin yıl sonra mı?

Dert değil belki de; 90. yaşında bir televizyon söyleşisinde "ölümsüz olduğunuza inanıyor musunuz?" diye sormuşlar Wright'a. "Evet", demiş: "Tabuta yerleştirildiğim andan itibaren ölümsüz olacağım."

Jean-Louis Bacqué-Grammond

Yerliliğimizin altını çizirken, "Yerli"lerimizi tanımlarken dayanaklardan yoksun bir mağrurluk kaplıyor sözlerimizi, genellikle. "Yabancı"larımıza yaklaşıırken, kaynağını çoktan unuttuğumuz bir paranoya yönlendiriyor bizi. "Öteki"ne öylesine kapatmışız ki kendimizi, o bize yaklaştığında, enikonu yaklaşıp "biz"lerden biri haline geldiğinde, hele ki "biz"den fazla "yerli"leştğinde ne yapacağımızı, söyleyeceğimizi bilemez oluyoruz.

Jean-Louis Bacqué-Grammond'u Türkiye'de tanıyanların sayısı az değil. Özellikle de Tarih, Toplumsal Tarih, Kültür Tarihi, Arkeoloji ya da İnançlar Tarihi bağlamında çalışan araştırmacıların yakından bildiği, çalışmalarından yararlandığı, derinlemesine yayılan uzmanlığından etkilendiği bir isim. Bilen biliyor onu gerçi, ama kalemim burada, onu duymamış olanlara doğru hareket ediyor.

1960'lı yıllardan başlayarak yaklaşık 10 yıl Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün yöneticiliğini yapmış, o çerçevede çeşitli yayınların devreye girmesinde, incelemelerin başlatılmasında, öncülük görevi üstlenmiş. O gün bugün, dindirilmesi olanaksız görünen bir susuzlukla Osmanlı-

Türk kültürünün “ince iz”, büyük emek ve sabır, kalıtım ve işbirliği gerektiren alanlarına uzanmış.

Kendisi, bilgisizliğinin sınırlarını daraltmak için çırpınıyordur şüphesiz; onunla karşılaşan tam tersine, birikiminin bir sınırı olmayabileceğinden ürküyor. Tek tek bütün mezar taşlarını buluyor, görüntülüyor, okuyor sözgeli mi; onlardan elde ettiği somut bilgileri (hangi tarihler arasında yaşamış; nereli ve kimlerden; ne tür görevler üstlenmiş, vb.) belgelerden topladıklarıyla besliyor. Konunun öteki uzmanlarıyla sıkı bir iletişim ağı kurmuş, böylece veri bankasını zenginleştiriyor; üstüne üstlük, Yavuz Sultan Selim sonrası gibi uzak, zorlu bir zaman dilimini seçmiş bu araştırma için.

Şimdilerde, bu yıl sonunda ilk cildi günışığına çıkacak, kolektif bir *Tophane Monografisi* araştırmasının önderliğini sürdürüyor. Ekrem Işın, bir üçgen kurup buluşturdu bizi; iğneyle (değil iğnelerle) kuyu (değil kuyular) kazan bu adam beni durduğum yerde büzüşmeye, iyice ufalıp kaybolmaya yöneltecek ölçüde varlıklı ve alçakgönüllüydü, gözümle gördüm. Osmanlı ölçülerinin, ölçü birimlerinin Zaman ve Mekân içindeki değişimlerini didiklediği bir başka çalışmasının ortasından hızla geçtik bu arada; Brest’te sütun gibi dikilmiş bir top ile Askeri Müze’deki, İstanbul’daki topların ve Paris’te, Invalides’in bahçesindeki Osmanlı toplarının arasında çılgın bir polisiye romanın sayfalarında dolaştık; müthiş birkaç saatti doğrusu. Bacqué-Grammond’un araştırmalarının içinde kaybolmuş bir öte dünyalı sanılmasına katkıda bulunmak istemem, büsbütün yanlış olur bu. Bir dünyalı o. Tatlı dedikodu yapmaya, rakıya, yemeye bayılıyor. İstanbul’da yaşadığı dönemde, çaktırmadan yemek yazıları da döktürürmüş. Bir ih-

bar: Kullandığı takma isim *Maskeli Çatal*’mış.

Apaçık ortada değil mi: Son derece keyfine düşkün, dalga geçmeye bayılan, olağanüstü çalışma temposunu olağanüstü bir mizah mesaisi ile dengeleyen, hafifleten bir çağdaşımız. Dehşet verici bir kırk ambar: Brezilyalıların piknik yaparken, sivrisineklerden korunmak için, o vampirler bayılıyor diye yanlarında bir beyaz tavşan bulundurduklarını nereden öğrenebiliriz yoksa?

Gene de kendimize ne kadar yabancı olduğumuzu kanıtlayan bu yerliyi, önce araştırmalarına başvurup tanımalıyız diye düşünmeden edemiyorum ben.

Sefa Kaplan

Herşeyi erteliyor Türkiye. Büyük, acil sorunlarını çözmeyi ertelemekte sakınca görmeyen bir ülke Tarkan'ın askerliğini niye ileri bir tarihe atmasın? Levent Kırca'nın Deniz Baykal'la sahnede buluşarak açlık grevini ertelediğini duyurduğu gece, artık bu konuda ne söylense boş aşamasına gelindiği andı benim açımdan, kilitlendim kaldım. Gözümün önünden hızla yüzler aktı, Ragıp Duran'dan geçtim, geldim Sefa Kaplan'ın yüzünde dondum: Düşündüklerini ifade ettikleri için hapse atılan, sürgüne gönderilen yazarlarının önünde ses çıkarmayı erteleyenler şimdi neden koro kurmuşlardı?

Bu sorunun açık yanıtını korodakilerin vermesi beklenir. Kendi payıma ben, bu aşamada Sefa Kaplan'ın, *Aktüel*'de çıkmış iki yazısı nedeniyle yaklaşık 7 yıla mahkûm oluşunu, bu nedenle sürgüne çıkışını anımsatmak istiyorum. Üstelik kendi görüşlerinden dolayı değil, piyasada ve kütüphanelerde herkesin kolaycana ulaşabileceği metinleri yazılarına aktardığı için cezalandırıldı Kaplan. Söz konusu görüşlere katılmıyorum ayrıca, sorunum başka burada: Neden, susarak, bu ceza paylaşıldı diyorum.

Sefa Kaplan'ın mesleği, varoluş biçimi değildi gazete-

cilik, hayat çarklarını döndürmek için yaptığı işti bu: Şiirleriyle döndüremezdi o çarkı, edebiyata tutkusunun bir yararı olamazdı yaşama pratiğinde: Çoğumuz gibi ikiye böldü hayatını. Demek bu bedel yetmiyormuş.

Benim kuşağımın en sancılı temsilcilerinden biri Sefa Kaplan. Şairliğini toplumsal bir hüviyet kartı çıkarmak için kullanmadı hiç, duyarlılığıyla kelimeler arasına tehlikeli bir trapez durumu gerdi, üstelik ipin altına file yerleştirmeyi de kabullenmedi. 1985’de kesişti yollarımız. Sürgüne çıkışına dek, her yıl üç-dört kez biraraya gelir, trapez denklemlerini tokuştururduk.

Farklı değer yargılarına sahibiz onunla; farklı inanışlara, farklı kültür anlayışına, siyasi açılara. Dostluğumuzun alışılmadık boyutu, bu farklılıkları önemsemememizden doğdu, gelişti: Onlara bakıp gerilebilirdik, bizi yakınlaştıran kesitler üzerinde ilişkimizi derinleştirmeyi başardık. Söylediğim kadar kolay olmadı: Sivri yanlarımızı biribirimize batırarak uzaklaşmamız işten değildi.

Sefa’nın şiiri, kitaplarına ve aldığı Necatigil ödülüne karşın, gereğince görülmemiştir. Biraz da gösterişten kaçınan biri olmasına bağlanabilir bu. Yakından bakılmadığı için, geleneksel formlara bağlılığıyla sınırlı yorumlara hapsedildi şiiri. Sürgüne gideli beri yazdıklarını dikkatle okudum, onları günışığına çıkardığında hakkındaki değerlendirmelerin yetersizliği ortaya çıkacaktır.

Sefa Kaplan, buradayken de bir tür sürgünün, bir iç sürgünün içinden geçiyordu takvimin ortasından. Koyu, kopkoyu bir adam. Büyük bir buhranın komşusu. Yüzünü karartan melankolisi onu bir ucu açıkta kalmış elektrik kablosuna dönüştürür. Şimdi uzaktan geçiyor kurduğu yüksek gerilim hattı.

Ne kadar sürecektir bu sürgün koşulu? Sefa Kaplan'a hak veriyorum: 7 yıl hapiste kalamaz, çatlardı. Orada neler yapıyordur? İstanbul'unu, dostlarını, kavgalarını, denize karşı kuracağı rakı masasını düşünürken, düşlerken trapez çitasını olmadık bir hizaya çıkarmasından korkarım.

Hey erteleyenler: Haberinizi var mı, olur mu? Olsa ne olur?

Antony Greenwood

Andrew Finkel, “bana, casus musun? diye soruyorlar” diyor, bir söyleşide. Türkiye, “yabancı”larından öteden beri şüphelenmiştir. Buradaki haklılık payını paranoya payından ayırmak için, başlıbaşına bir ansiklopedi oluşturabilecek bir proje öneriyorum: Diyelim Tournefort’dan ya da Guilleragues’dan başlayarak, günümüze dek, üç yüzyıl boyunca *burada* uzunlu kısısalı yaşamayı seçmiş “yabancı”larımızı konu edinelim, inceleyelim: Sir Bulwer’dan Dumézil’e, Auerbach’tan Roditi’ye, Freely’den Tietze’ye pek çok konuğa uğrayacak bu panorama bize kimbilir neler gösterecek, öğretecektir.

Son karşılaştığım örnek, Türk-Amerikan İlmi Araştırmalar Derneği’nin yöneticisi Antony Greenwood oldu. Tanıştırıldığımızda dayanamayıp sordum: “İngilizce de biliyor musunuz?” Babası Keith Greenwood da İstanbul’da yaşamış, Türkiye yıllarında pek çok öğrenci yetiştirmiş. Antony burada doğmuş, Harvard’da öğrenim görmüş, Osmanlı tarihi üzerinde uzmanlaşmış, İstanbul’da kök salmış.

Derneğin merkezi Amerika’da, iki bürosundan biri de

Ankara’da. Dr. Greenwood, merkezden güçlü bir kaynak akışı bulamadığı için İstanbul’da çeşitli etkinlikler düzenliyor. Yılboyu, kültürel yolculuklar gerçekleştirilmesini sağlıyor: Türkiye’nin pek çok bölgesine (Gelibolu, Hatay, İhlara, Nemrut dağı), Kuzey Afrika’ya, Orta Asya’ya. Dernek, her yıl “okuma günleri” hazırlıyor üyeleri için: Süreya Farukî’den Selim Deringil’e, Nevra Necipoğlu’ndan Carter Findley’e pek çok uzman, birbirinden ilginç konularda düşünce alışverişi yapılmasına katkıda bulunuyor.

Derneğin asıl işlevi, Türkiye’de araştırma yapan öğrencilere burs sağlamak. Geçen yıl 350 bin dolar tutarında burs verilmiş lisanüstü öğrencilerine. Selçuklular üzerine çalışan bir Koreliyle XIX. yüzyıl Osmanlı edebiyatı üzerine çalışan bir Kanadalı derneğin binasında sessizce, yanyana, araştırmalarını sürdürüyorlar.

Merkez bina Arnavutköy’de, Üvez sokakta. Üç katlı bir taş yapı. Denize iki adım mesafede, huzurlu bir ortam. Müthiş bir kütüphanesi var. Tony Greenwood, genç yaşta ölmüş bir araştırmacının, Kenneth Snipes’in vasiyeti üzerine dernek bünyesinde toplanan, yaklaşık 5 bin kitaplık bir Bizans “define”sini gösterdiğinde afallıyorum. Çeşitli dillerden süreli yayınlar, tıpkıbasımlar, ulaşılması güç araştırma kitapları kütüphaneyi vazgeçilmez bir başvuru noktası haline getirmeye yetecek güçte. Kitapların arasında bekleyen bir Thomas Whittemore büstü beni iyice heyecanlandırıyor.

Dr. Greenwood alçakgönüllü, çalışkan, becerikli biri besbelli. Yirmi yıldır bu işe adanmış kendisini. Anadolu tarihine ve kültürüne ışık tutan sayısız projeye destek vermiş, başlıbaşına bir Üniversite gibi çalışmış, çalışıyor. Tam bir “muhtar” ayrıca, şehrin dört bir yanında kim ne üze-

rinde yoğunlaşıyorsa haberi oluyor. Türkçesinin kıvraklığı, espri gücüyle insanı etkiliyor. Ansiklopedi projemde şimdiden yerini alması gerektiğine inanıyorum.

Tuhaf insanlarız biz. Gidip yerleştiği ülkenin tarihine, kültürüne derinlemesine dalan “yerli”lerimizi dışlar, onlardan soğuruz hemen. Gelip yerleştikleri ülkemizin tarihine, kültürüne derinlemesine dalan “yabancı”larımızdan pirenir, ‘aslında bir başka amacın peşinde oldukları’ kanısına varırız.

Bütün bunlar olurken biz ne yapıyoruz peki? Ne Türkiye için, ne de Dünya için üstüste iki taş koyacak vaktimiz yok gerçekte.

Antony Greenwood gibi insanlar, bundandır, hem saygı, hem de vicdan azabı yaratıyor içimizde.

Arif Verimli

– İyi günler Arif bey; vaktinizi fazla almadan, size garip sayılabilecek bir konuda danışmak istiyorum: Neyzen Tevfik’in hastaneniz arşivlerindeki dosyalarını yayımlamak mümkün mü?

– Değil efendim. Size duraksamadan böyle bir yanıt veriyorsam, bir nedeni var: Neyzen Tevfik, Afife Jale ve benzeri durumdaki sanatçıların dosyalarıyla ilgili bir yayın hazırlamak ben de istiyordum. Tabibler Odası’na başvurdum, talebimi yazı yoluyla reddettiler.

– Gerekçelerini açıkladılar mı?

– Açıkladılar. Etik nedenlerle, bu türden bir yayını uygun bulmuyorlardı.

– Başvurduğunuza göre, yayın yapmakta siz bir sakınca görmüyordunuz herhalde?

– Ben, örneğin Neyzen Tevfik’in dosyalarının günışığına çıkarılmasında bir sakınca görmüyorum, dolayısıyla Tabibler Odası’nun kararını paylaşmıyorum. Bir kere, Neyzen Tevfik’in sık sık hastanemizde kalmış olduğu bir sır değildir; bu bilgiler şairle ilgili biyografik metinlerde, kitaplarda yer alır zaten. İkincisi, benim yayın yapma ama-

cım, Neyzen Tevfik'in kişiliğini zedeleyici bir yaklaşıma dayanmıyordu. Ama Tabibler Odası'nın verdiği kararı tartışmayı uygun bulmadım.

– Neyzen Tevfik'in dosyalarının yayımlanması, şairin imajını zedelemes de, belki hastaneyle ya da hekimlerle ilgili, daha doğrusu bir dönemin hekimlikle bağlantılı uygulamalarıyla ilgili bir tartışma yaratabilir. Ben, ilk sorumu tekrarlayacağım: Neyzen Tevfik dosyalarını yayımlayabilir miyim?

– Yayınlayamazsınız Enis bey. Çünkü, her ne kadar paymaşmasam da, Tabibler Odası'nın kararını çiğneyemem.

– Elbette Arif bey, sizi anlıyorum. Üçüncü kez soruyorum gene de: Ben, Neyzen Tevfik'in dosyalarını yayımlayabilir miyim?

– Dosyalara ulaşmışsanız tabî ki yayımlayabilirsiniz, ben çok mutlu olurum.

– Efendim, dosyaların birer kopyası yıllardır elimde. Bir yayın yapacak olsam, sizi zor durumda bırakır mıyım, öğrenmek istediğim bu.

– Çok incelikli bir davranış sizinkisi. Beni zor durumda bırakmazsınız, Neyzen Tevfik'in dosyalarının yayımlanması doğru bir karardır bana göre, mutlu olurum.

– İyi ama, Tabibler Odası bu durumda beni hedef alamayacağına göre, başhekim olduğunuz hastanenin arşivine ait dosyalar günışığına çıktı diye sizi sıkıştırır mı?

– Enis bey, biz sizinle hiç karşılaşmadık bugüne kadar. İlk defa telefonla konuşuyoruz. Dolayısıyla dosyaları ben-den almış olamazsınız. Hipokrates yemini etmiş bir hekimin böyle bir konuda yalan söyleyeceğini Tabibler Odası

üyeleri de aklından geçirmez sanırım. Siz, beni düşünmeyin lütfen.

– Bu tavrınızdan dolayı teşekkür ederim. Karar vermek kolay değil yayın konusunda, belli ki uzun süre düşüneneğim bunu, adım atmazdan önce. Tatalım ki yayın yapmaya karar verdim, size kimi noktalarda danışabilir miyim?

– Katkıda bulunmaktan mutluluk duyarım.

İki ucu arasında kısa bir telefon konuşmasının, Arif Verimli'nin portresinin çiziliverdiğini mi düşünüyorum? Ressam, biriki saniyeliğine gördüğü bir yüzü kâğıda düşebilir, yazı adamı neden benzeri bir işe soyunmasın? Kimi insanların, bir avuç kelimeyle de kendi portrelerini, oto-portrelerinden hiç değilse birini çizebildiklerine inandığım için bu telefon konuşmasını aktarmaya karar verdim.

Bir de: Başka nedenlerle.

Berke Vardar

Hangisi hangisiydi bilemiyorum, ama daha önce de değindiydim, Türk dilinin üç silâhşöründen biriydi Berke Vardar, 1960 sonrası — Tahsin Yücel ve Akşit Göktürk'le birlikte. Onu yakından tanıyamadım. 1970'lerde, Kurultay için Ankara'ya geldiklerinde görürdüm onu, birkaç kere de *Dilbilim* dergisi vesilesiyle görüştük, yazıştık: Misket gibi parlayan gözbebekleri kadar ışıltılı, aydınlık bir insan izlenimi bıraktıydı bende.

Herşeyden önce bir bilim, bilgi, bilgelik adamıydı tabii. Çok uzun yaşamıştı sanki; Rönesans döneminden Aydınlanma Çağına, Fransız Devriminden Modern Zamanlara geçen beş yüzyılı katetmiş, Atatürk devrimlerinin en civcivli anlarını yaşamış, coşkusunun tazeliğinden hiçbir şey yitirmemiş biri izlenimini uyandırıyor insanda. İnançla enerjiyi birleştirip bütünleştirmişti bünyesinde. Ne olursa olsun yorgun düşmeyecekti.

Biraraya gelindiğinde, belki de sonsuz tütün tüketiminden kaynaklanan hafif kısılmış sesiyle, tutuştuğu kavganın gerekçelerinden hareket eden bir konuşma konusunu açar, dil labirentlerinin arasında korkusuzca dolaşırdı.

Avucunun içi gibi bilir tanırdı kendi alanını, Dil bağlamında sınırsız bir hâkimiyeti olduğunu görmek güç değildi: Berke Vardar, uğraş alanında yetkinleşmeyi doğal ve abartısız bir hedef saymış, hedefine yaklaştıkça çıta yükseltmekten kaçınmamış biriydi. Yapmış olduklarıyla böbürlenmek, şişinmek şöyle dursun, benzersiz bir alçakgönüllülükle asıl önemli olanın yapacakları, yapması gerekenler olduğunu düşünen özel kişilerdendi o.

Dilbilim çerçevesinde eriştiği düzeye bir ölçüde yaklaştığını düşünen kimse yetiştirdi mi ardından, bilemem. Açıkcası: Sanmıyorum. Akademik çalışmaları ona uluslararası boyutta bir saygınlık kazandırmıştı, ama asıl yatırımını Türkiye'ye yapmakta kararlıydı: Türk Dil Devrimi hakkındaki çalışmaları, Saussure çevirisi, terim araştırmaları ve giriştiği sözlük projeleriyle başlıbaşına bir kurum gibiydi.

Bütün bunlar, neredeyse 'teknik' sayılabilecek bir dünyanın içinde aşırı ciddî, kasvetli bir insan portresi çizebilir onu hiç görmemiş olanların zihninde. Oysa, o çizgilerle kesinlikle oturtulamazdı Berke Vardar; tam tersine, ilgi alanıyla da, ortaya koyduklarıyla da bir bakıma çelişen 'kostak delikanlı' bir tarzı vardı; dehşet esprili, renkli, afacan karakter özellikleri öne çıkardı. Uç insanlarla tanışmaktan görüşmekten kaçınmazdı. Bir çok açıdan zıt kutbunda olduğunu bildiğimiz Cemil Meriç'le koyu bir ilişkisi vardı sözgelimi — "hazret" ne yazık ki dostluklarına gölge düşürmekten kaçınmamıştır günlüğünde.

Türkiye, Berke Vardar'a borcunu ödemiştir: Kitaplarını yeniden yayımlamayarak, bilimsel kimliğinin üzerini haniye bir toz tabakasıyla kaplayarak. Bu lüksü anlamakta güçlük çekiyorum: Berke Vardar çapında kaç bilgin yetiştiriyoruz da, onları unutabilecek kadar dalgın, unutulmaları-

nı umursamayabilecek kadar hovarda davranıyoruz?

Dilimizin bugünkü çalkantılı, serseri mayın güzergâhından kurtulabilmesi için çok sayıda Berke Vardar'a gereksinme duyuyoruz şimdi. En doğrusu, ötekilere model olabilecek kişiyi, etrafını sarıp sarmalayan sisten çekip çıkarmak değil mi önce?

Louis Massignon

Gençlik yıllarımda hayranlık beslediğim “usta”ların arasında, Louis Massignon apayrı, benzersiz bir yer tutmuştu. 1983’de, doğumunun 100. yıldönümünde (1883-1962), Papa XI. Pie’nin bir yakıştırmasından esinlenerek kısa bir portre yazısı kaleme almıştım hakkında: *Müslüman Bir Hristiyan*. Kitaplarını çevirttirmek, yayımlamak istedim; onlarla boy ölçüşebilecek, bu isteği duyabilecek kimseyle karşılaşmadım — belki bir gün...

Oysa Massignon’un yapıtı, özellikle Türkiye gibi “inanç” konusunda kronik sancılar içinde yaşayan bir ülke açısından birincil derecede önem barındırmaktadır: Böyle bir alanda sözalmak için ne denli zengin bir donanım, tartım inceliği, hoşgörü gerektiğini birbaşına kanıtlayabilecek bir yapıt. Tanınmamış, çevrilmemiş olmasının gerçek nedeni belki de budur: Bilge, ürkütür.

Üne kavuşan bir “başyapıt”ın bazen şairini, yazarını ezdiği görülür, öbür yapıtlarını gölgede bırakacak ölçüde yüceltilmiştir. Aynı duruma düşünürlerde, sosyal bilimcilerde, araştırmacılarda da rastlandığı olur. Massignon tipik bir örnek: Hallacı Mansur hakkındaki dört ciltlik dev

araştırması öylesine saygı uyandırmıştır ki, yapıtın arda kalan bölümü handiyse unutulmuştur. Şüphesiz, o büyük araştırma, inanç ve kültür dünyasının anıt çalışmalarından biridir; gelgelelim, Massignon'u bu işle sınırlamak onun düşünsel kimliğini indirgemek anlamına gelir.

Mansur'un çalkantılı yaşamı, Mallarmé'ninki kadar 'karanlık' yapıtı (*Dîvan*'ı çevirerek Batı dünyasına tanıtan Massignon olmuştur), İsa Peygamberin ölümünü gizleri açısından anıştıran ölümü, sözkonusu araştırmaya Massignon'un onyıllar ayırmasına yol açmıştı. Gene de, asıl önemli sonuç, düşünürün *karşılaştırmalı inanç okumalarında* kendini ele verir: Geçişmeleri, koşutlukları, ortaklıkları bir bir gözler önüne sermiştir.

Bağımsız çalışmalarını topladığı üç büyük ciltlik *Opera Minore*, oylum bakımından Mansur araştırmalarıyla denk tutulabilecek genişliktedir. Tek tanrılı dinlerin tümünü en ince ayrıntılarına dek tanıdığı görülür Massignon'un. *Yedi Uyuyanlar* efsanesini didiklediği çalışması onun dil bilgisinin, perspektifinin enginliğini göstermeye yetecek bir örnektir. *Macellan'ın Bulutları* ya da *Eyüp Bahçeleri* türünden sözümona ikincil metinleri dudak uçuklatıcı bilgi ve yaklaşımlar içerir.

Massignon, Doğu Dilleri Okulu'nda öğrenim görmüş, Arapçayı Araplardan iyi öğrenmiş, Doğu Kilisesine papaz olmuş, Kuzey Afrika'da tehlikeli barış misyonlarına soyunmuş, hem Kahire Üniversitesinde hem de Collège de France'da hocalık yapmıştı. Suikastlerden, casuslukla suçlanıp öldürülmekten kılpayı kurtulmasına karşın elini taşın altına sürmekten hiçbir vakit kaçınmamıştı. Anadolu yarımadası hep ilgi alanında kalmıştı.

Bugün Massignon'un önemi iyiden iyiye artmış du-

rumda. Farklı dinsel anlayışların, inançların arasında gerilim arttıkça bu önem belirginleşecektir. Bütün yaşamını “diyalog” esasına ayarlamış bir bilgin, o zorlu yol seçilmediği taktirde Kuzey Afrika’da, Orta-Doğu’da, Asya’da yaşanacak trajedilere herkesten önce dikkat çekmişti. Onun “Barış” ortak paydasında buluşturmaya çalıştığı dünyaları *okuma biçimi* bir anahtar niteliği taşıyor. Özellikle de bizim vazgeçilmez parçası olduğumuz bir coğrafyada.

Massignon bizi iyi tanıyordu. Biz onu tanımayarak neler kaybettiğimizi ne zaman anlayabileceğiz?

Şefik İbrahim İşçil

Birkaç yıl önceydi, 1948'de Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmış *Türkçe Hekimlik Terimleri Üzerine Bir Deneme*'yle karşılaştığımda, şaşkınlıktan küçük dilimi yutmuştum. Bursalı şair ve dilci Ali Ulvi Elöve'nin de katkılarıyla, Dr. Şefik İbrahim İşçil tarafından hazırlanan ve "hiçbir karşılık beklememek" koşuluyla TDK tarafından basılan bu oylumlu sözlüğün arka hikâyesine, bir dostumun uyarısıyla, Atalay Yörükoğlu'nun 1977 yılında *Türk Dili* dergisinde çıkmış nefis bir portre denemesiyle uzanabilmıştım.

Dr. İşçil besbelli özel bir insanmış. Atatürk dinlenmek için Çekirge'ye geldiğinde rahatsızlanmış, hemen ona haber salınmış, gelip baksın diye. "Şimdi bir hastaya bakıyorum" demiş, "işimi bitirince gelirim". Atatürk'e, devrimlere tutkuyla bağlı bir hekim, bu yanıtı veren. Ama, Hipokrates yemini öncelik taşıyor. Yörükoğlu'na bakılırsa, "ilkelere bağlı, biraz da gururlu bir insan, ama iyi bir hekim" yorumunu yapmış Atatürk.

Sözlüğü 1934-1943 yılları arası Bursa'da hazırlamış. Gülhane'de uzmanlık eğitimi görmüş bir askerî hekim.

Tıp terminolojisi, bugün olduğu gibi o gün de yabancı dillere endeksliymiş. Tek tek, iğneyle kuyu kazarak, her kavram, her sözcük için karşılık aramaya koyulmuş. Yakın çevresindekiler, bu girişimiyle alay etmekle yetinmemişler, köstek olmak için de ellerinden geleni esirgememişler. *Dışkı, bayıntı* (koma), *göçüm* (metastaz), *tutarık* (epilepsi), *danışım* (konsültasyon), *sağıltım* (terapi) gibi karşılıklar bulup önerdikçe alay konusu olmuş Dr. İşçil: Güler misiniz artık, yoksa halimize bakıp ağlar mısınız?

Bence ağlamak, hem de iki ayrı gerekçeyle ağlamaya koyulmak, Şefik İbrahim İşçil örneğine bakıldığında, en doğru yaklaşım olur. Tam 40 yıl geçmiş, *Türkçe Hekimlik Terimleri Üzerine Bir Deneme*'nin yayımlanışından bu yana. Tıp terminolojisinde kaydettiğimiz "ilerleme" kaçımızı ürpertiyor? Dr. İşçil'in sözlük çalışmasının bir kere daha basılmamış olmasının altında yatan nedenleri ilgisizlik kayıtsızlıkla mı açıklayabiliriz, inançsızlık isteksizlikle mi?

Türk Dil Kurumu'nun yaptığı çalışmalar, 12 Eylül bu kurumu öldürene dek alay konusu olduydu. Tarama ve Derleme sözlükleri, Matematik ya da Etnoloji gibi alanlarda yapılan terim çalışmaları raflarımızda durmasaydı, biz nece konuşuyor olurduk acaba? Şimdi 'de'leri da'ları, mı'ları mü'leri ayırmaktan aciz bir toplum olarak yaşıyoruz: Çok mu mutlu olundu?

İkinci gerekçe daha da derinlere götürebilir bizi: Bugün taşrada çalışan bir hekimin, işini yapmanın ötesinde bir çabaya girişip, on yıl boyunca, "hiçbir maddî karşılık beklemeksizin" bir sözlük hazırlamaya yönelmesi — böyle bir mucize tekrarlanabilir mi?

Beğenmediğimiz, karşısına dikilip afralanmakta tafra-
lanmakta sakınca görmediğimiz Genç Cumhuriyet, *ülküle-
ri* olan insanlar yetiştirmişti. Silâh zoruyla yapılamayacak
işlere gönülbağı duyarak soyunan o adamlara saygı duy-
makla bitmiyor iş, sanırım onlara imrenmek de gerekiyor.

Dr. Şefik İbrahim İşçil 1957’de ölmüş. Ardında, yalnız-
ca bir bireyi mi, hayır bir yurttaşı da, değerli ve anlamlı kı-
lacak bir hayattan kimi izleriyle bırakmış. Tarihe, hadi sı-
nırlayalım kendimizi: Çağımıza dönüp bir bakalım: Bu tür
“kahraman”lar, sessizce işini ciddiye almış üyelerini yetiş-
tiremeyen, *gerçekleştiremeyen*, sonra da onları koruyama-
yan toplumlar, ülkeler neredeler, ne durumdalar? Biz ne-
rede, ne durumdayız?

Dr. İşçil’leri belleğimizden çekip çıkarıp öne koyma-
dıkça, biz burada başka “şey”ler yetiştireceğiz demektir.

Selim Somçağ

Belli bir alanda iyi eğitim görmüş, uzmanlaşmış, iş yaşamını düzenlemiş kişilerin bir ya da birkaç başka alanda daha ürün verecek ölçüde kendilerini yetiştirmeleri, başkalarını bilemem, bende hayranlık uyandırıyor. Bu konuda hekimlerimiz ünlüdür: “Şair Tabipler”imizden Ataberk’e, Erez’e gelesiye güçlü bir yazar kadrosu kurdukları bilinir.

İktisatçılarımızda da rastlanıyor bu özelliğe. Dünya şirindeki gelişmeleri en yakından izleyen kişilerden biri Selçuk Altun, Türkiye’de; yeni müziğin, bestecilerin en sıkı takipçisi Hasan Ersel; Manchester Üniversitesi’nde İktisat hocalığı yapan İsmail Ertürk, ülkemizin kültür-sanat yaşamını buradaki uzmanlardan daha koyu bir ilgiyle (ve bilgiyle) adım adım takip etmekle yetinmiyor, sessizce öykülerini ve eleştiri yazılarını sürdürüyor.

Bu bağlamda şaşırtıcı bir örnek: Selim Somçağ. *Adam Sanat*’ın Eylül sayısında yayımlanan dudak uçuklatıcı Ahmet Altan eleştirisiyle dikkat çeken bu genç kuşak iktisatçısı iri bir buzdağı. Daha önce, gene aynı dergide, *İstanbul Kanatlarımın Altında* filmiyle ilgili dört dörtlük eleştirisini

okumuştum, engin tarih ve dil bilgisi karşısında ufaldığımı hissettiydim. Memet Fuat, “böyle dört-beş eleştirmeni olsa Türk edebiyatının, durumumuz değişirdi” demiş yaklaşık olarak — sorun da o ya: Yok öyle dört-beş eleştirmenimiz!

Selim Somçağ’ı yakından tanıdığımı söyleyemem, oturup bir uzun seans yaptık bu yakınlarda, Ekrem Işın ortak dostumuz, buluşmaya önyak oldu. “İstanbul Kuşları” üzerine yazdığı yazıları okumuş, afallamıştım, karşılaşmamız öncesi. Profesyonellere parmak ısırtacak bir ornitolog. Bu yakınlarda, göç hareketlerini izlemek üzere gene Çamlıca tepelerinde olacak.

Çeşitli yayın organlarına dağılmış, henüz kitap halinde toplamadığı çalışmalarını okudukça ufkunun genişliğini, bilgi birikiminin özelliklerini daha iyi görme olanağı buldum. Hele doktorasını yapmaya gittiği Amerika’da, dünya “dev”i üzerine izlenimlerini kağıda düştüğü dizi yazısı. Evliya Çelebi’nin modern bir kalem olarak dirilişi.

Selim Somçağ’la epey ortak noktamız, ilgi alanımız olduğunu keşfettik o gün, bunların başında hayvanlara, hayvan dünyasına duyduğumuz yakınlık geliyor. *Sıçrayan Fasulye - Edebiyat ve Sanatta Hayvanlar’ı* yazmazdan, Açık Radyo’da yaptığım “*Kuşlar Toplantısı*” programını sunmazdan önce onunla tanışmamış olduğum için hayıflandım ister istemez: “Balaban hangi kuştur?”, “Filleri durduran ebabil”, “Boz yapalak devlengece” — üçü de *Dergâh* dergisinde yayımlanmış “Acâibü’l-Mahlûkat” yazıları, son derece önemli etimolojik çabalar da içeren, sımsıcak denemeler.

Selim Somçağ’ın bir tutkusu daha var: Türk Halk Müsikîsiyle ilgili çalgıların peşinde. Eldeğmemiş örneklerin

izini buluyor, üşenmeden bir bağlamayı bulmak, özgün bir çağgıcıyı tanımak için kalkıp Türkiye'nin bir ucundaki köylere yolculuklar düzenliyor. Besbelli, pek yakında, o konuda da söyleyecekleri olacak.

Türkiye'nin canalcı sorunu bu: İnsan yetiştiriyor, onun gölge altında kalmasına kayıtsız kalıyor uzun süre, ortalıkta düzmece pehlivanlar at koşturuyor o arada, gündemi delip geçiveriyorlar.

İnsan yetiştiriyoruz dememe bakmayın ayrıca. Ülkemizde, okul-aile birliği, gençleri 'geçer akçe' iş alanlarına yöneltecek biçimde yönlendirdiği için, yeterince tarihçi, sosyal bilimci, filolog, çevirmen, eleştirmen yetiştiremiyoruz. Selim Somçağ gibi bir koltukta iki karpuz kaç kişi yaşayabilir sonuç olarak?

Ahmet Say

Bir bakışta, ilk görüşte insanları tanıdıklarını, onlar hakkında doğru yargılara vardıklarını söyleyen, bu özellikleriyle haklı olarak övünen kişilerle karşılaştım zaman zaman. Onlardan biri sayılamam doğrusu, ilk izlenimlerimde genellikle yanılmışımıdır. Bir erdem sayılabilirse, benim erdemim: Yanılgılarımda ısrar etmem, gün gelir peşin yargımı eritirim, buna açığımdır.

Yirmi yıl önce Ahmet Say'la tanıştığımızda, biri çıkıp "bir gün ondan sevgi ve saygıyla sözedeceksin" diyecek olsaydı, o fala güler geçerdim sanırım: Yalnızca taban tabana zıt görüşlere sahip olduğumuz için mi hayır, bir de kişiliğine en ufak sempati duymadığım için: İtici, saldırgan, ortodoks, küstâh bir adam vardı karşımda, nesini sevecek sayacaktım?

Kitapları, yazıları bir yanda; yayıncısı olduğu *Türkiye Yazıları* bir başka yanda, herhangi bir kesişme noktası bulunmamız olası değildi bana kalırsa: Hem dünyagörüşü, hem edebiyat anlayışı açısından iki ayrı kutbu simgeliyorduk. Herşeyin sivrilikleri içinde algılandığı 'kritik' bir dönemden geçiyorduk 1980'de, Ankara'da: Diyalog arayışı için pek bir gerekçemiz yoktu.

1981’de, *Türkiye Yazıları*’nda yayımlamayı öngördüğü bir söyleşiyi gerçekleştirmek amacıyla benimle görüştüğünde önce şaşırmıştım. Sonra hazırladığı soruları okudum ve söyleşi yapmayı kabul ettim: Hırçın, ödünsüz, yer yer mütecaviz yaklaşımı hoşuma gitti. Tek bir sözcüğünü değiştirmeden yayımladı söyleşiyi, bir hayli yankı bırakan metni Aziz Nesin her yıl çıkardığı yıllığa alırken ‘yılın olayı’ saymıştı, unutmuyorum.

Benim yanıtlarım, Ahmet Say’ın sorularını aratmıyordu sertlikte. Herhalde bu ilk ‘müşterek’ yol açtı aramızda bir sıcaklığın doğmasına. Benim ‘delikanlılığımı’ sevmiştio, bense onun katı kabuğunun altında duran insanı yavaş yavaş okumaya başlamıştım. Yaklaşınca, göstermekten kaçındığı, neredeyse gizlediği asıl kişiliğini, kimi özelliklerini şaşkınlık içinde keşfeder olduydum.

O zamanlar çocuktu Fazıl Say. Önce, Ahmet’in onun bir tek babası olmadığını, ayrıca anneliğini de üstlendiğini anladım. Tıpkı Ezra Pound’un muhteşem kantosundaki gibi: “Baban değilim ben senin, annenim.” Zor, zorlu bir konumdu bu. Eşinden ayrıldığında, savaşıarak velâyetini almıştı oğlunun, bu bile hayranlık duyguları uyandırmıştı bende. Dahası vardı: Mithat Fenmen, çocuktaki sıradışı özellikleri “on dakika bile yitirmeyin” sözleriyle tanımlayınca, Ahmet Say kendini ikinci plana itmişti.

Bunca baba gördüm tanıdım, böylesi bir adanmışlığa hiç tanık olmadım. Fazıl’a inandı Ahmet Say, onun şüpheli serüvenini kendi net serüvenine yeğledi. Çetin engellerle karşılaştığını anımsıyorum. Alıp oğlunu Avrupa’daki müzik otoritelerine götürdüydü, “gecikmişsiniz” diyenler çıktı, aldırmadı onlara, inatla savaşını sürdürdü, Fazıl’ın yetiştirme sürecinde Mozart sonatları çalacak ölçüde işin içi-

ne daldı: Utkunun arkasındaki bedeli anlatmadı kimseye, sustu.

Bunlar olup bitedursun, Ahmet Say'daki derinlik beni ürpertmiştir. Fazıl'a yaptığı yatırımı kendisine yapsaydı, bugün hangi noktada olurdu acaba? Arada, bir *Müzik Ansiklopedisi* hazırladı gerçi, *Cumhuriyet*'e nefis çıkmalar yazdı, ama yazın adamını gölgeye itmek zorunda kaldı.

Misket gibi parlayan gözlerini, kır saçların altından çıkan yüzünün gençliğini gördükçe, içinde büyük bir enerji deposunun durduğunu anlıyorum. Belki de kendisine yeniden dönüş saati çalmıştır. Herkesin hayatı roman ya, asıl Ahmet Say'ınki romandır.

Haşim Çatış

Her ülkenin, dilin edebiyatının yeraltı suları, gizli vadileri, uzak ve yalnız adaları olur. Bir dönem kapandığında, tarihini kaleme almaya kalkışan kişiler onların birkaç izine rastlarlar, bu izleri sürdüklerinde neden kuytuda kaldığını kavramakta güçlük çekecekleri yapıtlarla karşılaşacaklardır.

Bizim kuşağın şairleri arasında, bu anlamda, tipik bir örnekten söz etmek eldedir: 1978-1980 arası, *Yazı ve Oluşum* dergilerinde peşpeşe yayımlanan şiirleriyle dikkat çeken Haşim Çatış, gene o kavşakta çıkan küçücük bir kitapla, *Şehir Şarkıları*'yla enikonu yankı uyandırmıştı. Cevat Çapan'ın, kanımca haklı olarak övgüyle sarmaladığı bir avuç şiiriyle Haşim Çatış birdenbire şiir çevresinin gündeminde en ön sıraya geçmişti.

Dergi yayıncılığının tuhaf bir özelliği vardır, ben bunu yakından görmek, yaşamak durumunda kaldım: Size ürünlerini gönderen insanların pek çoğuyla mektup üzerinden gelişir ilişkileriniz, kimileriyle yıllar sonra karşılaşabilir (Şavkar Altınel'le on yıl sonra yüzyüze gelmiştik), kimileriyle hiç karşılaşamayabilirsiniz (Necatigil'le hiç biraraya gelme fırsatım olmadı).

Haşim'le, gönderdiği şiirler nedeniyle üç yıl boyunca yazıştık ya, ancak 1984'de buluşabildik. Bizi, Kızıltoprak'taki evinde, Nilgün Marmara biraraya getirmişti. Epeydir sesi soluğu çıkmıyordu, sorduğumda şiirden koptuğunu söylüyordu. Şüphesiz kimi gerekçeleri olsa gerekti, ama korkularını abartıyla büyüten biri izlenimini bırakmıştı bende. O dönemde, belli ki ciddi bir savruluşun ortasında yaşıyordu, gün gelir nasıl olsa toparlanır, şiir yazmayı sürdürür diye düşünmüştüm.

Haşim'in 1970'lerin ikinci yarısında geniş yankı uyandıran şiirlerinde, Lautréamont'u çağrıştıran bir yan göze çarpıyordu. O küçük kitabın adını biraz değiştirecek olursak, *Şehir Çarpışmaları*'ndan dem vurulabilirdi. Uyumsuz bir meleğin kanat çırpışları. Bir kavganın içinden geliyordu sesi. En çekici özelliği, okurda kavgasının haklı olduğu yönünde yarattığı duygudan besleniyordu.

Bir vakitler, kolaylık olsun diye 1970 kuşağı olarak adlandırılan genç şair topluluğunun üyelerini gözümün önüne getiriyorum: Mustafa Irgat, İzzet Yasar, Ahmet Seven dilsel bir isyanın; Erol Çankaya, Yaraş Miraç, Ahmet Telli toplumsal bir isyanın ortasına çadır kurmuşlardı. Barış Pirhasan, Erdal Alovera, Ali Cengizkan ve Tarık Günersel'in şiirlerinde iki kutuptan da izler vardı. Murathan Mungan ve Yıldırım Türker'de de. Benim gözümde, Mehmet Taner ile Şavkar Altinel'in şiirlerinde iç ve dış gurbet nabızları özel birer yol yaratmıştı. Haşim Çatış'ın çıkışında kimseyi andırmayan bir yan vardı bana kalırsa; kopmasaydı kimbilir nereye varırdı.

Aktarılan doğruysa, eşiyile ve çocuğuyla otobüse binmiş, yanılmıyorsam tatile gidiyorlarmış. Bir ara tutturmuş, 'birşey unuttum' diye, otobüsten inip gerisin geri

dönmüş. Bindiğı ikinci otobüsün yaptığı kazada bir kişi ölmüş.

Bir bakıma, yaşadığı gibi öldü, diyebiliriz. Şiiri gibi yaşadı ve öldü de diyebiliriz. İki yıl olmuş öleli, öldüğünü Osman Serhat Erkekli'nin bir şiirinden öğrenince iyice canım yandı: Ne sessizliktir bu!

Güven Turan'a sordum, o da yeni öğrenmiş durumu. Seyhan Erözçelik, son dönemde yazdıklarını da içeren bir dosya hazırlıyormuş. Haşim Çatış'ın şiirlerini toplamak gerekir: O şehir şarkılarında, satırların arasını dolaşan sert, kırılgan bir müzik duyulacaktır.

Bedrettin Cömert

Başkalarını bilemem ama, ben hep merak etmişimdir: Genç ölenler yaşlansalardı?

Rimbaud ya da Masaccio, Orhan Veli ya da Oğuz Atay... bıraktıkları yerden otuz ya da elli yıl daha yaşayacak olsalar neler koyarlardı ortaya, imgeleri bizde ne ölçüde değişirdi?

Bedrettin Cömert öldürüldüğünde, canı yanmış pek çok yakını gibi ben de “birşey” yazdım: Dört satırdan oluşan bir cümle. Onunla ilgili düşüncelerimi o sırada yazamazdım, genellikle dile getirilenlere pek benzemiyordu benim tanıdığım Bedri.

Çok mu yakından tanışıyorduk, hayır: Olayın bir yıl kadar öncesindeydi, beni telefonla aradığında çok şaşır-mıştım. Uzaktan uzağa hoşlanmıyordum ondan, onun da benden hoşlanmaması için bir hayli neden olmalıydı bana göre. Buluştuk, konuştuk, daha sonra sık sık buluşur olduk, biriki kez başbaşa, onun evinde, eşi İtalya’ya tatile gittiğinde sabahladık: Şiirden resime, Montale’den Giotto’ya sıçramadığımız nokta kalmadı.

O arada açıldık da. Mahut “Hasan Hüseyin / Nâzım

Hikmet” konusunda belki de kimseye söyleyemediklerini söyledi bana. İyi geçinmeye çalışmıyorduk biribirimizle, eleştiri dozunu yüksek tutuyorduk, yoksa diyalogumuz gelişerek sürmezdi. Aramızda 12 yaş vardı, gene de ‘ağabey’lik taslama eğilimi yoktu Bedri’de, bir tür eşitlik köprüsü kurabilmiştik. Bir tek Nisan mı zalim, Temmuz da öyle çıktı 1978’de: Ona kurşun sıkanları çıplak gözle görmek isteği o gün bugün azalmadı içimde.

Bedri yaşasaydı, bugün yaşıyor olsaydı, nerede olurdu? Şüphesiz, kimse kestiremez bunu. Benim tanıdığım adam, bir değişimin ortasındaydı, güçlü ve önemli tasarılar kaynıyordu zihninde, bilemeyiz hangilerine yaklaşırdı, hangilerine ulaşır ya da aşardı, hangilerini ıskalardı.

Bedrettin Cömert sözkonusu olduğunda bu sorular merakımı kamçılıyorsa, bunun en belirgin nedeni onun özellikleriydi. Benden önceki kuşağın en kültürlü insanlarından biriydi bir kere. Bilgi birikimine güvenerek hız kesmemişti pek çok sonradan karşılaştığım aydınımız gibi; tersine, yepyeni ufuklara açılma konusunda soluklu ve kararlıydı. Kuru bir kültürlülük biçimi değildi onunkisi: İnce bir duyarlılığı vardı, sorunları yalnızca akla havâle edenlerden değildi. Dahası: Fırtınalı bir iç dünyanın yol açtığı hareketli kişiliği, ondaki yaratıcılık ile akademisyenliğin ciddî biçimde çatışabileceği izlenimini doğurmuştu bende. Son biriki yılında şiir yazmaya ağırlık verir olması bilmem ipucu sayılabilir mi?

Dedim ya, fal açılacak konu değil bu. Gelgelelim, tahmin yürütmemi engelleyecek bir yasa da yok. Güçlü, özgün bir şair çıkagelir miydi Bedri’nin içinden, sanmıyorum. Sağlam, temiz, derin ürünler verirdi gene de. O zaman da söylemiştim şu düşüncemi kendisine: Şiir

gençken başlar, sonradan ancak çok iyi şiir zanaatkârı olunabilir.

Buna karşılık, bugün yaşıyor olsaydı, bâna kalırsa, kültür hayatımızın en ağırlıklı noktalarından birinde duruyor olacaktı Bedrettin Cömert. Onda, bilgi ölçüyle atbaşı ilerliyordu, ciddî gereksinme duyduğumuz gerçek eleştirmen Bedri'de vücut bulacaktı bence.

Türkiye, sık sık Satürn olmaktan geri durmadı, çocuklarını yeme alışkanlığından hâlâ caymaya niyetli görünmüyor. Bedrettin Cömert'i biz öldürdük sonuç olarak: Buradakiler. Onu öldürenlerin yaşadığı ülkede yaşıyor olmak kaldırılır yük müdür?

Çetin Altan

Bereket yakından tanımıyorum, tanımadım onu; yoksa, görünce portresini değil de, görünenin arkasında duran derin, karanlığını ışıklarla desteklese bile loşluğunu korumuş çehresini çizmeye kalkışamazdım: Bir insan tanımak aslında kimsenin, hiçbirimizin elinde değildir — kendimi tekrarlayacağım.

Dolayısıyla, bu sefer bir portre kurmaya girişecek değilim; daha çok, bir zihnin işleyiş evreleri üzerine kişisel bazı görüşleri yanyana dizmekle yetineceğim — değil mi ki *herkes tanıyor* Çetin Altan'ı, kendi Çetin Altan'ını, onu ne kadar tanımadığımızı anlamanın bir yolu da hakkında düşünmeye başlamaktan geçer, diyebiliriz: Bir insanı tanımadığımızın en sağlam kanıtı, onun hakkındaki kanılarımızdır.

Birinci Çetin Altan'ın son dönemine yetiştiydim ben. Birkaç arkadaşımınla birlikte, 1960'ların ikinci yarısında, usul usul uyanmaya başlayan toplumsal bilincimizi kışkırtan kalemlerden biriydi. Neyde o zaman bizi yazılarına çeken? Sanıyorum, kimsede göremediğimiz yalınlık bir cüret buluyorduk yaklaşımında, yoksa değindiği konuları

tartabilecek durumda, düzeyde olduğumuz söylenemezdi. Hemen ardından, 20'li yaşlarımızla birlikte o sorunları *aştık*, bundan herhangi bir şüphemiz yoktu: Kierkegaard ya da Troçki okuyorduk, bizim için Çetin Altan *bitmişti*.

İkinci Çetin Altan'la 30 yaş dönemecinde karşılaştım. Çevremdekiler üstüste dikkatimi çekmeseler belki de göremeyecektim yaşadığı değişimi; ne ki görenler az değildi, nasıl olsa ulaşacaktı yankılar.

Yılan nasıl soyunur, öyle soyunup yepyeni çıkagelmişti. Değişmeyi, dönüşmeyi, başkalaşmayı bireyine bir hak olarak tanımak istemeyen toplumumuzda buna kalkışmak, kabul görmüş bir imgenin rantını yemek varken tehlikeli sulara dalmak köktenci bir davranıştı — hele bir de, olumsuz dönüşleriyle başdöndüren onca omurgasız yüzünden *değişmek* fiili neredeyse kendiliğinden bir olumsuzluk yüklenmişken.

Çetin bey de bilmez, nereden bilsin, 1982'de oturup uzun bir yazı yazmaya kalkıştım çıkışı hakkında, altından kalkamadım. 'Köylülerin piyano çaldığı, bilardo oynadığı dönemi hakkında mı?' diye yarı alaycı bir tonda soracaklar çıkacaktır. Aynı dönemi, kazulet ideolojilerin birinden öbürüne hızla geçiliveren dönem olarak da yadedebiliriz. İkinci Çetin Altan'ın önemi, benim gözümde kısır ütopyaların kısır hayal gücüne karşı topyekûn savaş açmasından geliyordu: Basmakalıp düşünceleri, yaklaşımları güçlü bir imge sistemini devreye sokarak berhava ettiydi o yıllarda: Parça tesirli bir bomba gibiydi, etkilerini dönüp taramak gerekir.

Zaman geçti, ikinci Çetin Altan'ın soluğu kesildi, bir kez daha bittiğine hükmederek hayıflandık, rahatlayanların sayısını da küçümsememek gerekirdi. Öte yandan bir

Çetin Altan yetebilirdi, bir de ikincisini görmüştük ya haydi haydi yeterdi, kimsenin aklına bir üçüncüsü açıkçası gelmediydi.

Oysa üçüncü Çetin Altan bir süredir aramızda. İlk ikisinden hız alan, birincinin korkusuzluğuyla ikincisinin imgelem zenginliğini birleştirmiş, taştan çıkarılmış cümlelerle önümüze çıkıyor. Çok yazdı, çok konuşuyor diyenlerimiz acaba *işitmekten* yanalar mı? Saymadım, bilmiyorum: Yaklaşık 5 milyon yazılı cümle kurmuşsa bugüne dek (ki 40 bin yazıyla mümkündür bu), ilk günden şu güne hiç değilse bin cümlelik bir antoloji kurmamız gerekirdi.

Üçüncü Çetin Altan'ın nasıl hazırlandığını, neden ilk ikisinden daha acımasız, çuvaldızlı sorular sorduğunu belki bu yoldan kavrayabilirdik.

"Taş" tan yontulmuş cümlelerin arasında şu soru da var: 'Türkler yeryüzünden silinse İnsanlığın kaybı olur mu?' Bu soruyu kimse istemiyor elbette. Bir toplumda, kimsenin karşılaşmak, yüzleşmek istemediği soruları hazırlayan bir beyin yoksa toprak kurur, çatlar.

Üçüncü Çetin Altan'a dikkat.

Nurettin Ergun

Bizi, neredeyse yirmi yıl olmuş olmalı, Bertan Onaran tanıştırdıydı. Kalabalık sayılabilecek bir mecliste, iki kirpi gibi büzüşmüş ve suskun, uzun bir süre konuşmadan yan yana oturduk. Sonra, konu oraya nereden geldi anımsamıyorum, söz Sinema'ya geldi bir ara. Karşılıklı yıllardır bu kesişme, raslaşma anını beklemişçesine konuşmaya başladık ikimiz. Bu sefer susma sırası ötekilere gelmişti.

Şaşırtıcı bir bilgisi vardı Sinema konusunda. O dönemde İnternet filân yoktu tabii, bugün döküp bakınca, Nurettin Ergun'un kendisine başvurulduğunda Yedinci Sanat ile ilgili sorulabilecek her türlü sorunun yanıtını anında verebilen bir özel programdan farkı yoktu. Buñuel, hangi filminin senaryosunu kiminle birlikte yazmıştı? *Potemkin Zırhlısı*'nın görüntü yönetmeni kimdi, ardından hangi yönetmenlerle çalışmıştı? *Don Kişot*'un kaç sinematografik versiyonu gerçekleştirilmişti?

Beni Nurettin Ergun'da asıl etkileyen, bilgiyi öylesine istifleme yetisine sahip biri olmanın haydi haydi ötesinde, Sinema'ya duyduğu dipsiz sınırsız tutkuydu. Godard'ın bir filminden, o filmin bir sahnesinden ya da diyalogun-

dan söz açtığında, kaynağı besbelli derinde yer etmiş bir ışık gözlerinden saçılıyordu. Büyük bir merak, büyük bir sevdâ onu filimlerin dünyasından bir başına içinde yaşanabilecek bir evren kurmaya yöneltmişti.

Yirmi yıl içinde pek az karşılaşabildik sonuçta, arasıra yazıştık, o ateşli mektupları sakladım da. Geçenlerde bir başka mektubu geldi; uzun, gene hararetli bir mektup. *Köşebentler*'i izlerken, bana Arnold Schönberg hakkında yazma gereksinmesi duymuştu anlaşılan. Bir vakitler Sinema'ya yaptığı yatırımın bir benzerini şimdi çağdaş, çağcıl musikîye yaptığı göze çarpıyordu. Schönberg'den sözediş biçimi, yüzyılın o özel adamının yapıtını avucunun içi gibi tanımak üzere işin içine bütün varlığıyla daldığını kanıtlıyordu.

İyi ama denilebilir, kimdir Nurettin Ergun, Sinema'yla ya da Musikîyle bunca koyu ilişkiler geliştirdiğine göre Sana'tın hangi dalında çalışmakta, üretmektedir?

Nurettin Ergun'a duyduğum sevginin, saygının yabana atılamayacak açıklamalarından biri, yanılmıyorsam, bu sorunun karşılığında yatıyor biraz da: Nurettin Ergun, Fen Fakültesi'nde Matematik profesörü.

Matematikle ilişkisinde de, en ufak bir şüphem yok, prangalı bir aşk geliştirdiği söylenebilir. Dünyanın dört bir yanından meslektaşlarıyla ortak projelere daldığını, yan yana makaleler ürettiğini biliyorum. Son görüşmemizde, biraz kurcalamaya çalıştım onu, ortaya neler koyduğunu öğrenmeye çalıştım. Alçakgönüllüdür Nurettin Ergun, bütün gerçek bilim adamları gibi çabalarını neredeyse gizler. Bana, yılda yaklaşık 40 bin makalenin doğduğu bir alanda, çok küçük bir yüzdenin "ömürlü iş"ler olduğunu hatırlattı ve sordu: "Şiirde farklı mı sanki durum?". Bu ana

soru üzerinde yeterince durmadan, nereye gitmeyi umabiliriz?

Bir avuç bilim adamını yakından tanıma olanağım oldu. Hepsinde aynı özellik dikkatimi çekmiştir: Kendi uzmanlık alanlarının yanısıra, bir başka yaratı alanında sıradışı bir birikimleri olduğunu gördüm her seferinde — bu durumdan da çıkarılacak önemli bir sonuç var, biliyorum.

Arnold Schönberg elbette canalcı önem taşıyor, bir portre denemesi için. Gelgelelim, Nurettin Ergun benim gözümde öncelik taşıyor.

Engin Ardıç

Engin Ardıç'ı izliyor musunuz? Engin Ardıç'ı izleyin. Bırakın bu öneriyi yapmış olmamı, onu önceleyen soruyu sormuş olmamı bile abes bulacak, densizlikle özdeşleştirecek ya da bir tür ön-iyi-niyet ile işin içinde bit yeniği arayacak olanların, en azından Cumhuriyet okurları arasında, çoğunluğu oluşturacaklarını sanıyorum: Engin Ardıç'ın genel olarak sevilmediği, tepki uyandırdığı, hatta itki uyandırdığı bir gerçek.

Bunu hak ediyor denilebilir. Bunu istediği bile söylenemez. Tam öyle düşünmüyorum ben: Ona, özellikle de üslûbu nedeniyle biz hak vermek istemiyor, ondaki cüreti aslında cezalandırmak istiyoruz. Sevilmemeyi istemeye gelince: Sevilmemek, sevilmediğinin farkında olmak kolay taşınılır yük değildir, kimse aldırışsız kalmaz buna. Benim de sevmeyenlerim çoktur, bilirim. Onlar var olduğu için kendinizi değiştirmeye kalkışmazsınız, ama aldırışsınız: İnsan daha çok sevilmek ister.

Beni sevmeyenler, Engin Ardıç'ı sevmeyenler derken "kişi"den söz etmiyorum elbette: Daha çok yapıлып edilen-

ler, duruş ve oluş biçimleri, üslûp ve yaklaşım söz konusudur burada: Çoğu zaman kişiyi, kişileri yakından ya da uzaktan tanımayız.

Beni sevmeyenler arasında Engin Ardıç da yer alır. Doğru dürüst tanışmayız aslında, karşılaştığımızda selamlaşmayız bile, ama bana derin bir muhabbetle bakmadığını hakkında yazdıklarından biliyorum. Bu sevilmememe hikâyesiyle ilgili bir de anekdotum var: Bir seferinde Engin Ardıç, ben ve Bedri Baykam (ki Allah biliyor ya, onu sevmeyenler de az değildir) aynı uçaktaydık; bir ara hava boşluğuna denk geldi uçak, herkes tırstı; sonra Bedri dedi ki: “Düşünebiliyor musunuz, bu kadroyla düşseydi uçak ne çok sevinen olurdu.”

Amma da uzaklaştım konudan: Ben, sonuç olarak, Engin Ardıç’ın yorumlarını kaçırmamaya çalışıyorum. Görüşlerini her zaman paylaşsam da, büyük haz alıyorum onu dinlemekten. Kaldı ki, görüşlerini de çoğu zaman paylaşıyorum. İtiraf edeyim ki, yazdıklarını pek beğenmez, çoğu zaman da izlemezdim. Konuşma üslûbu, gözüppek tonu, güncel olan ile olmayanı bitıştirmesi yorumlarına bende merak ve ilgi uyandırıyor.

Kendisi bunun farkında mıdır ya da bir başkası bunu dile getirmiş midir bilmiyorum, ama Engin Ardıç’ın konuşmaları bana dilimize yapıtları henüz kazandırılmamış olan, başyapıtı ‘bir gün’ Yapı Kredi Yayınları’ndan çıkacak Louis-Ferdinand Céline’i çağırıştırıyor. Céline, bir tür konuşma diliyle yazardı. Kendi sesinden bir radyo konuşmasını dinlediğimde, onun konuştuğu gibi yazdığını anlamıştım. Sert, saldırgan, ünlemleri bir deyiş kurmuştu romanlarında: Özgün, kimseye benzemeyen bir anlatım. Faşistti Céline, ama öylesine güçlü bir yazardı ki, *Gecenin Di-*

bine Yolculuk Elsa Triolet-Aragon ikilisi tarafından Rusçaya çevrilmişti. Öte yandan, "tipik" bir faşist de sayılmazdı: Hayatı boyunca fakir fukara için bedava hekimlik yapmıştı.

Engin Ardic'ın faşist olmadığı ortada, onun tavırlarına ve üslûbuna yer etmiş köktenci mühür, daha çok ruhsal yapısıyla ilgili olsa gerektir. Yazdıklarını beğenmediğimi söyledim ya, son yıllarda konuşma deneyiminden kazandıklarını Céline gibi yazı deneyimine aktarabilirse, başarılı bir romancı çıkabilir ondan.

Kültürlü bir insan Engin Ardic. Onu gazeteci kimliğiyle sınırlı görmek, buzdağını hesaba katmamak olur. *Yazko Çeviri'* de yıllar önce yayımladığı çalışmalarını anımsıyorum da, birikimli bir insan olduğunu göz önünde tutmak gerekir diyorum.

Bana öyle geliyor ki, Ardic'ı dinlerken, onunla aynı görüşleri paylaşmak kaygısı iticiliği doğuruyor. Her zaman bizim gibi düşünen insanlara mı kulak vermeliyiz? Üslûbunu hırçın bulanlar, eleştirilerinde dozun kaçtığını düşünenler herkesin aynı "ton"dan konuşmasını, dile gelmesini beklemekte haklılar mı?

Engin Ardic'tan bir evliya portresi çıkarmaya çalışıyor değilim, neden böyle bir niyetim olsun ki. İnsanlar hakkında katı, değişmez yargılar geliştirmek, onlardan alabileceklerimize kapanmak, "öteki"ni yargılayıp infaz etmek bana doğru gelmiyor.

Bu yazıyı yazmam şart mıydı peki? Hiçbir şeyi yazmak şart değildir. Kendi payıma, bütün gün arabesk aleyhine konuşup arabasında bir başınayken devamlı keyifle arabesk dinleyenlerden hiçbir zaman hoşlanmadım. Engin Ardic'ı keyifle dinlediğim için ondan söz etmek istedim,

tıpkı keyifle okuduğum kitapları, izlediğim filimleri başkalarıyla paylaşmak istediğim gibi.

Siz, isterseniz, gene de zapping yapın.

Ergin Telci

Selçuk Erez'in *Selâniksiz* yazısına bayıldım. Bugüne dek tanımış olduğum Selâniklileri, ortak yönlerini gözümün önüne getirdim, bir de Ergin'i düşündüm: Her ne demekse bu, ki bilen bilir, *tipik* bir Selânikliydi Ergin.

Onunla, aynı iş yerinde, iki yıl bir odayı, yaklaşık dört yıl ortak bir mesaiyi paylaşmıştık. 1988'de tanıştık. Önce yoklama yaptı: Kimlerdendim, nereden geliyordum, çevremde kimler vardı? İte kaka ortak tanışlar aradı, kurcaladı, geçmişimiz bir türlü kesişmedi. Sonra huyumu suyum tartmaya başladı. Pek az benzeyen yanımız vardı, gene de beni sevdi.

Ben de onu sevdim. Tutunamamış çocuk yanı ağır basıyordu; hali vakti yerinde bir ailenin iyi eğitim görmüş oğlu hem çalışma hayatında, hem de özel hayatında müflisliği benimsemişti. Çocuklara ve çocuğuna bağlıydı, bir de güzel içkilere. Gövdesiyle ters orantılı bir içme kapasitesine sahipti, sanki sabahları büyük bir susuzluğun ortasına uyanırdı. İşin ilginç pek sarhoş olmazdı: Gündüz seansını siestayla savuşturur, akşamüstü gelince ellerini oğuştururdu sevinçle: Gecenin başlıyor olması sevindirirdi onu.

Son derece zeki biriydi Ergin, huysuzluğunu dengeleyen bir neşesi ve espri gücü olduğu hemen fark edilirdi. Hafifcene kekelerdi konuşurken, bu aksaklığından özel bir üslûp doğurmayı becerecek ölçüde yetenekliydi. Onu kıskırtmayı severdik Turhan Ilgaz'la, iş hayatımızı yarattığı kahkahalarla beslerdi. Yokluğunu hemen hissettiren sıradışı insanlardan biriydi, bir gün gelmese gözlerimiz onu arardı.

Doğan Kardeş dergisi ikinci kez yayın yaşamına girdiğinde ciddî katkıları oldu. Çocuk dünyasını gerçekten de içinden tanıyan, onlarla doğrudan diyalog kurma yolları üzerinde kafa patlatmış biriydi. Oyunla eğitimi buluşturan çözümler, projeler üretmekte düpedüz ustaydı.

Alkol tutkusu (bir aşktı bu), Ergin'i çalışma disiplinin-den koparmazdı. İşe erken gelir, konusu üzerinde yoğunlaşır, dergiye coşkuyla sarılırdı. Muhasebeciler dışında herkesle iyi anlaşır, kolektif düzene yatkınlığını gösterirdi. O dönemde Turhan, o ve ben, hemen her öğlen *Yakup'a* gider, yemek saatlarına bile iş sorunlarını taşırdık. Birkaç fikir doğardı oracıkta. Arada Ergin'i hanım konusunda konuşturmaya çalışırdık, hemen eliyle bir giyotin işareti yapar, kadınlardan yorgun düştüğünü, o tarakta artık bezi olmadığını imâ ederdi. Oysa, alımlı bir kadınla karşılaştığı an bütün tavırları değişir, içinde kadim bir ayartıcı kıpırdardı. Zarifti Ergin, nerede kime nasıl davranılacağını bilen bir beyefendiydi. Sanırım, onu görünce irkilenler, iş hayatına birlikte atıldığı yaşlılarıydı daha çok: O kesitte başarısız olmuş olması kendisini aslında üzmezdi, karşı taraf onun hâlâ 'eşit koşullarda'ymışlarcasına davranmayı sürdürmesinden tedirgin olurdu ya, bu biraz kıyardı Ergin'i.

Akşamları ikinci hayatı başlardı. Büyük bir bar kuşuydu Ergin, her gecesini öyle geçirmeyi severdi: Bütün som yalnızlar, benzerleriyle karşılaştıkları barlara tutkun değil midirler? Hayatını sarsan bir harcama alanıydı o, Borçlar Kanunu'nun müebbed maddesi gibi yaşırdı orada.

Geldi geçti Ergin. Cenazelerden hiç hoşlanmadığımı için ben uzaktayken ölmeyi akıl edecek kadar inceydi, diye avutuyorum kendimi. Kırgınlıklar, kimi bozgunlar yer aldı hayatında, hiçbiri onu mutsuz edecek ölçüde içinde yer etmedi, edemedi. Bir iz bırakayım tasası yoktu onda, gene de çocuklarının övünebileceği renkli, canlı, sıcak, anlamlı bir insanın anısı kaldı geride. Kim azımsayabilir?

Ali Semizoğlu

Son yıllarda, gündelik hayatımızın zorlu ama sıradan bir parçası oldu ölüm. Failini bildiklerimiz, bilmediklerimiz, tanmin ettiklerimiz içimizde üstüste yığılıyor. Doğal ölümler gelip onları bütünlüyor: Bu yıl içinde kaybettiğim dostlar arasında, birinin acısı ötekinde katlanıp devam edenler var. Şairin dediği gibi, sivil dolaşıyor ölüm.

Bu ölümlerden birini seçip yazıyorsam bugün, nedeni başka: O ürpertici “sessiz ölüm”ler Hayat hakkında da yeni sorular doğur maz mı aklımızda?

Ali Semizoğlu, birkaç ay önce çekip gitmiş. 33 yaşındaki bu zarif, yetenekli, iyi insan gırtlak kanserine yenik düşmüş.

Ali’yi birkaç yıl önce, Paris’te yapılan, on Türk yazarının çağrılı olduğu bir etkinlik sırasında tanımuştım. Epeydir Fransa’daydı, dilbilim alanında doktora çalışması yapıyordu. Bir sabah otelden aldı beni, yönetmekte olduğu *Multitudes* adlı radyo programı için şehrin kuzeyine metroyla gittik, program sonrası aynı yolu gerisin geri kat ettik. Metro yolculuğu boyunca edebiyattan söz etti Ali: Cemel Süreya’nın şiirlerini, Ahmet Rasim’i Fransızcaya çe-

virmişti; Halid Ziya ve Latife Tekin'i çevirmektedir. Dilbilim üzerine çalışmalarıyla işin kuramsal cephesine de enikonu egemen olmuştu. Belli ki parlak bir gelecek bekliyordu onu.

Aynı hafta, Bibliothèque Nationale'daki bir açık oturum nedeniyle bir kez daha buluştuk ve sohbet etme olanaklı bulduk: Göçmen işçilere kültürel ufuk taşıma amacıyla projeler üreten bir kuruluştaki Ali, bir sonraki yıl için düşündüğü bir oturumdan söz etti o gün, gerçekleştirdi de sözkonusu oturumu.

Arada, bir yıl boyunca mektuplaştık onunla. Fransızca şiirlerini gönderdi bana. Türkçe yazdığı şiirler de Beyaz dergisinde çıktı. Bir yandan Halid Ziya üzerine çalışmayı sürdürüyordu, bir yandan da Latife Tekin'in romanını çeviriyordu. Latife son aylarda çıkan söyleşilerinde anmıştır herhalde Ali'yi, benim gözümünden kaçmıştır.

Paris'te düzenlediği Yeni Türk Edebiyatı oturumu öncesinde İstanbul'da da bir kez görüştük Ali'yle. Neşeli, humour'lu biriydi Ali, gündelik hayata ilişkin tatlı eleştirel gözlemlerde bulunmaktan keyif alıyordu. O sırada, kısa dönem askerliğini yaptı Burdur'da, oradan yeni şiirlerini gönderdi. Kafasını şiir-anadil sorununa takmıştı, yabancı dilde yazılan şiirin yapısıyla çok yakından ilgileniyordu.

Ali'nin entelektüel düzeyini, asıl, Paris'teki oturumda fark ettim. Halid Ziya'yı merkeze alarak, yüzyıl başında yazılan metinlerin çevirisi konusunda oluşan sözdizimi sorunlarını didiklerken, son derece önemli gözlemler yapmıştı. O gece, bir grup arkadaş saçmasapan bir Amerikan lokantasında yemek yemiştik. Herkesin sevgisi, saygısı vardı Ali'ye, sezmemek elde değildi.

Ali Semizoglu'nun kaybının bende uyandırdığı kişisel

sise dalmak istemiyorum daha fazla, burada. Beni asıl etkileyen, ölümünü bunca geç öğrenmiş olmam, ondan da acısı: Bunu kendisini çok önemseyen bir Fransızdan duymuş olmamdı, sanıyorum. Gençti Ali, asıl verimi bundan sonra başlayacaktı belki, gene de, bugüne dek yaptıkları bile ondan iki satır olsun söz edilmesini sağlamalıydı. Tamamlanmış ve günüşiğine çıkmış Ahmet Rasim ve Latife Tekin çevirileri, radyo söyleşileri (Kudsi Ergüner, Tahsin Yücel, Bilge Karasu ile de söyleşi yaptığını anımsıyorum), yayımlanmış ve yayımlanmamış şiirleri, dilbilim alanında yaptığı çalışmalar, düzenlediği onca kültürel etkinlik Ali Semizoglu'nun selâmlanması için yeter de artardı sanıyorum.

Türkiye, kültür alanında, kendisini adayarak çalışan sayısız insan yetiştiren bir ülke değil. Motosiklet kazasında genç yaşta ölen bir müzisyenimiz için televizyon programları, ruh çağırma seansları, büyük törenler düzenlenmesine inanun hiçbir itirazım yok. Ali Semizoglu'nun sessiz ölümüne dikleniyorum. Bana nasıl yaşadığınızı söyleyin, size nasıl öleceğinizi söyleyeyim — doğrusu bu mudur?

Arslan Ebiri'nin (Oto) Portresi

1987'de, aylık kent kültürü dergisi *Şehir*'i yayımladığımız günlerde, dergiye abone olanların listesinde Arslan Ebiri adı dikkatimi çekmişti. Öteden beri eski dergilerin koleksiyonlarını taradığım, orada bekleyen nice defineyle buluşmaya çalıştığım için bu özel isim yabancım değildi: Onu öykülerinden, Eliot ve Pound gibi Anglosakson şairlerinden yaptığı çevirilerden tanıyor, anımsıyordum. Gene de tam emin olamazdım bundan; pekâlâ bir isim çakışması da söz konusu olabilirdi. *Şehir*'in bir sonraki sayısı çıktığında, abone zarfının içine küçük bir pusula yerleştirip sorduydum: Siz o Arslan Ebiri misiniz, diye. Birkaç gün sonra yanıt geldi:

Zonguldak, 25.05.1987

Sevgili Batur, selâm!

Yıllardan sonra “ŞEHİR”in içinden düşüveren bir satır çok mutlu etti beni. Birden 50’li yıllara, o tatlı on yıllık döneme gittim. Binlerce anı, binlerce resim ve yüz, onbinlerce film karesi, Degüstasyon, Baylan, Eptalofos ve dahi

Küllük... sonra Eliot, Pound, Saroyan, Faulkner... sonra Necatigil, Refiğ, Meriç, Erdost, ve de "Ece Ayhan"

Öyküler, çeviriler, film eleştirileri, romanlar, romanlar. Kitaplıklardan kitap hırsızlıkları, radyoda Monte Carlo falan.

Şimdi... Yaş 52. Zonguldak'da 13 yıldan beri oturuyorum. Maden işçilerinin ve ailelerinin ruh sağlığı ile uğraşıyorum.

Yaklaşık 15 yıldır bitiremediğim Eliot'un "Cats"i var masamın üstünde. Yine tüm dünyada çevrilen filmleri defterlere yönetmenlerine göre yazıyorum. T. Williams'ın -oyanmaya hazır- "Kızgın Damdaki Kedi" çevirisi, yirmi yıldır dosyada. Bir sürü yarı kalmış öykü de dosyalarda bitirilmeyi bekliyor.

Yaklaşık yirmiye yakın edebiyat-sanat dergisi giriyor eve ve ben hâlâ "Cumhuriyet" kupürü biriktiriyorum.

Çok okuyan, 23 yıllık bir ev kadını eşimle 23 yıldır "çıt" çıkarmadan süren çok güzel bir evlilik, İTÜ'de okuyan bir oğlan, benim gibi kitaba düşkün, şiir seven lise öğrencisi bir kızım var.

Orta karar bir içki, bol sigara, başımı sokacağım bir ev ve 11 yaşında bir araba ile Zonguldak'dayım. Türkiye'nin taşrasında "Muayenehane-hastane" köprüsü kurmayan "nadir" doktorlardan; üstelik psikiyatr da olduğumdan doktor sınıfının orta direğindenim. -Lütfen o bilinen ve nefret ettiğim DOKTOR imajı uyanmasın-.

Binlerce teşekkür, bana bu mektubu yazdırdığın için. Tanıdık, tanımadık herkese selam...

Arslan Ebiri
Emniyet Polikliniği
67040 - Zonguldak

Arslan Ebiri, biriki ay önce sessiz sedasız öldü. Görebildiğim kadarıyla, Zonguldak'taki Karya Kitabevi'nin yayımladığı aylık kültür dergisi *Uğraş*'ın 4. sayısında, Ayhan Biçer'in kısa bir sunu yazısıyla *Ellerden* başlıklı bir eski öyküsü yer aldı, o kadar. Sessiz, onurlu, önemli bir hayatın bilânçosu bu.

Şüphesiz daha önceleri başlamıştı; ama, özellikle 1980 sonrasında, hızı ölçülmez bir değerler erozyonu kapladı Türkiye'nin yüzeyini. Arslan Ebiri'nin kendi kaleminden portresi, nasıl bir "birey türü"nün soyunun tükenmekte olduğunu gösteriyor: Hem kendi hayatına, hem öteki hayatlara saygı, sevgi, özen, duyarlık, özveri ile yaklaşırken bir yaşama sanatı geliştiren, vandal maddî getiriler uğruna kişiliğini, kimliğini, haysiyetini gözden çıkarmayı akıldan geçirmeyen bu insanların yerini kim dolduracak bugün, yarın?

Türkiye'de "aydın"ın konumu üzerine kallavî kuramsallıkta incelemeler döktüren, duruma göre marksist ya da hidayet sahibi kesilen ağır münevverler bir yanda; entel ya da entelektüel kavramlarıyla bir kin ve öfke seline kapılan ve her türlü idealist duruşu yergiyle, ironiyle, şiddetle karalayan karakoncoloslar öteki yanda, durup düşünürler mi biraz: Türkiye'nin meçhul aydın anıtının altında Arslan Ebiri'ler yatıyor.

Onları unutmamalı, unutturmamalıyız.

ENİS BATUR

D
E
N
E
M
E

Kurşunkalem Portreler*

Enis Batur, “özel ansiklopedi”sinin ilk ürünlerini gazete ve dergilerde yayımlamaya 1984’de başladı; o dönemde kullandığı genel üst-başlık, “İnsanlar, Sokaklar ve Şeyler”, bir bakıma tasarısının, girişiminin ana odaklarını gösteren bir anahtar olma niteliğini taşıyordu. Kitaptan kitaba hem genişleyen, hem de netleşen bu haritada mekânlara ve eşyaya dikkat kesilmeyi sürdüren yazar, insanı, yarattığı adanın nüfus sayımında farklı özellikleriyle kuşatmaya yöneldi.

Özel Ansiklopedi’nin bu yeni cildi, Enis Batur’un seçtiği kırkdört bireyin karakalemle yapılmış, gölgeleri özenle işlenmiş portrelerini içeriyor: Mahşer kalabalığından ayrılmış تنها bir kavim. “Gerçekte, kimse kimseyi tanıyamaz” diyor yazar: “Ama, zaman ayırırsak, insana yaklaşabilir, hatta ona dokunabiliriz.”

ISBN 975-570-092-7

9 789755 700922

SEL YAYINCILIK